

Міністерство освіти і науки України
Криворізький державний педагогічний університет
Кафедра соціальної педагогіки і соціальної роботи

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ТА ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

Збірник наукових і науково-методичних праць

Випуск 7

Кривий Ріг
2021

УДК 372.3+373.3
А43

Актуальні питання соціально-педагогічної та початкової освіти:
А43 збірник наукових і науково-методичних праць / Редкол. І. М. Шимко, І. О. Талаш. – Вип. 7. – Кривий Ріг: КДПУ, 2021. – 148 с.

У збірнику наукових та науково-методичних праць висвітлено теоретичні та методичні аспекти проблем сучасної педагогіки та психології, розглянуто актуальні питання соціально-педагогічної та початкової освіти, розкрито традиційні й нетрадиційні підходи до різних педагогічних і психологічних явищ, відображено результати наукових досліджень та методичних розробок викладачів, аспірантів, магістрантів, студентів університету, провідних учителів міста та країни.

Матеріали збірника можуть викликати інтерес у широкого кола наукових працівників.

УДК 372.3+373.3

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Шимко І. М.	кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи Криворізького державного педагогічного університету (головний редактор)
Мірошник З. М.	доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри практичної психології Криворізького державного педагогічного університету
Талаш І. О.	кандидат філологічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи Криворізького державного педагогічного університету
Зичков А. К.	старший викладач кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи Криворізького державного педагогічного університету (технічний редактор)

*Друкується за рішенням кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи Криворізького державного педагогічного університету
(протокол № 10 від 25 травня 2021 р.)*

© КДПУ, 2021.

ЗМІСТ

<i>М. М. Альохін</i> Тьютор як агент поведінкової корекції для молодшого школяра приватного закладу освіти	7
<i>В. В. Бенько, І. В. Размолодчикова</i> Творча діяльність молодших школярів у позакласній роботі.....	14
<i>А. В. Борзьонюк</i> Виховання естетичних почуттів молодших школярів	19
<i>О. С. Вакуленко, І. В. Размолодчикова</i> Особливості розвитку творчої уяви молодших школярів	24
<i>С. В. Владика</i> Гуманізм і оптимізм у педагогічній концепції А. С. Макаренка як засіб формування особистості вихованця	30
<i>О. В. Войтенко</i> Роль сучасної сім'ї у вихованні пізнавальних інтересів молодших школярів	35
<i>І. С. Волохіна, І. М. Шимко</i> Технології формування безпечної поведінки підлітків в інтернет-мережі	41
<i>В. В. Горбенко</i> Особливості прояву агресивності у підлітковому віці	46
<i>Л. І. Желязкова</i> Розвиток критичного мислення в учнів початкової школи в умовах НУШ.....	51
<i>О. А. Іщенко</i> Особливості ранньої профілактики відхилень поведінки в молодшому шкільному віці	57

<i>Н. Д. Кустова</i> Формування та розвиток самооцінки у дітей молодшого шкільного віку	62
<i>Т. П. Лисяк</i> Роль наочності у процесі засвоєння учнями навчального матеріалу	68
<i>А. І. Литовченко</i> Використання інформаційних технологій в умовах дистанційного навчання	73
<i>Т. М. Лозовська</i> Теоретичні аспекти реалізації принципу розвивального навчання в початковій школі	78
<i>О. О. Мельник, І. М. Шимко</i> Технології волонтерського руху Товариства Червоного Хреста України	84
<i>В. Ю. Мельниченко, І. В. Размолодчикова</i> Ціннісні орієнтації та їх роль у змісті освіти.....	88
<i>Д. С. Меркулов, Т. Г. Василюк</i> Соціально-педагогічна робота з дітьми, які зазнали сімейного насилля.....	94
<i>В. Р. Нікуліна, І. М. Шимко</i> Технології соціально-педагогічної роботи з дезадаптованими дітьми підліткового віку.....	98
<i>О. О. Осіпова, І. М. Шимко</i> Особливості соціально-педагогічної роботи у підготовці молоді до створення сім'ї	104
<i>С. І. Савченко</i> Інтелектуальний розвиток особистості молодшого школяра в освітній діяльності	109

<i>І. А. Семюк</i>	
Вплив мікроклімату колективу на формування культури спілкування молодших школярів.....	114
<i>Л. В. Степашко</i>	
Інноваційні технології управління закладом освіти	119
<i>С. М. Сушко</i>	
Формування та розвиток компетенцій учнів початкових класів в умовах НУШ	124
<i>Л. М. Хоменко</i>	
Особливості розвитку лідерського потенціалу дітей молодшого шкільного віку	130
<i>Л. О. Черевична</i>	
Застосування інноваційних технологій в освітньому процесі початкової школи в контексті НУШ	135
<i>Н. І. Штобе</i>	
Роль адміністрації закладу освіти у створенні сприятливого психологічного клімату в колективі	140
Відомості про авторів	146

М. М. Альохін,
заступник директора з НМР ПЗО «КМДШ» Осокорки»

ТЬЮТОР ЯК АГЕНТ ПОВЕДІНКОВОЇ КОРЕКЦІЇ ДЛЯ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА ПРИВАТНОГО ЗАКЛАДУ ОСВІТИ

У статті описуються методи поведінкової корекції молодших школярів, що реалізуються тьютором у рамках впровадження в закладі соціально-педагогічної технології тьюторського супроводу соціального розвитку молодших школярів. Автор наводить практики застосування тьюторіалу і поведінкового контракту для індивідуальної поведінкової корекції та приклади сучасних можливостей запровадження рутин класу на засадах стимульно-санкційної системи.

Ключові слова: поведінкова корекція; поведінковий контракт; початкова школа; тьютор; тьюторіал; тьюторський супровід.

Ринок приватної середньої освіти, який істотно розширився за останнє десятиліття не лише в українській столиці, але й у обласних та великих містах, однією із своїх конкурентних переваг визначає реалізацію реального індивідуально орієнтованого підходу в навчанні та вихованні учнівської молоді, впровадження прогресивних соціально-педагогічних технологій. Однією з найбільш поширених таких серед вітчизняних недержавних шкіл технологій є тьюторинг – процес здійснення тьюторського супроводу, який не лише охоплює сферу педагогіки навчання, а й торкається інших компонентів освітнього процесу й навіть поза його межами, та передбачає співпрацю дорослого та підопічного шляхом індивідуальних зустрічей (тьюторіалів).

Разом із тим, чи не найбільшим викликом, з яким стикається тьютор початкової ланки, намагаючись гармонізувати психологічний клімат класного колективу та налаштувати кожного його члена на продуктивну та збагачуючу співпрацю та співтворчість, – це прогресуюча кількість молодших школярів, що мають емоційно-поведінкові порушення. У лівій частині таких учнів діагностується гіперактивний розлад із дефіцитом уваги – поліморфний клінічний синдром, головними проявами якого є порушення здатності дитини

контролювати та регулювати свою поведінку, порушення уваги та імпульсивність [3, с. 80]. За даними досліджень науковців, поширеність ГРДУ наразі становить 5,29% серед дітей та підлітків із диспропорційністю розподілу за гендером у бік переважання проявів у хлопців, та за віком – у більш яскравій вираженості проявів у віці до 12 років [4, с. 943].

Для приватної школи виклик роботи тьютора з дітьми з ГРДУ передусім обумовлює клієнтоорієнтованість такого закладу, адже наявність в учнівському колективі дітей із проявами девіантної або асоціальної поведінки призводить, по-перше, до погіршення академічних показників успішності, запит до якої у недержавній школі є істотно вищим від її безоплатного аналога; по-друге, до поширення серед інших дітей подібних поведінкових проявів, адже почасти саме зразки негативної поведінки можуть сприйматися в молодшому шкільному віці за модельні, принагідні до наслідування.

Саме з метою недопущення останнього та формування у молодших школярів соціально прийнятних моделей поведінки у рамках тьюторського супроводу соціального розвитку запроваджуються такі індивідуальні методи тьюторської діяльності, як: тьюторіал та Поведінковий контракт.

Первинно тьюторіал – це індивідуальні зустріч тьютора та його підопічного (тьюторанта), під час якої власне реалізується тьюторський супровід – педагогічний феномен, особливий вид педагогічної діяльності, який спрямований на підтримку й супровід індивіда в процесі отримання освіти в найширшому розумінні цього поняття [2, с. 25].

На відмінну від більшості шкіл як комунальних, так і приватних, де акцент тьюторіалів ставиться безпосередньо на розширенні предметних компетентностей, наразі формується культура соціально спрямованого тьюторингу: до числа найбільш орієнтованих саме на формаційний (або виховний) напрям роботи тьютора можна віднести запроваджену у 4-х школах мережі приватних закладів освіти «КМДШ» (м. Київ та м. Львів) технологію тьюторського супроводу

соціального розвитку молодших школярів, у межах якої за кожним із класів початкової ланки закріплюється звільнений від викладацької діяльності педагог, найчастіше – соціальний педагог або практичний психолог за фахом, який власне і здійснює тьюторську діяльність.

Здійснивши разом із практичним психологом школи психодіагностику та соціометрію, щоденно спостерігаючи за роботою своїх тьюторантів під час занять з основних предметів та під час їх взаємодії на перервах і прогулянках, тьютор моделює зону зростання кожного зі своїх тьюторантів, що власне і стане предметом його тьюторського супроводу щодо них. Наприклад, проаналізуємо нотатки тьютора одного із 2-х класів, що виокремив такі поведінкові особливості своїх підопічних: **Д.** має вагомні пропуски матеріалу першого класу, має лідерські задатки, які дітьми сприймаються як «командування» або нарікання, іноді провокує конфліктні ситуації з однокласниками; **М.** яскраво демонструє невпевненість у собі, має дефект мовлення (заїкання), сором'язливий, не показує свої творчі роботи нікому або не робить їх взагалі; **Д.** має проблеми з концентрацією уваги, іноді може вступати в конфліктні ситуації, під час уроку порушує правила та переговорюється з вчителем; **Т.** заради першості може вдаватися до хитрощів та обману, досягати цілі будь-якою ціною.

Ранжуючи критичність/терміновість коригування поведінкових проявів, тьютор складає порядок здійснення індивідуального тьюторського супроводу, який буде реалізовувати завдяки тьюторіалам. Тривалість такого індивідуального супроводу, залежно від складності випадку, готовності йти на співпрацю батьків учня, у середньому коливається в межах календарного місяця, проте може бути й суттєво більшою.

На кожного із тьюторантів, бажано одночасно вести не більше двох осіб, тьютор укладає план супроводу та тьюторіалів, де спочатку визначає концептуальні засади підтримки, а далі їх деталізує в розрізі кожної окремої зустріч – тьюторіала.

Концептуальні засади індивідуального тьюторського супроводу включають цілепокладання, очікувані результати та критерії (індика-

тори) їх досягнення, орієнтовні методи роботи чи обрані вправи, що уможливають зміни поведінкових чи емоційних проявів особистості тьютора. Доречно оформлювати відповіді на зазначені пункти у вигляді таблиці, зразок якої представлено нижче (див. табл. 1).

Таблиця 1

**Зразок блоку концептуальних засад
плану індивідуального тьюторського супроводу**

Яка мета індивідуального тьюторіалу?	Як ми туди дійдемо? (методи / матеріали / вправи)	Критерії та індикатори вимірювання ефективності тьюторіалу?	Тривалість тьюторіалу
Підвищити впевненість в собі та самооцінку	Бесіда, арт-терапія, самоаналіз своїх недоліків, пам'ятка сильних сторін	– Визнає свою провину; – Вміє висловлювати власну думку на широкую аудиторію; – Вміння казати слово “Ні” – Відповідальність за свої дії.	1,5-2 місяці

Після такого цілепокладання безпосередньо відбуваються за окресленим графіком зустрічі, на яких поетапно використовуються визначені методи взаємодії та спеціально підібрані тематичні вправи. Важливо під час тьюторіалів апелювати до попереднього життєвого досвіду тьютора та значущих речей з попередніх тьюторіалів, забезпечуючи тим самим наступність соціально-педагогічного впливу. Також виправдано давати під час кожного тьюторіалу домашнє персоналізоване завдання, яке б сприяло самомоніторингу та самооцінюванню своєї поведінки. Наприклад, для дитини з ГРДУ це може бути обов'язкове додаткове щоденне навантаження, обсяг якого слід дитині самостійно фіксувати, або виконувати в час, коли вона починає демонструвати у грі провокативні або недопустимі моделі поведінки (завдання на кшталт: щоразу, коли граючи з однокласниками в рухливі ігри на вулиці, я починаю на них «вішатися», обіймати їх без їхнього дозволу, штовхати їх, я маю вийти з гри, повідомивши про це, та виконати n-ну кількість фізичних вправ біля свого тьютора й далі повернутися у гру).

Крайньою специфічною формою індивідуального тьюторського супроводу є Поведінковий контракт – метод соціально-педагогічної роботи, що використовується для корекції поведінкових проявів. Він був розроблений у 70-х роках ХХ століття у США, де вже тоді показав свою ефективність у просуванні індивідуальних змін поведінки учнів різних типів закладів освіти. Укладається поведінковий контракт з метою нівелювання або зменшення випадків проблемної поведінки або підвищення академічної успішності школяра, а його мотиваційною силою є винагорода, закладена в ньому. За своєю структурою поведінковий контракт складається з опису бажаної поведінки, конкретних критеріїв ефективності її демонстрації, умовного підкріплення. Поведінковий контракт чітко описує ті поведінкові очікування, що має продемонструвати учень у ході його реалізації, а також нагороди та стимули [1, с. 81].

Культура укладання Поведінкових контрактів базується не лише на забороні або запереченні сформованих у дитини моделей поведінки, а на їх трансформації внаслідок засвоєння глобальної цінності чи правила: наприклад, відмовитися від штовхання чи «вішання на шию» молодший школяр має не лише тому, що це є умовою його Поведінкового контракту, а через те, що це не відповідає загальному правилу Безпека та Територія друзів, і трансформація поведінки відбувається завдяки апеляції до емпатії, усвідомленні небезпеки таких дій для друзів.

Практика використання Поведінкових контрактів у початковій ланці експериментального закладу освіти демонструє позитивний результат: з-поміж укладених упродовж навчального року 15 Поведінкових контрактів, лише 3 не принесли суттєвих видимих результатів та завершилися санкційно, натомість у 70% відбулась поведінкова трансформація до очікуваної, за що тьюторанти були відзначені обумовленими винагородами.

Зрештою, підтримка належного рівня виконання рутин та правил в учнівському колективі налагоджується завдяки впровадженню в класі стимульно-санкційної системи, варіативність якої є безмежною з огляду на фантазію педагогів. Разом із тим, важливо аби неза-

лежно від класу, учні брали участь в створенні правил, розуміли їх практичне призначення, погоджувалися із ними. Такі правила варто розміщувати на постійній основі у видимому місці поряд із своєрідним «цінником» – переліком стимулів за демонстрацію соціально прийнятної і санкцій за небажані з позиції встановлених правил поведінкових проявів, разом із системою конвертації: як можна витратити накопичену суму здобутих бонусів. Враховуючи потребу гейміфікації взаємодії учнівства, найбільш відповідною потребам стимульно-санкційної системи класу можна вважати платформу ClassDojo (classdojo.com), яка дозволяє створювати профіль класу, додавати вибори «позитивно» та «треба попрацювати» із зазначенням вартості цих заохочень та покарань (рис. 1).

Рисунок 1. Скріншот вікон «Позитивно» та «Треба попрацювати» платформи ClassDojo

Також ця платформа за відповідного налаштування дозволяє надавати за кожний використаний вибір стимулів та санкцій невідкладний зворотній зв'язок батькам дітей, вести із ними спілкування у вигляді чату. Сама ж платформа відображає баланс позитивних стимулів кожного тьютора, а також загальну суму класу. Враховуючи практичну цінність колективного виховання, в експериментальному закладі освіти конвертації у цінні подарунки, класні івенти підлягає не індивідуальне накопичення окремих учнів, а саме загальний результат (рис. 2), що мотивує дітей до злагодженості, суголосності дій.

Рисунок 2. Скріншот вікна балансу балів класу на платформі ClassDojo

Таким чином, сьогодні разом зі зміною покоління учнів, що зростають в нових обставинах і нових реаліях, приходять нові соціально-педагогічні методи роботи, зокрема, тьюторіал, поведінковий контракт та гейміфіковані модулі класних стимульно-санкційних систем, які демонструють свою ефективність. Разом із тим, все більше роль класного керівника має трансформуватися у роль тьютора, що наразі відбувається у приватній освіті, однак незабаром може стати і невід'ємним атрибутом державної школи.

Література

1. Альохін М.М. Поведінковий контракт як інноваційний метод тьюторського супроводу соціального розвитку молодших школярів. *Гуманітарний корпус*. 2021. Випуск 37 (том 2). С. 81-83.
2. Бойко С.М. Упровадження тьюторської технології в систему роботи закладів освіти України через здійснення дослідно-експериментальної роботи. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5: Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2020. Вип. 73 (т.1). С. 23-29.
3. Ферт О.Г. Теоретико-практичні засади соціальної адаптації та корекції поведінки дітей з гіперактивністю та дефіцитом уваги. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. 2017. Вип. 35. С. 79-84.
4. Polanczyk G. The worldwide prevalence of ADHD: a systematic review and metaregression analysis. *American Journal of Psychiatry*. 2007. 164 (6). 942-948.

В. В. Бенько,
студентка психолого-педагогічного факультету КДПУ

І. В. Размолодчикова,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри соціальної педагогіки
і соціальної роботи КДПУ

ТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПОЗАКЛАСНІЙ РОБОТІ

У статті розглянуто питання формування творчої діяльності молодших школярів у позакласній роботі, висвітлено його роль, наголошено на важливості цієї складової в навчально-виховному процесі.

Ключові слова: молодший школяр, позакласна робота, творча діяльність.

Постановка проблеми. Швидкі темпи розвитку суспільства, характерні для останніх років, необхідність пошуку шляхів виходу нашої економіки з занепаду, впровадження нових технологій – усе це потребує докорінних змін у системі управління виробництвом, використання виробничих ресурсів з урахуванням творчих можливостей особистості. Лише творча особистість спроможна створювати, управляти, пропонувати нові теорії, нові технології, нові напрямки розвитку, знаходити шляхи виходу зі складних нестандартних ситуацій. Тому забезпечення кожній людині можливості використання свого творчого потенціалу є одним із пріоритетних завдань загальноосвітніх шкіл.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогоднішній день проведена велика робота в галузі дослідження творчості, творчого мислення, методів розвитку творчого потенціалу особистості. Але ще досі немає єдиної точки зору на проблему розуміння сутності творчості, її механізмів, особливостей прояву, на розмежування чи ототожнення творчості та креативності, на взаємозв'язок інтелекту і творчих здібностей. Одні психологи ототожнюють поняття «творчі здібності» і «креативність» і вважають, що креативність є самостійним фактором, що не залежить від інтелекту (Дж. Гілфорд, К. Тейлор, Г. Грубер та інші), інші вважають, що високий рівень розвитку інте-

лекту передбачає високий рівень розвитку творчих здібностей і на-
впаки (Д. Векслер, Р. Уайсберг, Г. Айзенк, Л. Термен та інші), на
думку третіх, творчих здібностей як таких не існує, головну роль у
детермінації творчості грають мотивація, цінності, емоційний стан,
особистісні риси і т. ін.

Мета статті. Дослідити погляди та підходи педагогів і психологів
до умов розвитку творчих здібностей учнів у позаурочній діяльності.

Виклад основного матеріалу. Б. Кобзар стверджує, що позак-
ласна робота дозволяє поширити і поглибити знання школярів, змі-
цнити набуті на уроках навички та вміння, розвинути здібності дітей,
задовольнити їх різнобічні інтереси, сформувати самостійність, ор-
ганізувати практичну суспільно корисну діяльність, дозвілля дітей.
Позаурочна робота дозволяє збільшити час цілеспрямованого педа-
гогічного впливу на учнів.

У позакласній роботі реалізується загальна мета і завдання
процесу виховання. Система виховної роботи в нинішній школі ба-
зується на ідеї гуманізму, оновлення, демократичності та передба-
чає низку основних аспектів:

- ідею реалістичних цілей виховання на різнобічний розвиток
особистості учня, який базується на здібностях й обдаруваннях;
- ідею самовизначеності учня – процес інтеграції окремих по-
зитивних якостей в єдине ціле;
- ідею спрямування особистості – центр усієї виховної роботи
повинен бути спрямований на учня, а не програми виховання;
- ідею добровільності, щоб учитель домагався вияву в учнів ін-
тересу, прагнення до саморегуляції природних сил, власної ініціати-
ви й творчості у виконанні дій.

На думку вчених – А. Нісімчук, О. Падалка, І. Смолюк, Т. Шпак –
основними закономірностями виховної роботи в позаурочний час є:

- обумовленість виховання суспільними потребами та умова-
ми життя;
- взаємозалежність виховання, навчання, освіти та розвитку
особистості;

- залежність виховання від вікових та індивідуальних особливостей учня [9, с. 24].

Визначити закономірність, вважає А. Підкаساتний, означає виявити основу ідеального плану педагогічної практики, одержати регулятори виховної практики. Учений виділяє такі педагогічні закономірності:

- виховання дитини здійснюється лише шляхом активності самої дитини;

- зміст діяльності дітей у процесі їхнього виховання обумовлений потребами дітей і від того є варіативним і визначається на кожний даний момент розвитку актуальними потребами;

- розвиток особистості через діяльність вимагає від педагога відчуття меж міри особистості участі в діяльності дітей;

- вирішальним для сприятливого розвитку особистості є внутрішній стан дитини, що визначає її ціннісні ставлення до об'єктів діяльності;

- діти не повинні відчувати себе об'єктом професійних зусиль.

Слід зазначити, що закономірності педагогічного процесу діють у гармонійній єдності із законами природи та законами розвитку людства. Закономірності виховного процесу описують внутрішні його суттєві суперечності, зв'язки та взаємозв'язки.

Провідне місце в організації позаурочної виховної роботи відіграють принципи виховання, які розглядаються в єдності із загальними принципами народної освіти. Принципи виховання є вихідними положеннями, що впливають із закономірностей виховання й визначають загальне спрямування виховного процесу, основні вимоги до його змісту, методики й організації. Вони мають об'єктивний характер.

Сучасна педагогічна наука переглядає традиційні принципи виховання, переосмислює їх під кутом зору сучасних вимог до національного виховання в Україні. При визначенні принципів виховання їх характеристики вчені намагаються поєднати традиційні досягнення з новими ідеями теорії виховання.

Так, учені В. Лозова, А. Троцко пропонують як керівництво до дій такі основні принципи виховання: принцип гуманізму виховання; принцип урахування вікових та індивідуальних особливостей школярів; принцип цілісного підходу до виховання [10, с. 25].

Розкриття сутності процесу в позаурочний час потребує знання не тільки його закономірностей, а й його специфіки. Учені (В. Лозова, А. Троцко) розкривають специфіку позаурочного виховання таким чином:

- загальна мета виховання, яка визначається об'єктивними факторами розвитку суспільства, конкретизується виховними установами, вихователями з урахуванням національно-регіональних, статево-вікових, індивідуально-особистих особливостей;

- специфіка позаурочного виховання полягає в тому, що це процес багатфакторного впливу на особистість;

- процесу виховання властива певна віддаленість результатів, нерівномірність їх, прояву.

Успіху позакласної роботи у формуванні творчої особистості сприяють такі фактори: вивчення вчителем інтересів і нахилів дітей; розвиток самостійності та творчої активності учнів; вплив на інтелектуальні, емоційні й естетичні почуття учнів; надання позакласним заняттям характеру суспільно корисної діяльності; поєднання інтелектуальної діяльності учнів з елементами цікавості; масовість позакласних заходів.

Позакласна робота має свої особливості: за змістом вона строго не регламентована програмою; заходи можуть проводитися і протягом 20-30 хвилин, і протягом години; склад учнів може змінюватися; проводиться в певних організаційних формах – масових, групових та індивідуальних.

У школах України протягом багатьох років формувались й успішно застосовувались багато видів індивідуальних, групових і масових форм позакласної роботи з української мови: вечори, ранки, дні, тижні, фестивалі української мови, вікторини, конкурси, олімпіади, КВК; конференції, диспути, семінари, гурти; екскурсії, походи, поїздки; зустрічі, ігри, клуб, КІД; художня самодіяльність, літературно-

музичні композиції; випуск газет, журналів, листівок, альбомів тощо.

Усі вказані принципи позакласної роботи тісно взаємопов'язані. Доповнюючи один одного, вони складають одне ціле. Суть взаємозв'язку і взаємообумовленості принципів позакласної роботи полягає в цілеспрямованому, послідовному і систематичному впливі на всі сторони розвитку творчих здібностей.

Позакласна діяльність спрямована на виховання вільної особистості. Ця діяльність заснована на законах творчості, які передбачають залучення дітей до реальної співтворчості, інтелектуального діалогу, гармонізацію спілкування, успіх, можливість почуватися вільно. Позакласна діяльність сприяє розвитку незалежного мислення, розробці прийомів співтворчості й інтелектуальної напруги, передбачає експериментування дітей, ігри, гнучке й гармонійне поєднання індивідуальної, групової та колективної діяльності, самостійної та педагогічно скерованої.

Педагогічний процес у позакласній діяльності сприяє формуванню у дітей почуття власної винятковості під час пошуків і створення творчих ідей. Діяльність педагога в цьому процесі має бути органічно пов'язана з діяльністю дітей, їх настроєм і внутрішнім станом.

У цьому віці починають розвиватися організаційні та конструктивно-технічні здібності. Організаційні здібності виявляються й формуються в іграх дітей. Здібності до конструктивної діяльності – в умінні легко, у швидкому визначенні опорних деталей, вузлів, конструкцій, в умінні вносити зміни в рішення конструктивно-технічних завдань. Найяскравіше ці здібності виявляються у спорудженні необхідних для гри конструкцій, експериментуванні з конструктором, використанні замість реальних предметів їх ігрових заміників.

Висновки. Отже, аналіз сучасних засобів і форм позакласної діяльності для молодших школярів свідчить про те, що вони націлені, перш за все, на виявлення та розвиток лише спеціальних здібностей, які можливі тільки за наявності природних задатків. Це такі форми, як: концерти, виставки. Однак, у формуванні особистості, здатної до творчості, не менш важливим є питання розвитку загальних здібностей.

Література

1. Кутьев В.О. Внеурочная деятельность школьников: пособие для классных руководителей. Москва: Просвещение, 1988. 287 с.
2. Фицула М.М. Педагогіка: навчальний посібник. Київ: Академ видав, 2006. 250 с.
3. Царенко М. Знову про творчість. *Психолог*. 2002. №3. С. 7-9.
4. Явоненко М.В. Діагностика готовності до літературно-творчої діяльності молодших школярів. *Обдарована дитина*. 2006. №5. С. 17-26.

А. В. Борзьонюк,

*учитель початкових класів КЗШ І-ІІІ ст. №32 КМР ДО,
спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії*

ВИХОВАННЯ ЕСТЕТИЧНИХ ПОЧУТТІВ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У статті розглядається проблема виховання естетичних почуттів в учнів початкової школи

Ключові слова: *естетичні почуття, естетичне виховання, молодший шкільний вік.*

Постановка проблеми. Естетичне ставлення до світу передбачає насамперед збудження позитивних почуттів у дитини, які поступово трансформуються в особистісні властивості людини. Це характерно для молодшого шкільного віку, у період активного розвитку мислення. Тому школа з перших років навчання має максимально використовувати можливості навчального предмета для збагачення емоційно-чуттєвого досвіду дітей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Результати аналізу наукових досліджень питань виховання естетичних почуттів дали змогу з'ясувати, що ця проблема була і є предметом вітчизняної та зарубіжної історичної, філософської, психологічної, педагогічної та історичної науки. Теоретичні основи естетичного виховання як соціокультурного феномена представлено у працях І. Беха, А. Бойко, М. Євтуха, С. Гончаренка, О. Ростовського, О. Савченко, О. Сухомлинської та ін.

Психологічні аспекти проблеми формування естетичних почуттів у молодшому шкільному віці відображено у працях Б. Ананьєва, Л. Виготського, Г. Костюка, А. Леонтьєва, О. Лука, С. Рубінштейна, П. Симонова, Б. Теплова, П. Якобсона, К.. Ізарда, Я. Рейковського та ін.

Мета статті – висвітлення основ виховання естетичних почуттів у молодших школярів.

Виклад основного матеріалу. У наш час проблема формування естетичних почуттів, розвитку особистості, формування естетичної культури молодших школярів є одним із найважливіших завдань, які постають перед школою. Г. Сирітка зазначає: «Якщо діти виховуються в душі чутливості до всього прекрасного в житті, якщо вони збагачуються різнобічними враженнями, захоплюються різними видами художньої діяльності, то їхні спеціальні здібності розвиваються успішно і плідно. Художні враження залишаються в дитячій пам'яті надовго, іноді на все життя» [5, с. 8].

Г. Люблінська вважала, що процес формування естетичних почуттів складний і різноманітний. Він перебуває в дуже тонких і своєрідних зв'язках з розумовою діяльністю дитини, з її поведінкою і моральними звичками. Лише та діяльність має естетичний характер, яка пов'язана з мистецтвом. Проте не тільки мистецтво сприяє розвитку естетичних почуттів. Багато явищ дійсності відкривається перед дітьми, якщо привчати їх прислухатись до звуків і голосів природи, придивлятися до її краси [4, с. 289].

Естетичне виховання в початковій школі трактується К. Аверіною як цілеспрямований, організований процес формування у дітей розвиненої естетичної свідомості, художньо-естетичного смаку, здатності сприймати, творити й цінити прекрасне, поводитись культурно, гнучко і достойно [1, с. 51]. Систематичний естетичний вплив на учнів у початковій школі сприяє формуванню в них естетичних почуттів, смаків, поглядів і художніх здібностей, вміння здійснювати це практично.

У початкових класах у дітей формуємо вміння бачити, читати і розуміти картини образотворчого мистецтва, слухати музику, де-

кламувати, виразно читати і передавати зміст прочитаного, відчувати естетичний смак мови. Навчити милуватися красою – нелегке завдання. Саме тут приходить перевірка найголовнішої функції вчителя – виховної. Особливої уваги естетичному вихованню слід надавати на уроках української мови в початкових класах.

Естетичне виховання у широкому філософському значенні передбачає якісні зміни рівня естетичної культури об'єкта виховання, яким може бути як окрема особистість, соціальна група, так і суспільство в цілому. Це, на думку Н. Цуркан «...безперервний процес, що триває впродовж життя людини, коли усуваються суперечності між рівнем естетичної культури людства та володінням цією культурою (естетичним досвідом) окремою особистістю у кожному конкретний період її життєдіяльності. Це оптимальна форма оволодіння навичками творення та сприйняття краси, передачі естетичного досвіду індивіда шляхом цілеспрямованої діяльності» [6, с. 57].

За О. Алісійчук, естетичному вихованню властиві дві основні функції:

- формування естетично-ціннісної орієнтації особистості;
- розвиток її естетично-творчих потенцій, які визначають місце естетичного виховання в суспільному житті та зв'язок з іншими видами виховної діяльності. Естетичне виховання розкриває всі духовні здібності людини, що необхідні у різноманітних галузях творчості [2, с. 60].

Найважливішим завданням естетичного виховання є формування і розвиток естетичного сприйняття, яке складає основу естетичного почуття.

М. Ворона наголошує, що естетичне виховання дітей молодшого шкільного віку – це цілеспрямований процес формування у них естетичних якостей (здібностей до пасивної і активної естетичної діяльності, інтересів, потреб, умінь, навичок, художнього смаку) і є важливою складовою процесу загального розвитку сутнісних якостей особистості [3, с. 65].

Естетичне сприйняття є початковим моментом у формуванні естетичного ставлення до дійсності, тобто первісним пізнанням явищ. Виражається воно в загальній спостережливості, в здібності помічати прекрасне і звертати на нього увагу. Що саме сприймається і як – визначається особистісними особливостями школяра.

Тонка поетична натура по-особливому бачить світ. Хоча естетичні враження виникають тільки в результаті безпосереднього контакту людини із значущими об'єктами, досвід показує, що цього ще не достатньо: бачити просто навколишнє та бачити його красу – речі різні.

Характер сприйняття залежить від того, що ми виокремлюємо у сприйнятому та як, в якому напрямку його осмислюємо. Тому важливе налаштування на виявлення та фіксацію саме естетичних ознак, на сприйняття з метою оцінити естетично.

Людина живе в реальній дійсності, вона пізнає навколишній світ, природу, людей, їх соціальні взаємовідносини. У процесі діяльності, спілкування з іншими людьми в людини складаються певні відносини з суспільством, колективом, з окремими його членами.

Реальний світ у всій багатогранності відбивається в свідомості особистості. Але людина не пасивно відображає навколишнє життя. Вона активно впливає на середовище, пізнає його і водночас суб'єктивно переживає своє ставлення до людей, предметів і явищ реального світу. Це ставлення проявляється в її інтересах, прагненнях, оцінках, почуттях.

Отже, джерелом почуттів є реальний, незалежний від людини, об'єктивний світ. Почуття людини є своєрідною формою відображення світу, в якій знаходить свій вияв її суб'єктивне ставлення до світу.

Міра розвитку естетичного почуття впливає на характер суспільної діяльності людини, зумовлює ступінь її тяжіння до прекрасного, гармонії, досконалості у будь-якому виді діяльності.

Головним засобом виховання естетичного почуття є мистецтво. Могутній естетичний потенціал у цьому сенсі має праця (творчість). Багато естетичних вражень дає спілкування з природою. У даному процесі формується культура почуттів

Залежно від рівня загальної та мистецької культури люди по-різному відгукуються на красу. Одні глибоко переживають гармонійно виражені ритм і риму, переходи та взаємопереходи між кольорами, звуками, формами та рухами, інші не відчують цієї гармонії й захоплюються грубими, різкими звуками, безладними рухами, випадковими поєднаннями кольорів. Отже, естетичні почуття інтегрують, з одного боку, естетичні переживання (радість від спілкування, зустріч з красою, хвилювання від сприйняття піднесеного тощо), з іншого – виступають як здатність людини переживати естетичне враження.

Естетичні почуття тісно пов'язані з моральними почуттями. Вони вшляхетнюють особистість, надихають її високими прагненнями, утримують від негативних вчинків.

Таким чином, естетичні почуття є істотними чинниками у формуванні моральною обличчя людини. Вищі рівні розвитку естетичного почуття виявляються в почуттях високого, піднесеного, трагічного, комічного, гумору. Ці різновиди естетичних почуттів органічно пов'язані з моральними почуттями і є важливим засобом їх формування.

Спілкуючись з естетичними явищами життя і мистецтва, дитина, естетично розвивається. Але при цьому дитиною не усвідомлюється естетична сутність предметів, а розвиток зазвичай зумовлений прагненням до розваги, до того ж без втручання ззовні у дитини можуть формуватися невірні поняття про життя, цінність, ідеали.

Висновки. Система естетичного виховання пов'язана із формуванням естетичних і духовних потреб та інтересів особистості, що розвивається. Соціум, природа, література, образотворче мистецтво, музика, кіномистецтво, театр активно впливають на формування особистості молодших школярів. Отже, естетичне виховання це процес, спрямований на формування і розвиток естетичних почуттів, потреб сприймати, оцінювати прекрасне та творчо діяти у всіх сферах життя, зокрема й у мистецтві.

Естетичне почуття – основа естетичної свідомості, на якій розвиваються інші, більш складні, елементи естетичного усвідомлення світу.

Отже, тільки цілеспрямований естетичний вплив, залучення дітей до різноманітної художньої, творчої діяльності здатні розвинути їхні естетичні почуття, забезпечити глибоке осягнення естетичних явищ, підняти до розуміння справжнього мистецтва, краси дійсності і прекрасного в людській особистості.

Література

1. Аверина К.А. Основи естетичного виховання: навчальний посібник. Київ, 2008. 207 с.
2. Алісійчук О.С. Морально-естетичне виховання молодших школярів: навчальний посібник. Київ, 2001. 160 с.
3. Ворона М.О. Особливості вияву естетичних почуттів у дітей. Початкова школа. 1990. №4. С. 64–66.
4. Люблінська Г.О. Дитяча психологія: навчальний посібник. Київ, 1974. 354 с.
5. Сирітка Г. Виховання естетичних поглядів молодших школярів. Початкова освіта. 2002. № 13. С. 8.
6. Цуркан Н. Розвиток творчої особистості молодшого школяра в умовах модернізації початкової освіти. Початкова школа. 2017. № 3. С. 57–58.

О. С. Вакуленко,
студентка КЗ «Нікопольський фаховий
педагогічний коледж» ДОР»
І. В. Размолодчикова,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри соціальної педагогіки
і соціальної роботи КДПУ

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ТВОРЧОЇ УЯВИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У статті розкрито сутність понять «творчість», «уява». Розглянуто фактори, які впливають на розвиток творчості та уяви учнів молодшого шкільного віку.

Ключові слова: творчість, уява, розвиток, творча особистість.

Постановка проблеми. Сучасне життя висуває суспільний запит на виховання творчої особистості, здатної, на відміну від людини-

виконавця, самостійно мислити, генерувати оригінальні ідеї, приймати сміливі нестандартні рішення.

У складних нестандартних умовах, що постійно змінюються, найкраще орієнтується, приймає рішення, працює людина творча, гнучка, креативна, здатна до генерування і використання нового (нових ідей, задумів, підходів, рішень).

«...Легко помітити, що творчі процеси виявляються у всій силі вже в ранньому дитинстві. Одне з найважливіших питань дитячої психології та педагогіки – це питання про творчість у дітей, про розвиток цієї творчості і про значення творчої роботи для загального розвитку і дозрівання дитини. Уже в самому ранньому віці ми знаходимо у дітей творчі процеси, які все краще виражаються в іграх дітей..», – писав у своїх працях Л. Виготський. І справді, розвиток творчості дитини, її особливості, повинні розуміти як педагоги, так і батьки.

Творчість – це продуктивна людська діяльність, здатна породжувати якісно нові матеріальні та духовні цінності суспільного значення.

У когнітивній теорії творчості Дж. Келлі розглядає творчість як альтернативу банальному, він вважав, що люди – це дослідники, які прагнуть розуміти, інтерпретувати й контролювати себе та світ, який їх оточує.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню питання розвитку творчої уяви приділено увагу філософів, педагогів, психологів, істориків минулого й сучасності: Г. Скоковороди, І. Франкла, В. Сухомлинського, В. Моляко, В. Роменця, В. Рибалки, Дж. Гілфорда, К. Тейлора, Г. Грубера, Я. Понамарьова, Е. Торренса, Д. Векслера, З. Фрейда, В.А. Крутецького, Ф. Баррона та інших.

Розвиток людини починається з раннього дитинства (1-3 роки, за Е. Еріксоном) і є дуже важливим у подальшому житті людини. Питанням розвитку творчої уяви займалися такі педагоги і психологи: Л.С. Виготський («Уява і креативність дітей»), В.О. Сухомлинський («Серце віддаю дітям»), Є.П. Ільїн, В.А. Крутецький та інші.

Нині існуюча та прогресуюча концепція Нової української школи дає великі можливості педагогам розвивати у дітей творчу уяву.

За допомогою сучасних підручників, які містять в собі новітні вправи та дидактичні ігри, діти розвивають свою уяву та підходять до виконання завдань творчо.

Виклад основного матеріалу дослідження. М. Царенко наголошує, що механізм творчості не має віку: на шостому році життя стає активним і далі постійно набирає потужності; він закладений у нас природою, може так і залишатися не розкритою брунькою, якщо ця брунька була пригноблена несприятливими обставинами; вона не загине, вона існуватиме, але це буде всього лише не реалізована потенція.

Варто зазначити, що дитяча творчість відрізняється від творчості, яка виникає вже у дорослих людей. Але як? На відміну від дорослих, дитина до певного віку не бачить різниці між реальністю і фантазією, її думки та ідеї ще не обмежені стереотипами. Саме на цьому моменті звернемо увагу на те, як впливає саме вік дитини на її творчість і розвиток уяви.

У наукових джерелах знаходимо: 1) уява – психічний процес, що полягає у створенні людиною нових образів, думок на основі її попереднього досвіду; 2) психологічний тлумачний словник трактує уяву як «психічну діяльність, що полягає у створенні подумки уявлень і ситуацій, котрі ніколи не переживалися людиною в дійсності».

Уява належить до вищих психічних функцій – пізнавальних процесів. Вона зумовлюється потребами, що виникають у житті людини, і насамперед потребою змінити ті чи інші предмети навколишнього світу.

Творчість – це насамперед уміння відмовитися від стереотипів мислення: тільки в цьому випадку можна створити щось нове. Творча діяльність передбачає висування різних версій розв'язання завдання, різні підходи вирішення, розгляд предмета з різних сторін, здатність придумувати оригінальний, незвичайний спосіб розв'язання.

У віці 2-6 років дитина самореалізується, вона намагається все робити без допомоги дорослих, це стосується й творчості. Малюк у цей період бажає все спробувати сам і зробити самостійно, тому пишається тим, що зробив. Уява дітей базується: на ставленні дорос-

слих до дитини, між членами сім'ї; на тому, що вона почула; на її емоціях у той чи інший період. З усіх перерахованих пунктів найбільше на дитину впливають соціальні стосунки і спілкування між людьми. Як наслідок, дитина намагається у вигляді рольових ігор відтворити саме ці стосунки: учитель й учні, батьки та дитина (частіше мати і діти), лікар і пацієнт. Образна уява у дітей дошкільного віку ще не стійка, тому напрями роботи, ігор, видів творчості досить швидко змінюються. Л. Виготський вважав, що «дитина, навіть найменша, перебуває в постійному пошуку нового, раніше невідомого, що в подальшому стає супутником дитячого розвитку».

Учителі повинні виховувати учня так, щоб з перших днів перебування в школі він чимось цікавився, розвивав свої творчі здібності та уяву, щоб у нього сформувалось певне життєве захоплення. У молодшому шкільному віці уява дитини стає більш стійкою, відбувається перехід від більш репродуктивних (тобто відтворююча) її форм до творчої переробки уявлень, від простого довільного їх комбінування до логічно обґрунтованої побудови нових образів.

За допомогою уяви людина може керувати багатьма психофізіологічними станами організму, налаштовуючи його на наступну діяльність.

Зараз перед сучасними педагогами відкриваються великі можливості завдяки НУШ (Нова українська школа), учитель працює з дітьми за принципом «Учитель – не ідеальний, а отже – досяжний для учнів». Перш за все ми повинні стати для дитини другом, до якого вона може звернутися, коли це потрібно, вчитель ставиться до учнів, як до рівних, але напевно постає питання: як це пов'язано з розвитком творчої уяви у дітей? Все просто, такий принцип роботи між учителем й учнем дає можливість дитині не боятися розкритися. Дитина може з радістю поділитися своєю творчістю, своїми думками та ідеями і при цьому не буде схвильована, що вчитель осудить, не зрозуміє.

Для сучасного учителя-практика постає нагальна необхідність організації цілеспрямованої роботи з розвитку творчої уяви в учнів початкових класів, яка сприятиме покращенню результатів їх учбо-

вої діяльності та забезпечуватиме відповідний рівень функціонування пізнавальної сфери дітей.

Нова концепція сучасної української школи також передбачає більше нетрадиційних уроків з дітьми, а саме: онлайн-екскурсій, вікторин, змагань, уроки-аукціони, дискусії тощо. Такі уроки найчастіше сприяють створенню атмосфери дружнього колективу та розвитку творчої уяви дітей, до прикладу: «...Уявіть, що сьогодні ми відправимось в Антарктику та познайомимось з тваринами, які там живуть...» (урок Всесвіту), – або введення казкового персонажу: білочка та зайчик на уроках української мови в 2 класі. Найкращий варіант зрозуміти, як це проходить, роздивитися сучасний підручник, наприклад, математика (1-2 класи).

Математика – це досить складний для дітей шкільний предмет, тому вчителі на цьому уроці часто змінюють види діяльності: математичні диктанти, розв'язання задач, виразів, тощо. Для того, щоб урок пройшов цікаво, вчитель не може спиратися лише на певні твердження, закони та правила математики. У книгах часто дітям дають змогу уявити певну ситуацію дивлячись на малюнок, і вже за ним сформулювати задачу. Звичайно, така задача має одну відповідь, але кожна дитина по-різному інтерпретує ситуацію. Те ж саме стосується і вирішування певних виразів і рівнянь, ознайомлення з деякими поняттями, вивчення матеріалу подається в ігровій формі, наприклад: до питання, що таке промінь і відрізок, дітям пропонується уявити проміні сонця та порівняти їх з математичним поняттям «промінь».

Одним із шляхів розвитку творчої уяви молодших школярів є ігрові технології.

Наведемо приклади ігор з розвитку творчої уяви молодших школярів на уроках української мови.

Дидактична гра «Реклама». Ведучий пропонує гравцям витягнути одну із попередньо заготовлених карток, на якій зображено або написано назву будь-якого відомого учням предмета (дзеркало, яблуко, камінь тощо). Гравці повинні назвати якомога більше приз-

начень даного предмета. Серед них можуть бути не тільки реальні призначення, але й уявні та фантастичні. Цю вправу можна виконувати і як змагання двох команд. Перемагає та команда, яка назвала більшу кількість оригінальних функцій предметів.

Дидактична гра «Скринька з казкою». Учитель пропонує виймати довільно фігурки з коробки. Треба вгадувати, ким або чим цей предмет буде в казці. Після того, як перший гравець сказав 2-3 речення, наступний виймає інший предмет і продовжує розповідь. Коли історія закінчилася, предмети збирають разом і починається нова історія. Важливо, щоб кожного разу виходила закінчена історія та щоб дитина в різних ситуаціях вгадувала різні варіанти з тим самим предметом.

Висновки. Проблема розвитку творчої уяви молодших школярів була й залишається актуальною для психолого-педагогічної науки. Більшість науковців зазначають, що залучення дітей до продуктивної творчої діяльності – один із шляхів розвитку творчої уяви у дітей молодшого шкільного віку. А її розвиток залежить від ефективності використання як традиційних, так й інноваційних методів навчання.

Література

1. Выготский Л.С. Воображение и креативность в детском возрасте. Москва: Просвещение, 1991.
2. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997.
3. Ильин У.П. Психология творчества, креативности, одаренности. СПб., 2009. Серия: Мастера психологии.
4. Дуткевич Т.В. Дошкільна психологія: навч. посібник. 2-ге вид. К.: Центр учбової літератури, 2016. 392 с.
5. Офіційна інформація про НУШ / Електронний ресурс. Режим доступу: <https://nus.org.ua/>
6. Відмінність дітей від дорослих / Електронний ресурс. Режим доступу: <https://www.adme.ru/svoboda-psihologiya/9-dokazatelstv-togo-hto-mezhdu-mirom-detej-i-mirom-vzroslyh-lezhit-propast-1727415/>

С. В. Владика,
учитель початкових класів КЗШ I-III ст. № 62 КМР ДО,
спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії, старший вчитель

ГУМАНІЗМ І ОПТИМІЗМ У ПЕДАГОГІЧНІЙ КОНЦЕПЦІЇ А. С. МАКАРЕНКА ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ВИХОВАНЦЯ

У статті розглядаються теоретичні та практичні аспекти формування особистості молодшого школяра на основі гуманізму і оптимізму у педагогічній концепції А. С. Макаренка.

Ключові слова: гуманні норми, оптимізм, вихованці, особистість.

Постановка проблеми. Серцевиною критики й самокритики, як особливого методу просування вперед, є бажання й уміння дивитися правді в очі, уміння правдиво й чесно домагатися загального успіху.

Аналізуючи типи поведінки молодших школярів, можна виокремити чимало схожих її моделей. У житті кожен загальний тип по різному втілюється у різних людей, у різні обставини діяльності та спілкування. Та вже ж люди, які належать до однієї культури, досить типово діють у різних життєвих обставинах.

Але в реформованому суспільстві, де зруйновані одні норми поведінки і не створені навіть на рівні теорії інші, проблема формування, тлумачення і застосування норми поведінки стає надзвичайно складною справою. Звичайно, українське суспільство не може довго залишатися в такому положенні.

Мета статті – розглянути сутність гуманізму і оптимізму у педагогічній концепції А. С. Макаренка як важливих складових формування особистості молодшого школяра.

Виклад основного матеріалу. Пріоритетами державної політики в розвитку освіти є «виховання здорового способу життя, формування високої гуманістичної культури особистості, здатної протистояти проявам бездуховності». При цьому соціальний захист прав учнівської молоді поєднується з профілактикою правопорушень ними,

засобами педагогічної профілактики, яка в умовах гуманізації освітнього процесу надійно приходить на зміну адміністративно-правовим заходам.

Процес навчання і виховання все більше спрямовується на загальнолюдські цінності: порядність, чесність, людську гідність, доброту душі, тобто на те, що так високо підіймав і відстоював у своїх працях Антон Семенович Макаренко.

Зіткнувшись з дітьми, з покаліченими долями, Антон Семенович Макаренко став на їх захист: «Все-таки вони люди». Він зумів побачити глибоко приховані людські почуття, здібності й переконався у тому, що «немає дітей-правопорушників, а є люди не менш, ніж я, талановиті, здатні жити, працювати, здатні бути щасливими і здатні бути творцями» [1, с. 101]. Ця впевненість стала для А. С. Макаренка вихідною педагогічною позицією, визначила гуманістичну й оптимістичну спрямованість його наукової та практичної діяльності.

Антон Семенович твердо вірив у те, що реальна життєва дійсність, її гуманні норми і відносини, виключаючи зневагу до безпритульних дітей, докорінно змінять їхню поведінку, нейтралізують негативні якості, пробудять в них людяність, енергію та прагнення до життя, уможливають їх моральне виправлення. Єдино правильний шлях А. С. Макаренко вбачав у тому, щоб формувати «нову людину по-новому» [2, с. 14]. на основі гуманізму та оптимізму.

На цьому принципі ґрунтувалася центральна установка видатного педагога про те, що виховання неможливе без чіткого уявлення про цінність особистості дитини. У ній відображена сутність гуманістичної й оптимістичної спрямованості всієї діяльності вчителя.

Ідеї гуманізму й оптимізму привели А. С. Макаренка до переконання в необхідності налагодити високогуманні стосунки дітей у виховному процесі. Власним досвідом практичної діяльності він довів, що поважливе, турботливе і водночас вимогливе ставлення дорослих до вихованців облагороджує їхні думки й почуття, «олюднює» душі, проймає гуманізмом свідомість. У такій обстановці дитина вчиться людяності, у неї виховується прагнення бути справедливою, робити добро.

Антон Семенович учив вихованців бути чуйними до людей, їхніх інтересів і потреб, «бачити й справи навколишніх людей, їх поведінку», закликав «допомогти їм не лише словом, але й ділом, навіть якщо для цього треба пожертвувати частиною особистого спокою»[2, с. 306].

Покладаючись на віру в людину, ті позитивні якості, які обов'язково є в кожній дитині, Антон Семенович зміг не лише відмовитися від згадки про антисоціальне минуле своїх вихованців, а й сміливо проектувати їх нове моральне обличчя. Він умів знаходити у дітях позитивні риси і на їх основі викликати до життя кращі людські якості й почуття. Проектування розвитку особистості вихованця стало оптимістичним правилом в його педагогічній системі. Вона давала змогу виявити широкий «діапазон можливостей» кожній дитині і використати їх з максимальною користю для неї самої й усього суспільства.

Нині особливої актуальності набуває думка А. С. Макаренка про те, що «... педагогіка... повинна далеко наперед проектувати якості нової типової ... людини, повинна навіть випередити суспільство в його людській творчості» [4, с. 23].

Розробляючи цю концепцію, А. С. Макаренко прийшов до глибокого переконання, що нове ставлення до дитини, новий погляд на неї має поєднуватися з її новою роллю та місцем у виховному процесі. Погляд на неї тільки як на «об'єкт виховання», суто педагогічне явище, «матеріал для дресирування» Антон Семенович вважав головною «педагогічною вадою» Лише для вихователя, твердив він, дитина може бути «об'єктом виховання». Для себе ж вона – жива людина, повноправний член суспільства: «Діти – це живе життя, і життя прекрасне, і тому треба ставитись до них, як до товаришів і громадян, треба бачити і поважати їх права і обов'язки, право на радість і обов'язок відповідальності» [4, с. 55].

Педагогіка співробітництва розкриває багатющі резерви для гуманізації виховання, навчає вчителів розуміти активну, діяльну природу дітей, стимулювати їх розвиток.

Пристрасне бажання А. С. Макаренка допомогти становленню людської особистості, не принизивши її гідності, не ущемивши інтересів, привело вчителя до обґрунтування принципу паралельної педагогічної дії у виховному процесі. Реалізація його сприяла тому, що дитина як об'єкт виховання ставала водночас активним суб'єктом педагогічного процесу, даючи вихід своїм творчим силам. Це «особливо важливе інструментування» ґрунтувалося на знанні індивідуальності кожної особистості і давало змогу проектувати її у майбутньому. Тому принцип паралельної педагогічної дії А. С. Макаренка став синтезом ідей гуманізму й оптимізму у вихованні.

Одним з провідних в педагогічній концепції А. С. Макаренка став принцип «якомога більше вимоги до людини і якомога більше поваги до неї». В ньому тісно переплелися норми високої моралі, гуманне ставлення до людини, кожної дитини, навіть найбільш занехаяної і трудної, з вимогою бачити у ній особистість, спрямовувати всі педагогічні засоби на її випрямлення та гармонійний розвиток [3, с. 133].

Механізм бездоганної дії такого засобу видатний педагог вбачав у тому, що вимоги до особистості означають віру в неї, її можливості, а повага окрилює людину, посилює її моральне зростання, допомагає усувати вади, виправляти помилки.

Керуючись ідеями гуманізму та оптимізму, А. С. Макаренко відкрив і науково обґрунтував важливий принцип педагогіки – систему перспективних ліній. Глибока переконаність у тому, що людина не може жити, рухатися вперед, якщо не бачить перспективи, не має ясної мети, змусила його зайнятися розв'язанням цієї суттєвої проблеми. «Справжнім стимулом людського життя, – зрештою, написав він, – є завтрашня радість» [1 с. 99]. Саме вона стала для Антона Семеновича одним з найважливіших об'єктів педагогічної діяльності.

У ході практичної роботи А. С. Макаренко переконливо довів, що постановка перспектив перед людиною, відчуття нею «завтрашньої радості» роблять її сильною, вселяють віру у свої сили, допомагають переборювати всі труднощі на шляху до наміченої мети. Перспективи стають стимулами людського життя, розвитку особистості: «Навіть

наймізерніша людина, коли бачить перед собою... хай навіть найскромнішу перспективу... починає й себе розкладати на певні етапики, веселіше дивитись вперед» [5, с. 37]. Тому і весь процес виховання постав перед А. С. Макаренком як організація близької, середньої та далекої перспективи. З огляду на це він мав право твердити, що «виховати людину – значить виховати в неї перспективні шляхи», на яких розміщується її завтрашня радість [5, с. 69].

Він турбувався про створення в середовищі дітей справжньої людської радості: у праці, спілкуванні, навчанні, творчості, в подоланні труднощів. Перспективи, поставлені перед дітьми, виховували у них цілеспрямованість, зміцнювали віру у свої сили і розширювали можливості долати численні недоліки власної поведінки.

Реалізація системи перспективних ліній у виховному процесі допомагає нейтралізувати егоїзм, індивідуалізм вихованців, формувати розумні потреби і привести «їх до тієї моральної висоти, яка можлива тільки в безкласовому суспільстві і яка тільки й може спонукати людину до боротьби за дальше вдосконалення». У цій частині педагогічної системи А. С. Макаренка яскраво розкривається високий гуманізм і оптимізм виховання, що дає людині змогу відчутти справжнє щастя [3, с. 38].

«Навчити людину бути щасливою не можна, але виховати її так, щоб вона була щасливою, можна» [4, с. 16]. Гуманістичне виховання, з погляду А. С. Макаренка, покликане розкрити перед юною людиною справжню суть людського щастя, яке має вказувати істинний шлях до щастя, підготувати дитину до того, щоб вона змогла бути «не тільки прекрасним працівником, не тільки хорошим громадянином, але щоб вона була ще й щасливою людиною».

Висновки. У ході перебудови нашого суспільства практична діяльність видатного педагога ефективно допомагає нам розв'язувати всі педагогічні проблеми з позицій ідейності. Його теоретична спадщина була і залишається точним орієнтиром для вдосконалення гуманістичної й оптимістичної спрямованості освітнього процесу сучасної школи.

Вимоги до себе на фоні вимог колективу – це найвищий рівень колективного виховання, коли людина в інтересах інших членів суспільства самоконтролює свою поведінку, самоспрямовує свої бажання, насолоди. Дитина іде по шляху свідомого перетворення себе і світу.

Література

1. Краева Л.И., Грузнова Т.А., Мартинец Н.Д. Использование педагогического наследия А. С. Макаренко в подготовке социальных работников. *Вісник Полтавського педагогічного інституту імені В. Г. Короленка.* 1998. Вип. 1. С. 99–102.
2. Макаренко А. С. Книга для батьків. Київ, 1980. 327 с.
3. Макаренко А. С. Методика виховної роботи. Київ, 1990. – 366 с.
4. Хиллиг Г. На путях к научной биографии А. С. Макаренко : стенограммы всех известных публичных выступлений А. С. Макаренко (1936–1939 гг.) с комментариями автора. *Постметодика.* 2011. № 1. С. 23–26; № 3. С. 53–56 ; № 4. С. 13–17
5. Ярмаченко Н. Д. Педагогическая деятельность и творческое наследие А. С. Макаренко : книга для учителя. Киев, 1989. 191 с.

О. В. Войтенко,

*учитель початкових класів КЗШ I-III ст. № 32 КМР ДО,
спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії, старший вчитель*

РОЛЬ СУЧАСНОЇ СІМ'Ї У ВИХОВАННІ ПІЗНАВАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Стаття присвячена питанням, які виникають на сучасному етапі у спільній роботі сім'ї та школи з виховання пізнавальних інтересів молодших школярів умовах їх соціального партнерства.

Ключові слова: *пізнавальні інтереси, сімейне виховання, молодший шкільний вік, спілкування.*

Постановка проблеми. Молодший шкільний вік – це той період, коли активне залучення участі сім'ї у вихованні залишає можливість для подальшого розвитку, виховання і самовиховання. До цього

слід віднести наступну самореалізацію дитиною своїх можливостей та здібностей, становлення яких визначаються вихованням інтелектуальних якостей в сім'ї. І що б не казало суспільство, як і раніше роль сім'ї є важливим каталізатором виховання дитини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Єдність сім'ї і школи відіграє важливу роль у вирішенні завдань вихованні пізнавальних інтересів молодших школярів. Важливого значення даній проблемі надавали відомі педагоги: Януш Корчак, А. Макаренко В. Сухомлинський, М. Стельмахович та інші дослідники. К. Вентцель поряд з проблемами сімейного виховання, освіти батьків піднімає проблему зв'язку школи з батьками.

В. Оржеховська, В. Кириченко, Г. Ковганич переконані у тому, що виховання вихованні пізнавальних інтересів у школі і сім'ї – це нероздільний процес з єдиною метою, який зорієнтований не лише на спільні зусилля закладу освіти і сім'ї у вихованні школярів, а й на їх виховну співпрацю у цьому процесі.

Мета статті – визначення ролі сучасної сім'ї у вихованні пізнавальних інтересів молодших школярів.

Виклад основного матеріалу. Сім'я є нічим незамінним середовищем формування людини, від дня народження і протягом усього життя переважна більшість людей знаходиться під впливом сім'ї, поділяє із своїми близькими радощі й гористі, відчуває їх турботу, підтримку, любов.

Із сім'єю асоціюється поняття рідного дому, психологічного комфорту, пов'язуються перспективи особистого і громадського життя. Сім'я є першою інституцією, де відбувається соціалізація майбутньої дорослої людини, опановуються правила й норми поведінки в суспільстві.

Сім'я відіграє провідну роль у вихованні інтелектуальних якостей молодого покоління, прищеплення йому певних рис характеру, які значною мірою визначають його поведінку, склад мислення, ставлення до людей і навколишнього середовища на індивідуальному та суспільному рівнях.

Сімейне виховання – це процес взаємодії батьків та дітей, який неодмінно повинен приносити задоволення, як тій, так і іншій стороні, кожна дитина мимовільно та неусвідомлено повторює своїх батьків, наслідує тат і мам, бабусь і дідусів.

В. Сухомлинський вважав, що най благороднішою роботою кожної сім'ї є творення людини. Характерною рисою цієї роботи є те, що людина знаходить у ній ні з чим незрівнянне щастя. Адже, продовжуючи рід людський, батько та мати повторюють у дитині самих себе, і від того, наскільки свідоме це повторення, залежить моральна відповідальність за людину, за її майбутнє [3, с. 153].

Важливу роль виконує сім'я в процесі виховання інтелектуальних якостей дитини.

Воно спрямовується на поступове розширення й уточнення кола понять та уявлень про довкілля, на розвиток і корекцію пізнавальної діяльності дитини, її мовлення та мислення, і потребує від батьків дотримання певних умов.

Одна з необхідних умов розумового розвитку дитини – можливість нормального спілкування її з іншими людьми.

В основі виховання інтелектуальних якостей дитини лежить її сенсорне виховання.

Виховання інтелектуальних якостей дитини в сім'ї передбачає розвиток у неї словесного мовлення.

Формування мовлення здійснюється у процесі ознайомлення дитини з довкіллям, у зв'язку з різними видами її діяльності – ігровою, трудовою, а надалі й учбовою.

Виховання інтелектуальних якостей дитини обов'язково потребує чіткої організації її діяльності – ігрової, трудової, учбової, формування у неї практичних умінь і навичок, розвитку-пізнавальних процесів і мовлення (розуміння значення слів, звертання, залучення до діалогічного мовлення тощо), – наголошує О. Шукалова [5, с. 173].

По-справжньому піклуються про виховання інтелектуальних якостей своїх дітей ті батьки, які з ними багато говорять, чітко й у

доступній формі відповідають на численні запитання малят, всіляко підтримують їхню природну допитливість, будять увагу.

У дітей змалку пам'ять особливо загострена. Вони охоче запам'ятовують усе те цікаве, що кажуть дорослі, – нові слова, назви, вирази, зв'язні розповіді тощо.

Контакт ніколи не може виникнути сам собою, його потрібно будувати з дитиною. Коли говориться про взаєморозуміння, емоційний контакт між дітьми і батьками, мається на увазі деякий діалог, взаємодія дитини і дорослого.

Головне у встановленні діалогу – це спільний потяг до загальної мети, спільне бачення ситуацій, спільність у напрямку дій. Найчастіше точка зору дорослих і дітей різна, що цілком природно при розходженнях досвіду. Однак першорядне значення має сам факт спільної спрямованості до вирішення проблем. Дитина завжди повинна розуміти, якими цілями керується батько в спілкуванні з нею. Дитина, навіть у найменшому віці, повинна ставати не об'єктом виховних впливів, а союзником у загальному сімейному житті, навіть її творцем.

В. Оржеховська зазначає, що сучасному етапі розвитку освіти спостерігається високий ступінь автономного спілкування дітей, відірваності дітей від батьків через різні причини:

- внаслідок того, що значну частину часу батьки проводять окремо, зайнятість на виробництві та спілкування поза ним у колі близьких друзів, у той час як діти перебувають поза домівкою;

- зайнятість дітей гуртковою діяльністю за інтересами (без участі батьків);

- відсутність каналів і програм спільного з батьками перегляду телепередач;

- комп'ютерний бум ігрових програм, високий рівень дитячої підготовки та участі дітей у них поза домом;

- відповідно низький рівень комп'ютерної грамотності батьків та відсутність батьківського супроводу й допомоги у комп'ютерну спілкуванні їх дітей;

– ігнорування батьками можливостей залучення дітей до комунікативної взаємодії з рідними через підготовку й святкування свят, виконання календарно-обрядових дійств [1, с. 93].

Однією з найважливіших якостей батьків-вихователів є вміння спостерігати. Не просто дивитись на дитину й прискіпливо наглядати за нею, а уважно і доброзичливо придивляться до її поведінки, прагнути об'єктивно зрозуміти мотиви вчинків, не робити поспішних висновків, а узагальнювати результати багатьох спостережень [4, с. 57].

Звертаючись до батьків, Януш Корчак говорив: «Виховання дитини – це не мила забава, а справа, в яку слід вкласти зусилля безсонних ночей, капітал тяжких переживань і багато думок...» [2, с. 159].

Спостережливі батьки швидко помічають зміну внутрішнього стану дитини, відчувають її реакцію на слово, вчинок, подію. А все це має велике значення для взаєморозуміння.

Бути спостережливим і уважним до дитини зовсім не означає, що треба слідкувати за кожним її кроком, постійно вимагати, щоб вона обов'язково вам звітувала. Це буде ускладнювати взаємини з дитиною і з часом викличе в неї негативне ставлення до батьків.

Відчувати зміни душевного стану дитини, прагнути зрозуміти їх причини – найперша умова успішного застосування всіх педагогічних прийомів. «Усі дорослі були спочатку дітьми, тільки мало хто з них про це пам'ятає», – зауважував Антуан де Сент-Екзюпері. І справді, як часто не вистачає дорослим спогадів власного дитинства, щоб на хвилину стати на місце дитини, розібратись у мотивах і вчинку [2, с. 52].

Не тільки в дорослих, а й у дітей є право на свій внутрішній світ, і батьки, спілкуючись з ними, повинні завжди пам'ятати про це.

Виховна функція сім'ї передбачає реалізацію батьками суміжних функцій: турботи, піклування; допоміжного супроводу й організації життєдіяльності; стратегічної (перспективні цілі, шляхи їх досягнень); інформаційної та ідеологічної (що, де, коли, як, оцінка суспільних подій); консультативної (поради, зауваження); регулю-

вальної (з ким товаришувати, де вчитись, що купувати, що відвідати тощо); оцінної.

Типовими формами комунікативної взаємодії членів сім'ї є: перегляд телепередач, читання й обговорення книг, журналів, газет; ведення господарства, робота в саду, на городі, дачі; спільні бесіди, прослуховування радіопередач; спільне проведення дозвілля, сімейні походи й прогулянки.

Висновки. Розглядаючи проблему виховання інтелектуальних якостей молодших школярів у сім'ї, наголошуємо, що вся таємниця сімейного виховання полягає в тому, щоб дати дитині можливість робити усе самій; дорослі не повинні забігати і нічого не робити для своєї особистої зручності й задоволення, а завжди відноситися до дитини, з першого дня появи її на світло, як до людини, з повним визнанням її особистості та недоторканості цієї особистості.

Сім'я відіграє провідну роль у вихованні інтелектуальних якостей молодого покоління, прищеплення йому певних рис характеру, які значною мірою визначають його поведінку, склад мислення, ставлення до людей і навколишнього середовища на індивідуальному та суспільному рівнях.

Література

1. Оржеховська В.М. Взаємодія навчального закладу і сім'ї: стратегії, технології і моделі : посібник. Харків, 2007. 192 с.
2. Педагогическое наследие / И. Г. Песталоцци, Я. А. Каменский, Д. Локк, Ж. Ж. Руссо. и др. – Москва, 1988. 411 с.
3. Сухомлинський В.О. Батьківська педагогіка. Київ, 1978. 263 с.
4. Цуркан Л. Форми роботи з батьками. Директор школи. 2010. №5. С. 56-59.
5. Шукалова О. С. Вплив батьківського відношення на особливості пізнавального інтересу молодших школярів. *Вісник Харківського національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди*. 2008. Вип. 28. С. 172-179.

І. С. Волохіна,
студентки психолого-педагогічного факультету КДПУ

І. М. Шимко,
кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри соціальної педагогіки
і соціальної роботи КДПУ

ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ БЕЗПЕЧНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ В ІНТЕРНЕТ-МЕРЕЖІ

У статті розглядається проблема формування кібербезпеки серед підлітків, загрози та ризику в Інтернет-мережі.

Ключові слова: кібербулінг, кібербезпека, інтернет, інтернет-залежність, кібершайство, підліток.

Постановка проблеми. Для багатьох підлітків Інтернет став інформаційним середовищем, без якого вони не уявляють собі життя.

Мережеве спілкування стає поширеною формою взаємодії, що охоплює дедалі більшу аудиторію користувачів. Комунікація такого типу помітно позначається на індивідуальному й соціальному житті особистості, привертаючи тим самим до себе увагу дослідників. Самостійне пізнання інформаційного світу дозволяє розширити коло інтересів дитини і сприяє її додатковій освіті, спонукає до кмітливості, привчає до самостійного розв'язання задач.

Використовуючи Інтернет-мережу в повсякденному житті, учні, а також їхні батьки та вчителі, часто забувають про ті можливі ризики, що можуть переслідувати їх у віртуальному просторі.

Проблема формування безпечної поведінки підлітків у Інтернет-мережі обумовлена рядом важливих факторів: прагнення молоді до розширення власних соціальних контактів; розвиток та популярність використання в повсякденному житті Інтернет-мережі; наявність ризиків у Інтернет-мережі, які впливають на життя дітей тощо.

Мета статті: визначити різновиди інтернет-ризиків та загроз, розглянути технологію формування безпечної поведінки серед підлітків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До розв'язання проблеми безпечної поведінки підлітків долучались сучасні вітчизняні дослідники в різних аспектах, а саме: щодо профілактики комп'ютерної адикції (Н. Сергєєва), інтернет-ризиків (М. Снітко), впливу ЗМІ на ціннісні орієнтації особистості (Т. Алексеєнко), подолання негативного впливу засобів масової інформації (Я. Шугайло), ролі соціальної реклами у захисті права дитини на сім'ю (О. Сватенков) та ін. У психолого-педагогічних дослідженнях висвітлюються різні аспекти забезпечення Інтернет-безпеки школярів. Зокрема, в роботах А. Беляєвої, М. Берсона (M. Berson), Т. Козак, Н. Саттарової представлені правила безпеки школярів в Інтернеті. Вивченням соціально-психологічних аспектів Інтернет-залежності у підлітків та молоді займаються К. Янг, А. Голдберг, М. Орзак, В.В. Бурова, А.Е. Войскунский, А. Церковний. Питання інформаційної безпеки вивчається все активніше, розглядається багатьма вітчизняними та зарубіжними дослідниками, а саме: Б.Ю. Аніним, М.Н. Аршиновим, С.У. Баричевим, Н.П. Варнавським, В.О. Голубєвим, В.В. Гончаровим.

Виклад основного матеріалу. Кібербезпека – захищеність життя важливих інтересів людини і громадянина, суспільства та держави під час використання кіберпростору, за якої забезпечуються сталий розвиток інформаційного суспільства та цифрового комунікативного середовища, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних і потенційних загроз національній безпеці України у кіберпросторі» [4].

З якими небезпечними речами стикаються діти в Інтернеті? Серед безлічі загроз фахівці в області безпеки в онлайн-просторі відзначають такі:

1. Тематичні загрози:

- 1) порнографія;
- 2) пропаганда насильства й наркотиків;
- 3) реклама тютюну й алкоголю;
- 4) нецензурні тексти.

2. Порушення безпеки:

- 1) віруси; небажана пошта – спам;
- 2) онлайн-шахрайство («Передзвони мені» тощо);
- 3) збирання та розголошення приватної інформації.

3. Комунікаційні ризики:

- 1) небезпечні контакти;
- 2) кіберпереслідування;
- 3) погрози.

Небезпека всесвітньої мережі виявляється й у виникненні Інтернет-залежності – сучасної хвороби, за якої виникає нав'язливе бажання постійно перебувати в онлайн-просторі.

До комп'ютерної залежності більш схильні підлітки 11-17 років. У них відбувається втрата відчуття часу, порушення зв'язків із навколишнім світом, виникає почуття невпевненості, безпорадності, страху самостійного прийняття рішень і відповідальності за них.

Розходження між реальним «я» і своїм інтернет-образом може бути наслідком неадекватного сприйняття дитиною себе й оточуючого світу.

Кібербулінг – одна з форм переслідування дітей і підлітків з використанням цифрових технологій.

Кібергрумінг. Вхідження в довіру дитини з метою використання її у сексуальних цілях.

Шахрайство в Мережі. Інтернет чи мобільне шахрайство є способами здійснення злочину з використанням сучасних технологій.

Кіберніоманія. Неконтрольовані покупки в інтернет-магазинах, без необхідності їх придбання та урахування власних фінансових можливостей, постійна участь в онлайн-аукціонах. [1].

Кіберкомуникативна залежність (надмірне спілкування у чатах, участь у телеконференціях).

Секстинг – новий вид розваг: фотографування себе в роздягненому вигляді на камеру телефону чи комп'ютера, з метою переилки знімків друзям [2].

Нав'язливий веб-серфінг, блукання по Мережі, пошук у віддалених базах даних (відвідування сайтів новин, читання інформації

на форумах, блогах, перегляд і прослуховування інформації в різних форматах).

Відвідування сайтів агресивної (що пропагують ксенофобію, тероризм) й **аутоагресивної спрямованості** (кіберсуїцид, онлайн-суїцид, суїцидальні домовленості, інформаційні ресурси про застосування засобів для суїциду з описом їх дозування і вірогідності летального результату).

Адиктивний фанатизм – це крайня ступінь захоплення будь-якою діяльністю зі створенням з неї культу, поклонінням кумирам і розчиненням в групі однодумців (релігійний – сектанство, політичний – партійний, національний, спортивний, музикальний тощо) [3].

Інтернет є значущим чинником соціалізації підлітків, він є невід'ємною та важливою частиною життя підлітка, це простір реалізації більшості прав дитини.

Щодо формування безпечної поведінки підлітка необхідно зосередитись на можливостях, які надає Інтернет, і його позитивному впливі на розвиток тих чи інших видів діяльності в Інтернеті на дитину.

Технологія – це спосіб організації діяльності на основі її поділу на процедури, їх координації і синхронізації та вибору оптимальних засобів, методів і форм виконання.

Вирішення основних завдань соціально-педагогічної роботи виходить з організації взаємодії соціального педагога та вихованців, а отже, методи роботи можуть відрізнятися залежно від вибору форми соціально-педагогічної роботи. У першу чергу, йдеться про індивідуальні, групові та масові форми роботи.

Метод індивідуальної соціально-педагогічної роботи полягає у вирішенні проблеми з метою надання підтримки і створення ситуації, що спрямовує клієнта до розгляду ситуації і викликає бажання подолати життєві перешкоди. Основними формами індивідуальної роботи в практиці соціально-педагогічної роботи є: зустріч, інтерв'ювання, консультація, співбесіда, переадресація, доручення.

Перевагами використання групової форми роботи у формуванні безпечної поведінки в Інтернет-просторі є те, що група може

відтворити реалістичні ситуації в штучно створених умовах; група надає можливість відчувати підтримку та отримати зворотній зв'язок. Найбільш поширеними груповими формами соціальної роботи є: бесіда, тренінг, дискусія, диспут, усний журнал, гурток, секція, вікторина, турнір.

Особливості та переваги масових форм організації діяльності соціально-педагогічної роботи полягають у причетності учасників до спільної, значущої справи; довготривалості масових форм роботи, що здійснює позитивний емоційний вплив на всіх учасників; а також дозволяє в межах однієї форми роботи використати переваги багатьох.

Висновки. Отже, ця тема є однією з найактуальніших на сьогодні й не втратить свою актуальність у найближчі роки. Спільних для різних підходів формування безпечної поведінки підлітків в Інтернеті є те, що для них є пріоритетним ознайомлення дітей із поняттям безпечної поведінки та сукупністю дій, що підпадають під нього. Це, в першу чергу, характеризується знаннями підлітків про ризики та правила поведінки у соціумі, у сфері дозвілля, у довкіллі, їх уміннями адекватно поводитись та оптимально реагувати в кризових ситуаціях.

Література

1. Бугайова Н.М. Психологічні проблеми інтернет-адикції в умовах використання телекомунікаційних технологій. Київ: НАП України, 2009. Розділ 4. Телекомунікаційні технології у навчальному процесі: методичні рекомендації.
2. Бугайова Н.М. Віртуальні і романтичні стосунки в Інтернеті, кіберсексуальна залежність. *Актуальні проблеми психології: Психологічна теорія і технологія*. Київ: Вид. університету ім. М.П. Драгоманова, 2008. Т. 8, вип. 5.
3. Бугайова Н.М. Психологічні закономірності розвитку адикцій в онтогенезі. *Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України* / за ред. С.Д. Максименка. Київ: ГНОЗИС, 2010. Т. XII, част. 4
4. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19> (Дата звернення: 25.04.2021)

В. В. Горбенко,
вихователь КЗ «Центр соціально-психологічної
реабілітації дітей №1» КМР ДО,
спеціаліст першої кваліфікаційної категорії

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ АГРЕСИВНОСТІ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

У статті розглядаються проблеми психологічних особливостей агресивної поведінки підлітків.

Ключові слова: агресивна поведінка, стрес, підлітки.

Постановка проблеми. В останній час все більший інтерес, а разом з ним і тривогу дослідників і практиків викликає стрімке зростання рівня агресивності підлітків. Сучасні засоби масової інформації також акцентують увагу на цій проблемі. Все частіше з'являються повідомлення про випадки проявів підліткової агресивності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема агресії є однією з найбільш гострих та актуальних і на фундаментально-теоретичному і на прикладному рівнях досліджень. Питання прояву агресивності досліджено у наукових працях А. Бандури, Л. Берковіц, К. Лоренца, Н. Міллера, З. Фрейда та ін. Розробкою практичної сторони агресії у підлітковому періоді займалися як зарубіжні так і вітчизняні науковці: К. Додж, К. Лебединська, Ю. Можгінський, А. Стаценко та ін.

Мета статті – виявити психологічні особливості агресивної поведінки підлітків.

Виклад основного матеріалу. Перебудова нашого суспільства, пов'язана з переходом на ринкові відносини, призвела не лише до економічних та політичних змін, а й до змін моральних норм, поведінки людей, а особливо молодого покоління. Саме в цей час з'являється таке поняття, як «стрес», яке стає одним з наймодніших слів на планеті. Схильність до цього особливо велика у дітей і підлітків. Тому однією з актуальних проблем, яка постає сьогодні перед психологами та педагогами, є проблема агресивності підлітків.

Поняття «агресія» й «агресивність» розрізняються багатьма авторами. Якщо агресія трактується як дія або процес, що має специфічну функцію й організацію, то агресивність розглядається або як певний стан людини, або як деяка особистісна структура, що є компонентом більше складної структури психічних властивостей людини. С. Кравчук пропонує розглядати й досліджувати агресію як психічний стан, виділяючи пізнавальний, емоційний і вольовий її компоненти [2, с. 9]. А. Реан розуміє під агресивністю «властивість особистості, що виражається в готовності до агресії відносно іншої людини» [7, с. 15].

Зокрема, у визначенні агресії, Л. Семенюк відзначає, що в буквальному значенні слова – це напад за власною ініціативою з метою захоплення. Разом з тим цей такий стан, що може містити в собі не тільки прямий напад, але й погрозу, бажання напасти, ворожості [8, с. 33].

Підлітковий вік пов'язаний з перебудовою всього організму дитини, зумовленою насамперед статевим дозріванням. Активізація діяльності як статевих, так і інших залоз внутрішньої секреції спричинює інтенсивний фізичний, фізіологічний та психічний розвиток.

На думку Л. Виготського, важливим психічним новоутворенням підліткового віку є розвиток довільності всіх психічних процесів, спричинений передусім новими, більш високими вимогами до них з боку навчальної діяльності [1, с. 17].

З розвитком довільності психічних процесів безпосередньо пов'язане таке найважливіше новоутворення підліткового віку як самосвідомість. Самосвідомість підлітка характеризується перед усім почуттям дорослості. Тобто підліток вже має свідомо контролювати свою поведінку.

Відповідно до теоретичних положень Л. Божович, одиницею соціальної ситуації розвитку особистості, де нерозривно пов'язані психічні особливості дитини і соціальне середовище, є переживання, які відображають актуальні потреби дитини і рівень їх задоволення. В силу того, що в критичні періоди розвитку змінюються про-

відні переживання дитини, перебудову системи переживань можна вважати критерієм кризи психічного розвитку. Саме з такою перебудовою ми зустрічаємось в підлітковому віці [6, с. 141].

Не завжди цей процес проходить благополучно. Зазвичай, неспівпадання нових бажань підлітка з його «старими» можливостями призводить до виявлення незадоволення, бунтарства. Саме Л. Виготський наголошував, що основна особливість підліткового віку полягає в неузгодженості процесів статевого дозрівання, загально-органічного розвитку та соціального формування [1, с. 14]. В наш час це протиріччя, зумовлене випередженням статевим дозріванням двох інших процесів, носить особливо гострий характер і може бути причиною проявів агресивності підлітків.

Отже, підлітковий період – надзвичайно складний етап психічного розвитку, при характеристиці якого слід мати на увазі ряд обставин. З одного боку, по рівню та особливостям свого психічного розвитку підлітки ще не повністю вийшли з дитинства; з другого, – вони вже стоять на порозі дорослого життя, в їх поведінці реально виражається спрямованість на дорослі форми взаємин та ставлень. Оце перепуття і стимулює непередбачувану поведінку то ще дитини, то вже дорослого. А ускладнити процес дорослішання може руйнування старих психологічних структур, характерне для цього віку, яке призводить до справжнього вибуху непокори, зухвальства та важковихованості (так звана «криза 13 років») [9].

Основну причину таких бурхливих проявів психологи вбачають у тому, що дорослі не змінюють своєї поведінки у відповідь на появу у підлітків прагнення до нових форм взаємин з батьками та вчителями. Підліток хоче наслідувати дорослого у всьому: як у позитивному, так і в негативному проявах. Негативний приклад дорослих – сприятливий ґрунт для «створення» агресивності у підлітків. Підліток вимагає визнання своєї самостійності, рівності з дорослими, хоч для цього і відсутні реальні передумови – і фізичні, і інтелектуальні, і соціальні. В. Павелків зазначає, що лише в спеціально організованій діяльності можна створювати ситуації, в яких взаємостосунки з

дорослими (та і однолітками також) відповідали б претензіям і потребам підлітків [5]. Тобто, з однієї сторони, підліток вважає себе дорослим, але з іншої сторони, досвіду дорослого життя ще не має. Ці обставини можуть бути причиною вияву агресивності.

Як відомо, провідною діяльністю в підлітковому віці є міжособистісне спілкування, яке може стати приводом для підліткових переживань, виступати причиною для виникнення негативних відчуттів. А саме: підліток не сприймається як суб'єкт спілкування іншими підлітками; потреби у спілкуванні не повністю задоволені; статеві взаємовідносини носять конфліктний характер, який часто переходить в агресивність.

Отже, психологічні зміни, які відбуваються в підлітковому віці, мають величезний вплив на виникнення проявів агресії у підлітків. Завдяки стрімкій перебудові психічних процесів, особистість підлітка зазнає значних перетворень. Підлітковий вік – це період протиріч, а разом із ними виникають «сплески» агресії.

Агресивна поведінка підлітків є формою самовираження та самоствердження їх особистості в силу того, що в підлітків ще не сформовані в повній мірі соціальні стосунки, комунікативні здібності, структура особистості в цілому. Все це ускладнює стосунки підлітків з соціальним середовищем і агресивність, ворожість та недостатньо розвинутий локус самоконтролю призводять до конфліктної поведінки в соціумі.

А. Лічко у своїх працях зауважив, що агресивні підлітки, при всій відмінності їх особистісних характеристик і особливостей поведінки, відрізняються деякими загальними рисами. До таких рис відноситься бідність ціннісних орієнтацій, їх примітивність, відсутність захоплень, вузькість і нестійкість інтересів. У таких підлітків спостерігається крайня самооцінка (максимально позитивна, або максимально негативна). Разом з тим серед агресивних підлітків зустрічаються і діти добре інтелектуально і соціально розвинуті. В них агресивність виступає засобом підняття престижу, демонстрація своєї самостійності, дорослості [3, с. 81].

Найгостріше постає проблема агресивної поведінки у підлітковому віці, коли здійснюється перехід до нового щабля розвитку особистості; серед підлітків посилюється негативізм, демонстративна стосовно поведінки дорослих, частішають випадки виявів жорстокості й агресивності.

Проблема агресивності в дітей є досить актуальною для тих, хто працює з підлітками.

Як зазначає О. Мойсеєва, головними завданнями роботи, спрямованої на зниження підліткової агресії, є: 1) навчання підлітків соціально прийнятних способів вираження гніву та прояву реакцій на негативну ситуацію загалом; 2) навчання підлітків навичок самоконтролю і управління власним гнівом (навичок саморегуляції); 3) формування в підлітків конструктивних форм поведінки та підвалин комунікації в проблемній ситуації; 4) усунення надмірного емоційного напруження й особистісної тривожності підлітків за допомогою техніки релаксації; 5) розвиток позитивної самооцінки підлітків; 6) формування здатності усвідомлення власного емоційного світу та почуттів інших людей, розвиток емпатії [4].

Висновки. Підлітковий вік – це дуже складний період у житті дитини, це час великих перетворень. Тільки на цьому відрізку життя дитина шляхом кількісних та якісних змін стає вступає до дорослого життя. Ось чому, саме в підлітковому віці вірогідність агресивних проявів надто велика. Нестабільність психічних процесів лише сприяє виникненню підліткової агресивності. А бажання знайти своє місце в суспільстві підштовхує підлітків до агресивних дій.

Враховуючи все вищесказане, нам потрібно більш детально розглянути причини, що сприяють виникненню агресії у підлітків, та фактори впливу на прояв агресивних реакцій у підлітковому віці.

Література

1. Выготский Л.С. Психология развития человека : лекции по психологии. Москва, 2005. 1136 с.
2. Кравчук С.Л. Особливості психологічних детермінант агресивних проявів особистості : автореф. дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.01 – «Загальна психологія, історія психології». Київ, 2002. 21 с.

3. Личко А. Е. Подростковая психиатрия : руководство для врачей. Ленинград, 1979. 336 с.
4. Мойсеєва О. Агресія підлітків: причини виникнення та можливості психокорекції. URL: <http://www.naiu.kiev.ua/psychped/images/documents/viryusk-1-2015/ua/16.pdf>. (дата звернення: 09.03.2021).
5. Павелків В. Специфіка прояву агресії та деструктивної поведінки в підлітковому віці. URL: <http://problemps.kpnu.edu.ua/wpcontent/uploads/sites/58/2016/03/30-43.pdf>. (дата звернення: 07.03.2021).
6. Підліток у великому місті: фактори та механізми соціалізації : кол. моногр. / Л. Г. Сокурняська, В. Л. Арбеніна, О. Б. Зінчина, А. М. Ніколаєвська. Харків, 2000. 207 с.
7. Реан А.А. Агрессия в структуре поведения возбудимой и демонстративной личности. Ананьевские чтения. Санки-Петербург, 1997. С. 13-16.
8. Семенюк Л. М. Психологические особенности агрессивного поведения подростков и условия его коррекции : учебное пособие. Москва, 1998. 96 с.
9. Файдюк О. В. Сутність соціально-педагогічної профілактики агресивної поведінки підлітків у загальноосвітніх навчальних закладах. URL: <http://studscientist.kubg.edu.ua/index.php/journal/article> (дата звернення: 11.01.2021).

Л. І. Желязкова,

*учитель початкових класів КЗШ I-III ст. № 32 КМР ДО,
спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії, вчитель-методист*

РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ В УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В УМОВАХ НУШ

У статті розглянуто технологію розвитку критичного мислення в процесі навчання молодших школярів в умовах НУШ.

Ключові слова: *критичне мислення, творчість, технологія розвитку.*

Постановка проблеми. В епоху нової технологічної революції з'являється складне суспільство, яке базується на найсучаснішій технології та швидко розвивається, так зване інформаційне суспільство. Провідну роль у такому суспільстві грає освіта. Постає потреба в людях, здатних вирішувати не тривіальні проблеми, аналізувати

ситуації, надавати адекватну оцінку тим чи тим фактам тощо. Перевага інформаційних технологій здатна змінити все суспільне життя. Отже, це є однією з причин необхідного розвитку критичного мислення підростаючого покоління.

Організація освітнього процесу в початковій школі повинна орієнтуватися на вимоги часу: реалізація провідних положень концепції Нової української школи, впровадження інтерактивних форм і методів роботи з молодшими школярами, сучасних комп'ютерних технологій, використання потенціалу освітнього середовища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок в розробку концепції розвитку критичного мислення зробили повідні американські науковці Д. Вуд, Дж. Дьюї, М. Ліпман та інші. У вітчизняній педагогіці продовжують розвивати тенденції формування критичного мислення Т. Воропай, О. Пометун, О. Тягла, Я. Чаплак та інші.

Мета статті – на основі аналізу наукової літератури виявити особливості розвитку критичного мислення в молодших школярів у контексті вимог Нової української школи.

Виклад основного матеріалу. Останнім часом усе частіше вчені наголошують на тому, що ХХІ століття слід називати століттям творчого мислення, а однією з найважливіших завдань цивілізації – навчити людей мислити творчо: бути самостійними, вільними та відповідальними в організації свого життєвого простору, в прогнозуванні й корекції власних життєвих траєкторій розвитку, а відтак – мати власну світоглядну позицію, сформовану методологічну культуру.

Нова українська школа спрямована на зв'язок навчання з життям, на розвиток навичок, які справді стануть дитині у нагоді в майбутньому. У початковій школі діти лише вчать оцінювати світ, тому завдання дорослих – допомагати говорити про думки та почуття, вчитися рефлексувати [3].

Критичне мислення – мислення самостійне. Учні повинні мати достатньо свободи, щоб мислити й самостійно вирішувати найскладніші питання. Мислити критично можна в будь-якому віці. Навіть у першокласників накопичено для цього достатньо життєвого досвіду

та знань, вони здатні думати критично й самостійно. Саме завдяки критичному мисленню традиційний процес пізнання знаходить індивідуальність і стає свідомим, безперервним і продуктивним.

В. Сухомлинський порівнював думку дитини з ніжною трояндою, що не може квітнути без сонця. І бажання вчитися – в емоційному забарвленні думки, в почутті радісної схвильованості. Без цього емоційно-естетичного струменя не може повноцінно розвиватися думка дитини, йти від наочних образів до абстрактних узагальнень. Перші ази науки здобувають маленькі школярі на уроках мислення серед природи, гортаючи сторінку за сторінкою книгу рідної землі [6, с. 154].

На думку Д. Клузгера, критичне мислення – це мислення самостійне, інформативне, воно починається з постановки запитання, прагне до переконливої аргументації, має соціальний характер [2, с. 54].

Так, М. Кларін вважає, що критичне мислення є раціональним, рефлексивним мисленням, яке спрямоване на вирішення того, чому варто вірити або які дії варто застосувати [2, с. 28].

Що ж стосується розкриття поняття критичного мислення авторами «НУШ: poradnik для вчителя», то його визначають, перш за все, як «складний ментальний процес, що починається із залучення інформації та закінчується прийняттям рішення», по-друге таке мислення є «вмілим відповідальним мисленням, що дозволяє людині формулювати надійні вірогідні судження, оскільки воно: ґрунтується на певних критеріях; є таким, що само коригується; впливає з конкретного контексту» [4, с. 74].

О. Савченко серед усіх мотивів навчальної діяльності центральним і найсильнішим називає пізнавальний інтерес, що виникає і зміцнюється лише в ситуації пошуку нових знань, інтелектуального напруження та самостійної діяльності [5, с. 7].

Пізнавальні інтереси мають низку переваг, а саме: вони раніше й легше усвідомлюються дитиною; це конкретний і реальний імпульс для навчання; вони доступні для виявлення та спостереження; їх можна розвивати в будь-якому шкільному віці.

Навчання, підкріплене пізнавальними інтересами, має активний, дієвий характер. Активізуються розумові процеси учня, у нього з'являється прагнення до пошуку, до дослідження. Пізнавальні інтереси виявляються через певні емоції або емоційні стани: здивування відкриттям, очікування нового, піднесення в процесі учіння, інтелектуальна радість. Вольові прояви пізнавального інтересу пов'язані з ініціативою учня, самостійністю у здобутті знань, пошуком шляхів розв'язання навчальних завдань.

Успішність й ефективність формування компетентностей молодших школярів залежать від форм і методів організації освітнього процесу. Пріоритетними в цьому сенсі стають сучасні педагогічні технології, які забезпечують активні форми діяльності учнів, залучають їх до творчого процесу пізнання, дослідження проблем, формування власної думки та самореалізації.

Які б інноваційні технології ми не впроваджували в практику, досягти успіху можна лише зацікавивши учня на уроці, коли він навчається, розвиваючи свої здібності. Він задовольняє пізнавальні потреби. І тут учителю допомагають стратегії технології розвитку критичного мислення, оскільки молодші школярі постійно відчують потребу в ігровому спілкуванні.

Мета технології розвитку критичного мислення – розвиток мислительних навичок учнів, необхідних не тільки в навчанні, але й у повсякденному житті, а саме – вміння приймати виважені рішення, працювати з інформацією, аналізувати різні аспекти явищ тощо [7, с. 60].

Сьогодні, в умовах Нової української школи, вже неможливо навчати традиційно: у центрі освітнього процесу має бути учень. Від його творчої активності на уроці, вміння доказово міркувати, обґрунтовувати свої думки, вміння спілкуватися з учителем, учнями класу, залежить успіх у свідомому опануванні шкільної програми.

Навчити учнів мислити критично з першого уроку фактично неможливо. Н. Вукіна та Н. Дементієвська наголошують, що критичне мислення формується поступово, воно є результатом щоденної

роботи вчителя й учня, з уроку в урок, з року в рік. Науковці виокремлюють певні умови, створення яких здатне спонукати та стимулювати учнів до критичного мислення: час, очікування ідей, спілкування, цінування думок інших, віра в сили учнів, активна позиція всіх учасників освітнього процесу [1, с. 64].

Освітня технологія розвитку критичного мислення в процесі навчання дитини – це сукупність різноманітних педагогічних прийомів, які спонукають учнів до дослідницької творчої активності, створюють умови для усвідомлення ними матеріалу, узагальнення одержаних знань.

Ця технологія допомагає готувати дітей нового покоління, які вміють розмірковувати, спілкуватися, чути та слухати інших. При запровадженні цієї технології знання засвоюються набагато краще, адже інтерактивні методики розраховані не на запам'ятовування, а на вдумливий, творчий процес пізнання світу, на постановку проблеми та пошук її вирішення.

Працюючи з технологією розвитку критичного мислення, вчитель усвідомлює, що навчити учнів мислити критично з першого уроку фактично неможливо. Критичне мислення формується поступово, воно є результатом щоденної кропіткої роботи вчителя й учня, з уроку в урок, з року в рік. Не можна виділити чіткий алгоритм дій учителя з формування критичного мислення в учнів. Але можна виділити певні умови, створення яких здатне спонукати та стимулювати учнів до критичного мислення.

Досить ефективним для формування критичного мислення молодших школярів є методичні прийоми, які роблять освітній процес більш творчим, учать учнів мислити, виділяти головне, висловлювати й аргументувати власні думки.

Розвиток критичного мислення – це дуже важливий аспект не лише в навчанні, а й у повсякденному житті, де герої є реальними, а їхні вчинки – це дії твої і твоїх дітей. Навчити дітей мислити критично – означає правильно поставити запитання, спрямувати увагу в правильне русло, вчити роботи висновки та знаходити рішення. Для

того, щоб кожна дитина могла розвинути свої творчі можливості, необхідне розумне керівництво з боку вчителя.

Усвідомлення ситуації успіху самим учнем, розуміння її значущості виникає тільки після здолання дитиною своєї боязкості, невміння, незнання, психологічного ураження та інших видів труднощів.

Критичне мислення формується та розвивається під час опрацювання інформації, розв'язання задач, проблем, оцінки ситуації, вибору раціональних способів діяльності. Тому такі уроки, де це постійно відбувається, створюють плідні умови для формування та розвитку критичного мислення. Якщо ж планувати етапи уроку з використанням на них відповідних специфічних прийомів і методів технології формування та розвитку критичного мислення, то результат буде ще більш високим.

Висновки. Щоб сформувати яскраву особистість, людину демократичного світогляду, слід з перших кроків навчання привчати дітей до творчої діяльності, до уміння робити вибір.

Системне формування творчих і пізнавальних здібностей учнів з використанням технології розвитку критичного мислення призводить до того, що всі учні навчаються самостійно вчитися, критично мислити, використовувати набуті знання в повсякденному житті. Бо саме початкова ланка є фундаментом формування критичного мислення як пріоритетного напрямку розвитку комунікативної компетентності сучасної особистості.

Література

1. Вукіна Н.В. Критичне мислення: як цьому навчати: науково-методичний посібник. Харків, 2007. 108 с.
2. Кроуфорд А. Технології розвитку критичного мислення учнів: науково-методичний посібник для вчителів загальноосвітніх навчальних закладів. Київ, 2006. 220 с.
3. НУШ: Кожен урок – насамперед про розвиток критичного мислення. URL: <https://chytomo.com/nush-kozhen-urok-urok-rozvytku-krytychnoho-myslennia/> (дата звернення: 29.12.2020).
4. Нова українська школа: порадник для вчителя. Київ, 2017. 206 с.
5. Савченко О. Ключові компетентності – інноваційний результат шкільної освіти. *Рідна школа*. 2011. № 9. С. 4-8.

6. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: в 5 т. Як виховати справжню людину. Київ, 1976. С. 147-416.
7. Ярош Г.О., Седова Н.М. Сучасний урок у початковій школі. 33 уроки з використанням технології розвитку критичного мислення. Харків, 2005. 240 с.

О. А. Іщенко,
*учитель початкових класів КЗШ I-III ст. №125 КМР ДО,
спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії*

ОСОБЛИВОСТІ РАННЬОЇ ПРОФІЛАКТИКИ ВІДХИЛЕНЬ ПОВЕДІНКИ В МОЛОДШОМУ ШКІЛЬНОМУ ВІЦІ

У статті досліджено основні напрями ранньої профілактики відхилень у поведінці молодших школярів.

Ключові слова: профілактика, профілактична робота, соціально-педагогічна профілактика, девіантна поведінка, девіації.

Постановка проблеми. У нашому суспільстві зростає соціальна напруженість, поширюється алкоголізм, наркоманія, тютюнопаління, злочинність і суїцид, загострюються кризові явища в духовному житті, що веде до виникнення важковиховуваності, бездоглядності, безпритульності, сирітства. На сьогодні особливої уваги потребують питання формування свідомої особистості, здатної контролювати власну поведінку, відчувати відповідальність за її наслідки, задовольняти потреби в межах правових норм. Найбільші можливості для реалізації цих завдань має цілеспрямована, чітко структурована профілактика відхилень у поведінці, яка повинна здійснюватися серед усіх категорій населення, зокрема й дітей молодшого шкільного віку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останнім часом у педагогічній теорії й практиці йде активний пошук вирішення шляхів ранньої профілактики відхилень поведінки серед дітей молодшого шкільного віку.

Різні аспекти проблеми профілактики правопорушень дітей молодшого шкільного віку, їх причини висвітлюються у наукових

працях О. Данченко, І. Козубовської, Р. Олифіренко – профілактика девіантної поведінки, В. Оржеховської, Т. Федорченко – рання профілактика девіантної поведінки, та В. Сагарди, Г. Товканець О. Шарапової – педагогічні умови корекції девіантної поведінки.

У психологічній літературі (С. Белічева, А. Гоголева, І. Дубровіна, Н. Максимова) девіантною називається поведінка, що відхиляється від соціально-психологічних і моральних норм, або як неправильний антисоціальний приклад вирішення конфлікту, який виявляється в порушенні суспільно прийнятих норм, шкоді, нанесеній суспільному благополуччю.

Мета статті – дослідити напрями та особливості ранньої профілактики відхилень у поведінці молодших школярів.

Виклад основного матеріалу. Проблема девіантної поведінки, яку більшість учених розглядають як відхилення від прийнятих у суспільстві норм і правил, була об'єктом наукових досліджень, починаючи ще з часів античності, проте сьогодні інтерес до неї зростає, оскільки впродовж останніх десятиріч девіантні прояви набули значного поширення серед учнів молодшого шкільного віку.

Девіантну поведінку молодших школярів визначено як відхилення в поведінці учнів, яке виявляється в дезадаптації, педагогічній занедбаності, бездоглядності, важковиховуваності, несформованості «Я-концепції» та якому характерна делінквентність (лихослів'я, свавілля, бешкетування, систематичне порушення дисципліни), адиктивність (гемблінг, уживання алкоголю та тютюну, навіть наркотичних засобів), обдарованість. Виокремлено властивості девіантних дітей молодшого шкільного віку на сучасному етапі, які полягають у негативних якостях та властивостях характеру (упертість, неслухняність, грубість, безвідповідальність, агресивність, сором'язливість, норовистість, лінь, розбещеність, брехливість), особливостей психічних процесів та емоційної сфери (злість, роздратування, капризи, вередування, афективність, підвищена рухливість нервових процесів або загальмованість), поведінки, що суперечить правовим і моральним нормам суспільства. Отже, рання профілактика девіантної поведінки в дітей молодшого шкільного віку попеределить її урізноманітнення та фіксацію в наступному віковому періоді.

Неправильна поведінка молодших школярів – це тривожний сигнал для дорослих, її не можна ігнорувати, сподіваючись, що вона сама по собі відійде, варто контролювати такі прояви й використовувати різні методи та прийоми, щоб дитина адекватно поводи́ла себе в певній ситуації. Для дітей з негативними проявами в поведінці характерні агресивність, тривожність, неадекватна самооцінка, деприваційні стани. Часто свої прагнення вони можуть задовольняти неправомірним шляхом, оскільки в них відсутнє критичне ставлення до неправомірних учинків, а також їм властиві адиктивні потяги. Завдання початкової школи – запобігти такому явищу, здійснювати профілактику відхилень у поведінці дітей молодшого шкільного віку.

За визначенням О. Безпалько, відхилення в поведінці (девіації) – це такі дії, які не відповідають нормам, прийнятим у суспільстві (відхилення в діяльності, спілкуванні, навчанні дітей) [1, с. 19].

У молодшому шкільному віці девіації можуть бути наслідком негативного впливу сім'ї, залежністю від найближчого оточення та прийнятих у ньому ціннісних орієнтацій.

В. Лозова, Г. Троцько визначають, що норми поведінки знаходять вияв у ставленні до народу, Батьківщини, національної культури, народних звичаїв; праці, національного багатства, природи; людей, всього живого; людини до самої себе [3, с. 38].

Профілактику девіантної поведінки учнів молодшого шкільного віку покликані забезпечувати вчителі, психологи, соціальні педагоги, в окремих випадках залучаються й медичні працівники.

Соціально-педагогічна профілактика часто розглядається вченими в контексті соціально-педагогічної роботи. Т. Федорченко визначає її як комплекс цілеспрямованих колективних та індивідуальних впливів на свідомість, почуття та волю учнів з метою вироблення імунітету до негативних впливів оточуючого середовища, попередження асоціальної спрямованості учнів, їх антигромадської поведінки й перебудови ставлення учнів до оточуючої дійсності в процесі перевиховання [5, с. 77].

В. Оржеховська і О. Пилипенко виокремлюють функцій, які може виконувати профілактика в початковій школі, а саме:

- експертна: оцінка запланованих і здійснюваних заходів профілактики з позиції їх ефективності в усуненні причин девіантної поведінки, а також оцінка характеру впливу соціально-педагогічних;
- консультаційна: надання консультативної допомоги педагогам при підготовці заходів профілактичного характеру;
- організуюча: проведення комплексу педагогічно насичених профілактичних заходів, їх систематична організація;
- методична: підбір прийомів і методів, засобів, форм, які забезпечують своєчасну, повну та правильну реалізацію соціально-педагогічних устремлень в профілактичній роботі;
- спонукаюча: формування у дітей, які потребують профілактичного впливу, спонукальних мотивів для подолання власних недоліків і прагнення до відмови від делінквентної поведінки [4, с. 39].

Розвиток особистості молодшого школяра можливий лише в демократичному середовищі, яке дозволяє дитині реалізувати потенційні можливості, творчі здібності. Тому необхідно створити сприятливий мікроклімат у класі, встановити гуманні стосунки з учнями та їх батьками. Сутність взаємодії вчителя з батьками полягає в організації форм роботи, спрямованих на отримання педагогічної допомоги з актуалізації та реалізації виховних можливостей сім'ї; подолання кризових явищ у взаєминах батьків і дітей; формування культури поведінки в молодших школярів. Домінантними в роботі вчителя початкових класів із батьками є методи інформування, переконання, наочності тощо.

Формами профілактичної роботи, на думку І. Козубовської та Г. Товканець, є:

- організація соціального середовища, в якому існує негативна суспільна думка стосовно поведінки, що відхиляється (сім'я, клас, школа);
- інформування (впливу на когнітивні процеси дитини через статистичні дані; інформація страхітливого характеру; проводиться у формі лекцій, бесід, поширення спеціальної літератури або відео- і телефільмів);

– активне соціальне навчання соціально-важливих навичок (групові тренінги – тренінг резистентності (стійкості) до негативного соціального впливу, тренінг афективно-ціннісного навчання, тренінг формування життєвих навичок);

– організація діяльності, альтернативної девіантній поведінці (альтернативними формами активності визнані: пізнання (подорожі), випробування себе (походи в гори, спорт з ризиком), значуще спілкування, любов, творчість, діяльність (в тому числі професійна, релігійно-духовна, благодійна); залучення дитини в різні види активності – спорт, мистецтво, пізнання);

– організація здорового способу життя (формування екологічного мислення – здорове харчування, регулярні фізичні навантаження, дотримання режиму праці та відпочинку, спілкування з природою, виключення надмірностей);

– активізація особистісних ресурсів (формування стійкості до негативного зовнішнього впливу: активні заняття спортом, їх творче самовираження, участь в тупах спілкування й особистісного зростання);

– мінімізація негативних наслідків девіантної поведінки (профілактика рецидивів або їх негативних наслідків: індивідуальна, сімейна, групова робота; різні методи психопрофілактичної роботи: інформування, групові дискусії, тренінгові вправи, рольові ігри, моделювання ефективної соціальної поведінки, психотерапевтичні методики) [2, с. 87].

Таким чином, профілактика – це не лише низка заходів, спрямованих на виявлення й усунення причин і умов правопорушень, а й система заходів виховної роботи із формування рис особистості школярів. Значення профілактики, особливо ранньої, посилюється її гуманністю в системі заходів і засобів виховної роботи із запобігання антигромадським вчинкам. Реалізація нерозривного зв'язку та єдності загального виховного процесу з попередженням антигромадських вчинків є специфікою виховного змісту ранньої профілактики, її необхідність визначається вже незначними відхиленнями в поведінці учнів.

Висновки. У даний час існує безліч способів профілактичної діяльності, але переважне значення відіграють системні дії, які виражаються в програмах профілактики девіантної поведінки. Ці програми спрямовані як на дітей і розвиток їх комунікативних навичок, подолання агресії, формування позитивних життєвих цілей, на формування правової культури; на батьків і підвищення їх психолого-педагогічної компетентності; на педагогів і вдосконалення їх психолого-педагогічної підготовки.

Література

1. Безпалько О.В. Соціальна педагогіка: навчальний посібник. Київ, 2014. 312 с.
2. Козубовська І.В., Товканець Г.В. Соціальна профілактика девіантної поведінки: корекція відхилень у поведінці важковиховуваних дітей в процесі професійного спілкування. Ужгород, 1998. 195 с.
3. Лозова В.І. Троцько Г.В. Теоретичні основи виховання і навчання: навчальний посібник. Харків, 2002. 400 с.
4. Оржеховська В.М., Пилипенко О.П. Превентивна педагогіка: науково-методичний посібник. Ізмаїл, 2006. 283 с.
5. Федорченко Т.Є. Рання профілактика негативних проявів у поведінці дітей: навчально-методичний посібник. Київ, 2003. 128 с.

Н. Д. Кустова,

*учитель початкових класів КЗШ І-ІІІ ст. № 22 КМР ДО,
спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії, старший вчитель*

ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК САМООЦІНКИ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті досліджуються особливості формування та розвитку самооцінки дітей молодшого шкільного віку.

Ключові слова: *структура самооцінки, саморозвиток, самоконтроль, навчальна робота.*

Постановка проблеми. Проблема виникнення та розвитку самооцінки є однією з центральних проблем становлення особистості дитини. Молодший шкільний вік є періодом інтенсивного форму-

вання самооцінки. Це обумовлено включенням дитини в нову суспільно значущу й оцінювану діяльність, істотним розширенням кола спілкування.

Нова українська школа вважає своїм пріоритетним завданням виховання всебічно розвиненої особистості, здатної до саморозвитку та самореалізації. Така особистість «буде працювати на засадах особистісно-орієнтованої моделі освіти. У рамках цієї моделі школа максимально враховує права дитини, її здібності, потреби та інтереси, на практиці реалізуючи принцип дитиноцентризму» [7, с. 5].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вітчизняні та зарубіжні психологи приділяли велику увагу питанню розвитку самооцінки в онтогенезі, її формування обговорюється в роботах Л. Божовіч, І. Кона, М. Лісіної, Г. Ліпкіної, Е. Еріксона, К. Роджерса та інших дослідників. Умови формування самооцінки представлені в наукових дослідженнях О. Молчанової, Г. Моревої, В. Овсяннікової, А. Реана, Е. Савонько, Л. Славіної, І. Слободянюк.

Мета статті – дослідження особливостей формування та розвитку самооцінки дітей молодшого шкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Самооцінка є однією з суттєвих умов, завдяки яким дитина стає особистістю. Вона формує у дитини потребу відповідати не тільки рівню оточуючих, але й рівню власних особистісних оцінок. Правильно сформована самооцінка виступає не просто як знання самого себе, не як сума окремих характеристик, але як певне ставлення до себе.

Як зазначає В. Мухіна, самооцінка є центральною ланкою довільної саморегуляції, визначає напрямок і рівень активності дитини, її ставлення до світу, до людей, до самої себе, є складним за своєю психологічною природою феноменом. Вона включена в безліч зв'язків і відносин з усіма психічними утвореннями особистості та виступає як важлива детермінанта всіх форм і видів її діяльності та спілкування [5, с. 102].

За твердженням Р. Немова, самооцінка дозволяє зберегти стійкість особистості незалежно від мінливих ситуацій, забезпечуючи можливість залишатися самою собою [6, с. 64].

Знати самооцінку людини дуже важливо для встановлення відносин з нею, для успішного спілкування, в яке люди як соціальні істоти неминуче включаються.

До структури самооцінки входять два основні компоненти – когнітивний та емоційний. У ранньому віці у дітей відзначається слабкий розвиток когнітивного компонента самооцінки, в образі самого себе домінує емоційна складова, що відображає глобально-позитивне ставлення дитини до себе, запозичене зі ставлення дорослих.

М. Лісіна наголошує, що, вступаючи в дошкільний вік, дитина усвідомлює тільки сам факт свого існування. Поки ще вона посправжньому нічого не знає про себе, про свої якості. Прагнучи бути як дорослий, дитина 3-4 років не враховує своїх реальних можливостей. Вона приписує собі всі позитивні, схвалювані дорослими якості, часто навіть не знаючи, в чому вони полягають [4, с. 48].

Становлення та розвиток справжньої самооцінки молодшого школяра, на думку Л. Коробко, починається з реалістичних оцінок дітьми своїх умінь, результатів своєї діяльності та конкретних знань. Менш об'єктивно в цей період діти оцінюють якості своєї особистості. Дошкільнята схильні переоцінювати себе, на що їх спрямовують переважно позитивні оцінки оточуючих їх дорослих [3, с. 219].

Вважаючи самооцінку найбільш складним продуктом свідомої діяльності дитини, Б. Ананьєв відзначав, що її вихідні форми є прямим відображенням оцінок дорослих, а справжня самооцінка з'являється тоді, коли вона наповнюється новим змістом, завдяки «особистій участі» в її виробництві самою дитиною [1, с. 51].

Розвиток у дитини здатності оцінювати себе В. Столин співвідносить з такими феноменами, як: самовиділення і прийняття себе. Тобто з розвитком інтелектуального потенціалу дитини долається пряме прийняття оцінок дорослих, починається процес опосередкування їх власним знанням себе [8, с. 94].

З віком дитина опановує більш досконалими способами оцінювання, її знання про себе розширюються та поглиблюються, інтегруються, стають більш усвідомленими, посилюється їх спонукально-мотиваційна роль; емоційно-ціннісне ставлення до себе також диференціюється, стає виборчим і набуває стабільності.

Молодшому школяру в навчальній діяльності необхідне вміння ставити мету й контролювати свою поведінку, керувати собою. Щоб керувати собою, необхідні знання про себе, оцінка себе.

Як зазначають учені, насамперед В. Мухіна, у віковій і педагогічній психології, молодший шкільний вік посідає особливе місце: у цьому віці освоюється навчальна діяльність, формується довільність психічних функцій, виникають рефлексія, самоконтроль, а дії починають співвідноситися з внутрішнім планом. Молодший шкільний вік є періодом інтенсивного формування самооцінки, що обумовлено включенням дитини в нову суспільно значиму й оцінювану діяльність. До завершення молодшого шкільного періоду самооцінка дитини стає автономною та меншою мірою залежною від думки оточуючих [5, с. 113].

Процес формування самоконтролю залежить від рівня розвитку самооцінки. Молодші школярі можуть здійснювати самоконтроль тільки під керівництвом дорослого й за участю однолітків. У цьому зв'язку вважається, що потужним чинником впливу на самооцінку молодшого школяра виступає оцінка вчителя.

Оцінні бали, які виставляє вчитель, повинні, безумовно, відповідати дійсним знанням дітей. Однак, педагогічний досвід показує, що в оцінці знань учнів потрібен великий такт. Важливо не тільки, яку оцінку поставив учитель учневі, але й те, що він при цьому сказав.

Фактично, самооцінка – це різниця між собою реальним і собою ідеальним, а діти люблять створювати собі ідеали. Часом вони хочуть бути схожими на героїв книг або фільмів, але проблема в тому, що це недосяжно. У результаті розрив між ідеалом і дитиною настільки великий, що самооцінка падає деколи до нуля.

Для того, щоб допомогти дітям підвищити самооцінку, необхідно надавати їм підтримку, проявляти ширю турботу про них і як можна частіше давати позитивну оцінку їх діям і вчинкам.

Діти, які мають адекватну самооцінку, активні, бадьорі, спритні, товариські, мають почуття гумору. Вони самостійно шукають помилки в своїх роботах, вибирають завдання, відповідні їхнім можливостям. Після невдачі схильні перевіряти себе або брати завдання менш важкі.

Діти з високою адекватною самооцінкою дуже активні, прагнуть до досягнення успіху в кожному виді діяльності. Ці діти дуже самостійні, вони впевнені, що власними зусиллями зможуть досягти успіху. Це – оптимісти.

Молодші школярі з неадекватною заниженою самооцінкою вибирають тільки легкі завдання як в житті, так і в експериментальній ситуації. Вони бояться втратити успіх і в силу цього в чомусь бояться самої діяльності. Діяльність інших переоцінюють. Невпевненість у собі в цих дітей особливо яскраво проявляється в їх планах на майбутнє.

Діти із заниженою самооцінкою схильні «поринати в себе», вишукувати в собі слабкості, зосереджувати на них свою увагу. У нормальному розвитку їм заважає їхня підвищена самокритичність, непевненість в собі. У всіх своїх починаннях і справах діти чекають тільки невдачі, вони вразливі, мають підвищену тривожність, сором'язливі, боязкі. Ці діти зосереджені на собі, невдачі ускладнюють їх спілкування з іншими дітьми та дорослими. І в той же час, ці діти дуже чутливі до схвалення, до всього того, що підвищило б їх самооцінку.

За даними Л. Божович, правильне формування самооцінки – це один із найважливіших факторів розвитку особистості дитини. Стійка самооцінка формується під впливом оцінки з боку оточуючих (дорослих і дітей), а також власної діяльності дитини та власної оцінки її результатів. Якщо дитина не вміє аналізувати свою діяльність, а

оцінка з боку оточуючих змінюється в негативному для неї напрямку, виникають гострі афективні переживання. [2, с. 66].

Отже, молодший шкільний вік є дуже важливим періодом у формуванні самооцінки дитини. Яка самооцінка сформується у дитини, так і далі вона піде по життєвому шляху. Самооцінка формується та розвивається, якщо вчитель демонструє позитивне ставлення до учня, віру в його можливості, бажання всіма способами допомогти йому вчитися.

Висновки. Вплив педагога на формування самооцінки школярів безсумнівний. Організувати навчальну роботу вчитель повинен, зіставляючи результати, що досягаються дітьми, не тільки з їх розумовими здібностями, але й з самооцінкою дитини, її власними уявленнями про характер і рівень реалізації своїх можливостей у різних навчальних ситуаціях. Вибір для рішення завдання залежно від ступеня його труднощів і ряду інших найважливіших моментів навчальної діяльності, у яких виражаються вже не розумові здібності самі по собі, а особистісний фактор, що впливає на формування адекватної самооцінки молодшого школяра.

Література

1. Ананьев Б.Г. Человек как предмет познания. Москва, 1980. 230 с.
2. Божович Л.И. Личность и ее формирование в детском возрасте. Санкт-Петербург, 2008. 400 с.
3. Коробко С.Л., Коробко О.І. Робота психолога з молодшими школярами: методичний посібник. Київ, 2006. 416 с.
4. Лисина М.И. Проблемы онтогенеза общения: монографія. Москва, 1986. 144 с.
5. Мухина В.С. Возрастная психология: Феноменология развития, детство, отрочество: учебник для ВУЗов. Москва, 2000. 454 с.
6. Немов Р.С. Психология: учебник для студентов высших педагогических учеб. заведений. Москва, 2007. 516 с.
7. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. Київ, 2017. 33 с.
8. Столин В.В. Самосознание личности. Москва, 1983. 284 с.

Т. П. Лисяк,
учитель початкових класів КЗШ I-III ст. № 32 КМР ДО,
спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії

РОЛЬ НАОЧНОСТІ У ПРОЦЕСІ ЗАСВОЄННЯ УЧНЯМИ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

У статті розкриваються дидактичні функції наочності в навчальному процесі молодших школярів.

Ключові слова: дидактичні умови, дидактичні завдання, молодші школярі, наочні посібники, наочність.

Постановка проблеми. Навчання – двосторонній процес. Воно включає викладання – діяльність учителя, який керує процесами сприймання, розуміння та запам'ятовування учнями навчального матеріалу, й учіння – діяльність учнів, які сприймають навчальний матеріал, осмислюють і запам'ятовують його, навчаються застосовувати набуті знання на практиці.

Відомо, що перші враження від сприйнятих об'єктів і первинні відтворення відомостей про них глибоко вкарбовуються в пам'яті, тому так важливо не допустити створення в свідомості дітей помилкових асоціацій, які потім дуже важко виправити

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема організації та психолого-педагогічного забезпечення наочного навчання як компонента адекватного осмислення та ефективного засвоєння знань здавна є важливим аспектом педагогічних, психологічних і методичних досліджень. У різні часи й з різною мірою об'єктивності цю проблему розглядали К. Ушинський, І. Песталоцці, А. Дістервег та інші педагоги. Також проблеми організації навчального матеріалу з використанням наочних засобів досліджувалися в контексті психологічних досліджень (Б. Величковський, К. Вербіцький, О. Запорожець та ін.), педагогічних (М. Гаркавенко, Л. Занков, А. Захарова, С. Логачевська, В. Оконь, В. Онищук, О. Савченко, І. Підласий та ін.) та методичних (Н. Байбара, М. Богданович, Л. Варзацька, М. Дідух, О. Киричук та ін.).

Мета статті – розкрити особливості використання засобів наочності на уроках у початковій школі.

Виклад основного матеріалу. Принцип наочності розвивали всі провідні педагоги минулого. І. Песталоцці зазначав: «Моєю найсуттєвішою, вихідною точкою зору є наступна: споглядання (чуттєве сприйняття) людиною самої природи є єдиним істинним фундаментом навчання, оскільки воно (споглядання) є єдиною основою людського пізнання. Все, що слідує за ним, є просто результатом, або абстракцією від цього чуттєвого сприйняття» [5, с. 346]. Великий педагог значно збагатив принцип наочності. Відстоюючи необхідність наочності, він у той же час вважав, що органи відчуття приносять невпорядковані свідчення про оточуючий світ.

Прогресивні педагогічні діячі впродовж усієї історії працювали над проблемою винайдення не тільки нових методичних прийомів, а й допоміжних засобів, щоб полегшити процес навчання. Зокрема, передові педагоги Західної Європи зробили належний внесок у розвиток початкового навчання, вдосконаливши систему наочності, виробивши відповідні методичні прийоми, які сприяли подоланню труднощів при навчанні грамоти, але не змогли повністю розв'язати проблеми початкової школи.

Без наочності дитина не зможе швидко пізнати оточення та дійти конкретних висновків. У початковий період навчання діти не потребують висновків, доказів, логічної послідовності; їм потрібні певні образи – все те, що збуджує увагу та конкретизує певні поняття.

Наочні засоби забезпечують багатогранне формування уявлень та образів, сприяють дієвому засвоєнню знань.

Набуття учнями знань, умінь і навичок може забезпечуватись за мінімальної участі педагогів. Але, як наголошує С. Логачевська, «без активної діяльності самих учнів процес засвоєння навчального матеріалу неможливий». Щоб набути знань, умінь і навичок, учні «повинні докласти певних вольових зусиль, наполегливості, мати бажання вчитись» [3, с. 19]. Проте передумовою активної пізнавальної діяльності молодших школярів є сприймання навчального

матеріалу, яке в початковій школі потребує спеціальних умов й організації.

К. Ушинський стверджував, що наочне навчання треба проводити до тих пір, поки в учнів виробиться достатня навичка свідомого, правильного та швидкого читання, а потім переходити до пояснювального читання, безумовно, з максимальним використанням наочності [5, с. 401].

Актуалізація емоційних спостережень дітей є особливо важливим джерелом чуттєвого досвіду майже на всіх уроках у початковій школі. Це положення глибоко розвинув у своїх працях В. Сухомлинський: «Природа мозку дитини, – писав він, – потребує, щоб її розум виховувався біля джерела думки – серед наочних образів, і насамперед – серед природи, щоб думка переключалася з наочного образу на «обробку» інформації про цей образ. Якщо ж ізолювати дітей від природи, якщо з перших днів навчання дитина сприймає тільки слово, то клітини мозку швидко стомлюються і не справляються з роботою, яку пропонує вчитель» [5, с. 377].

Г. Одинцова і Я. Кодлюк дають таке визначення наочності: «Під натуральними наочними посібниками розуміються реальні об'єкти, які вивчаються та використовуються в процесі навчання; образотворчі наочні посібники поділяються на площинні (плакати, малюнки, схеми, графіки, таблиці, фотографії, ілюстрації у книгах) і об'ємні (макети, моделі); до комбінованих наочних посібників належать динамічні плакати, тематичні щити та ін.» [4, с. 52].

Предмети, дії або картинки, що їх демонструють, виступають джерелом сприймання. При такому демонструванні зорове сприймання, поєднуючись із слуховим, сприяє правильному сприйманню нового слова й міцному закріпленню його у свідомості учнів. Поєднання різних видів наочності буде сприяти ефективному і більш швидкому оволодінню матеріалом.

Чуттєве сприйняття в навчальному процесі в початковій школі може виступати як самостійна сторона розвитку особистості молодшого школяра чи бути засобом формування абстракції. Напри-

клад, якщо дитина повинна уявити птаха в небі, то чуттєві образи в цьому випадку мають самостійне значення. Якщо для наочного показу букви використовують палички, то чуттєві образи мають довільне значення, є засобом засвоєння понять.

Міра чуттєвого при вивченні закономірностей визначається такою сукупністю чуттєвих образів, яка дає можливість узагальнено представити ті групи предметів і явищ чи сторони оточуючого світу, які відображенні в одній закономірності та найбільше наближують пізнання до відображення предметів і явищ у реальних умовах їхнього існування.

Наочне сприйняття має високу пропускну здатність. Найбільш високою ефективністю для запам'ятання володіють не самі наочні засоби, а їх поєднання з мовленням і практичною діяльністю. Це говорить про необхідність пошуку оптимальних поєднань методів навчання. Не випадково тому принцип наочності в деяких дидактичних посібниках трактують як принцип єдності конкретного й абстрактного, підкреслюючи органічний зв'язок живого спілкування та абстрактного мислення в процесі навчально-пізнавальної діяльності, зазначає Г. Костюк [1, с. 187].

Індивідуальний шлях пізнання в процесі навчання слід відповідно до цього планувати й організовувати як єдність чуттєвого і теоретичного пізнання. При цьому виникають суперечності різного роду. Наприклад, чуттєве пізнання як досвід чи результат спостереження не завжди може бути теоретично продуктивним й узагальненим чи, навпаки, висока теоретична абстракція може бути недостатньо підкреслена в чуттєвому відношенні. Ці суперечності слід враховувати та розв'язувати в пізнавальному процесі.

В. Котило до засобів наочності відносить:

– природні натуральні об'єкти, з якими учні ознайомлюються в ході демонстрації вчителя, екскурсій прогулянок тощо;

– спеціально виготовлені ілюстративно-зображувальні засоби, які відображають реальні об'єкти-плакати, схеми, картини, фотографії, графічні посібники та ін., а також об'ємні геометричні фігури й тіла;

- умовно-символічні засоби наочності – картини, глобус та ін.;
- демонстраційні прилади та моделі, які використовують при вивченні предметів природничо-математичного плану;
- технічні засоби демонстрації наочності – кіно-, відео- та ін.;
- звуконаочні засоби – відеозапис і т.п. [2, с. 9].

Провідні методисти (Н. Щербаков, І. Чередниченко, В. Горецький, Л. Зельманова й ін.) виділяють такі види наочності, які найчастіше використовуються на уроках: безпосередньої та зображувальної.

Засобами зображувальної наочності є репродукції картин, ілюстрації з книг, журналів тощо, які використовуються для осмислення та засвоєння школярами навчального матеріалу, розвитку їх пізнавальних здібностей, здійснення виховного впливу.

Засобами унаочнення є й спеціальний роздатковий матеріал індивідуального характеру – різноманітні фішки, сигнальні картки, індикаторні картки із зображенням цифр, букв, алфавітні набори.

Таким чином, роль наочності в забезпеченні ефективного засвоєння учнями навчального матеріалу надзвичайно велика. Правильне використання наочних посібників впливає з особливостей наочно-образного мислення учнів. Унаочнення на уроці активізує сенсорний досвід молодших школярів, актуалізує й уточнює первинні уявлення, забезпечує краще запам'ятовування навчального матеріалу, допомагає кращому засвоєнню знань загалом.

Висновки. Наочність є основою чуттєвого сприймання реального світу, в результаті якого відбувається формування чуттєвих уявлень про предмети і явища природи та суспільства. Наочність використовується як джерело нових знань. У сучасній школі наочність використовується як ілюстрація в процесі пояснення нового матеріалу та виступає як опора пізнання, пізнавальної діяльності учнів, спрямованої на розкриття внутрішніх зв'язків і залежностей предмета та явища, засіб створення проблемних ситуацій, постановки та розв'язання навчальних проблем. Наочність використовують і як засіб перевірки, оцінки та корекції знань, навичок і вмій учнів, розвитку психічних процесів і для здійснення виховних впливів на молодших школярів.

Література

1. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. Київ, 1989. 608 с.
2. Котило В.К. Початковий період у навчанні школярів. Київ, 1985. 48 с.
3. Логачевська С.П. Дійти до кожного учня. Київ, 1990. 158 с.
4. Одинцова Г., Кодлюк Я. Цікавинки на уроках рідної мови: посібник для вчителя початкових класів. Тернопіль, 2000. 128 с.
5. Педагогическое наследие / И. Г. Песталоцци, Я. А. Каменский, Д. Локк, Ж. Ж. Руссо. и др. Москва, 1987. 496 с.

А. І. Литовченко,
учитель математики КЗШ I-III ст. №125 КМР ДО,
спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії

ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

У статті досліджено основні проблеми впровадження та переваги використання дистанційної освіти в умовах дистанційного навчання.

Ключові слова: *дистанційне навчання, засоби комунікації, інформаційні технології, освітні технології.*

Постановка проблеми. Виникнення та розвиток інформаційного суспільства передбачає широке застосування інформаційно-комунікаційних технологій в освіті, що визначається багатьма чинниками. Впровадження цих технологій у сучасну освіту суттєво прискорює передавання знань і накопиченого технологічного та соціального досвіду людства не тільки від покоління до покоління, а й від однієї людини до іншої. Сучасні інформаційно-комунікаційні технології, підвищуючи якість навчання й освіти, дають змогу людині успішніше й швидше адаптуватися до навколишнього середовища, до соціальних змін. Це дає кожній людині можливість одержувати необхідні знання як сьогодні, так і в постіндустріальному суспільстві.

Активне й ефективно впровадження цих технологій в освіту є важливим чинником створення нової системи освіти, що відповідає вимогам сьогодення та процесу модернізації традиційної системи освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасних психолого-педагогічних дослідженнях усе частіше ведуться дискусії щодо дистанційного навчання. Серед ґрунтовних публікацій слід назвати роботи В. Бикова, Д. Опеншоу, Н. Тверезовської, І. Хорева, М. Жалдака, у яких розкриті умови підвищення ефективності навчання з використанням інформаційних технологій. Концептуальні педагогічні положення про дистанційне навчання досліджували О. Андрєєв, Г. Козлакова, І. Козубовська, В. Олійник, Є. Полат, П. Стефаненко, А. Хуторський. Питання дидактичних властивостей комп'ютерних засобів досліджено в наукових працях Є. Полат.

Мета статті – розглянути особливості, переваги, труднощі та перспективи дистанційної форми навчання в екстремальних умовах під час карантину.

Виклад основного матеріалу. Сучасному суспільству необхідна якісна освіта. Перехід до інформаційного суспільства кардинально змінює положення освіти. Вхідження інформаційних технологій у різні сфери діяльності людини не оминає й галузь освіти. У зв'язку з цим особливого значення набуває переорієнтація мислення сучасного вчителя на усвідомлення принципово нових вимог до його професійної діяльності, готовність використовувати інформаційні технології як допоміжний навчальний ресурс.

Наукою та практикою доведено, що нові інформаційні освітні технології на основі комп'ютерних засобів в умовах дистанційного навчання дають можливість значно підвищити ефективність. Так, сьогодні здобуття знань набуває особливого значення, бо інновації в навчальній діяльності пов'язані з активним процесом створення, поширення нових методів і засобів для вирішення дидактичних завдань підготовки фахівців у гармонійному поєднанні класичних традиційних методик і результатів творчого пошуку, застосування нестандартних, прогресивних технологій, оригінальних дидактичних ідей і форм забезпечення освітнього процесу.

Сучасна освіта потребує нових підходів до запровадження інноваційних технологій, що здійснюються засобами комп'ютерних

програм. Однією з найактуальніших форм роботи зі здобувачами освіти сьогодні є дистанційне навчання. В основу цього навчання покладено самостійну інтерактивну роботу здобувача освіти зі спеціально розробленими навчальними матеріалами. Усі компоненти й методичні прийоми орієнтовані на те, щоб зробити навчання максимально зручним та ефективним. Комп'ютерні мережі є новим етапом у розвитку зовнішніх засобів інтелектуальної діяльності, пізнання та спілкування. Сучасні інформаційні технології дозволяють дистанційному навчанню бути найперспективнішою технологією одержання освіти в екстремальних умовах під час карантину.

За визначенням В. Кухаренко, О. Рибалко та Н. Сиротенка, дистанційне навчання – це форма навчання з використанням комп'ютерних і телекомунікаційних технологій, які забезпечують інтерактивну взаємодію вчителя та учня на різних етапах навчання та самостійну роботу з матеріалами інформаційної мережі [3, с. 71]. Це ідеальне рішення для тих, хто надає перевагу сучасним інформаційним технологіям в освіті та цінує свій час. Дистанційне навчання в екстремальних умовах під час карантину дає здобувачам освіти можливість цілодобового доступу до навчальних матеріалів, постійну підтримку й консультації вчителів, відеоуроки в режимі online та інші технологічні рішення для забезпечення ефективного процесу навчання.

Із впровадженням дистанційного навчання в екстремальних умовах під час карантину багато закладів освіти вже сьогодні застосовують технологію онлайн-уроку під назвою «вебінар», який демонструє порівняльні таблиці, презентації, відеоролики тощо. За допомогою Інтернет-технологій вебінар зберіг головну ознаку семінару – інтерактивність, яка забезпечує моделювання функцій викладача, учня, які працюватимуть інтерактивно, комунікуючи разом за сценарієм проведення такого уроку [1].

Дуже актуальним зараз постає питання розширення самостійної роботи здобувачів освіти. Навчальні платформи (Skype та Webex, відеоконференції на базі платформи Zoom, а також Viber,

YouTube, Telegram, Instagram та ін.) можуть ефективно задовольнити потреби учня, а вчитель отримує можливість запропонувати свої напрацювання й організувати контроль навчання.

Сучасні засоби комунікації дозволяють користуватися можливостями комп'ютерів, і, в свою чергу, інформаційно-комунікаційні технології змінили схему передачі знань і методи навчання, створили нові засоби впливу та значно підвищують ефективність знань.

Але використання таких технологій аудіо-візуального спілкування знімає питання відсутності живого контакту між викладачем і студентом. За результатами опитування, здобувачі освіти зазначали, що саме відсутність контакту з учителем під час навчання за дистанційною формою викликає в них певний психологічний дискомфорт.

Слід звернути увагу на значні дидактичні переваги дистанційного Інтернет-навчання, що роблять його привабливим для використання в освіті, а саме: гнучкість, швидкість, письмовий характер, поєднання інформаційної та комунікативної складових, особистісна спрямованість, можливості співробітництва.

На думку І. Лапшиної, в умовах дистанційного навчання характерними особливостями даної форми спілкування є сталість, висока інтенсивність і добровільність контактів; єдність комунікативних інтересів, взаємна інформаційна продуктивність комунікації, велика активність користувачів і як наслідок – висока інформаційність у досліджуваних питаннях; можливість «бути в один і той же час у різних місцях»; інтерактивність (можливість зворотного зв'язку) взаємна інформаційна продуктивність комунікації; прагнення до емоційного забарвлення наповнення змісту повідомлення або інформації; нестандартність міжособистісного сприйняття в умовах відсутності невербальної інформації [4, с. 47].

У сучасному освітньому процесі, в умовах дистанційного навчання, проблема інноваційних методів навчання залишається однією із актуальних у світовій педагогічній і науково-дослідній діяльності, яка в умовах трансформаційних змін у закладі загальної середньої освіти потребує постійного ретельного вивчення та нау-

ково-практичного обґрунтування питання: кращого досвіду інноваційної освітньої діяльності; характеристики змісту інтерактивних форм навчання, специфіки їх використання в закладах освіти.

Як зазначає В. Кремень, одна з важливих особливостей і переваг інформаційних технологій порівняно з іншими навчальними засобами полягає саме в тому, що мультимедійні програми здебільшого розраховані на самостійне активне сприймання та засвоєння учнями знань, умінь і навичок [2, с. 6]. Вони можуть обирати оптимальний темп роботи відповідно до індивідуальних розумових, психолого-фізіологічних можливостей та інтересів.

У системі освіти дистанційне навчання відповідає принципу гуманістичності, відповідно до якого ніхто не повинен бути позбавлений можливості навчатися через географічну ізольованість, соціальну незахищеність і неможливість відвідувати освітні установи в силу фізичних недоліків чи зайнятості особистими справами.

Сучасні комп'ютерні телекомунікації здатні забезпечити передачу знань і доступ до різноманітної навчальної інформації іноді ефективніше, ніж традиційні засоби навчання.

Отже, на сучасному етапі інформатизації суспільства все більшого поширення в різноманітних сферах життя набувають комп'ютерні технології, які виступають одним із інструментів пізнання. Стрімкий розвиток глобалізації впливає на всі сфери життя людей – особистісну, соціальну, культурну. Супутниковий зв'язок та Інтернет руйнують усі бар'єри в сучасному світі.

Висновки. Використовуючи інформаційні технології в умовах дистанційного навчання, вчитель має бути обізнаним і вміти використовувати в своїй роботі інформаційні ресурси комп'ютерних технологій, працювати з різними видами, носіями, електронними банками інформації; швидко та кваліфіковано здійснювати пошук і відбір необхідних даних, використовуючи різні джерела інформації; працювати з текстовими файлами, Web-сторінками; застосовувати інформаційно-комунікативні технології для організації освітнього процесу: використовувати інформаційні ресурси Інтернет та локаль-

ної мережі для організації процесу навчання здобувачів освіти, керувати освітнім процесом, використовуючи комп'ютерні технології.

Література

1. Жигора І., Жигора В. Переваги та недоліки використання інформаційних технологій в умовах дистанційного навчання: збірник наукових праць scientia. вилучено із URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/scientia/article/view/9973> (дата звернення: 12.04.2021).
2. Кремень В. Інформаційно-комунікаційні технології в освіті і формування інформаційного суспільства. *Інформатика та інформаційні технології в навчальних закладах. Науково-методичний журнал.* 2006. №6. С. 5-9.
3. Кухаренко В.М., Рибалко О.В., Сиротенко Н.Г. Дистанційне навчання. *Умови застосування: посібник.* Харків, 2001. 282 с.
4. Лапшина І.С. Адаптивні підходи до моделювання освітніх процесів у системі дистанційного навчання. *Комп'ютер у школі та сім'ї.* 2012. №6. С. 42-47.

Т. М. Лозовська,
*учитель початкових класів КГ №91 КМР ДО,
спеціаліст вищої категорії, старший вчитель*

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ РОЗВИВАЛЬНОГО НАВЧАННЯ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

У статті розглядаються окремі теоретичні аспекти реалізації принципу розвивального навчання, що мають велике практичне значення в процесі навчання молодших школярів.

Ключові слова: *принципи навчання, розвивальне навчання, педагогічні вміння, розвиток, форми організації навчання.*

Постановка проблеми. Розбудова української системи освіти на засадах демократизації, гуманізації, цінності особистісного розвитку людини зумовлює особливу актуальність проблеми розвивального навчання школярів.

В основі розвивального навчання лежить уявлення про розвиток дитини як суб'єкта особистісної діяльності. Тому головна мета вчителя – забезпечити розвиток, вивчити особисті навчально-пізна-

вальні можливості учня, визначити індивідуальні зони його найближчого розвитку та допомогти формуванню ще несформованих здібностей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До проблеми визнання та реалізації принципів навчання зверталися такі педагоги, як: Ж.Ж. Руссо, Я. Коменський, К. Ушинський, Г. Песталотці та інші. Вони в своїх працях доводили, що навчання повинно бути доступним класу, віку, рівню розвитку. Наукові дослідження, присвячені проблемам розробки принципів навчання, проводили Ю. Бабанський, М. Данілов, М. Скаткін та інші.

Аналіз праць різних авторів засвідчив, що принципи розвивального навчання посідають особливе місце серед інших. Реалізація даних принципів вимагає від учителя таким чином будувати навчання, щоб воно було посилене учням, відповідає віку дітей, їхнім психологічним особливостям.

Мета статті – теоретично дослідити проблему розробки розвивального принципу навчання в початковій школі.

Виклад основного матеріалу. Розвиток особистості дитини відбувається в різних видах діяльності. Свідома діяльність людини – результат зовнішніх умов, опосередкованих внутрішніми умовами, якими і є особистість. Таке розуміння діяльності ввів С. Рубінштейн, який підкреслював, що не досить визнавати розвиток людини в діяльності, треба враховувати і її зворотний вплив на суб'єкта, що становлення особистості можливе лише в процесі змістовної, суб'єктивно й об'єктивно значущої діяльності. Відповідно, можна вважати, що розвиток особистості дитини полягає в якісній зміні її діяльності. «Зміни ці відбуваються за рахунок ускладнення цілей, задач, предметних дій, операційної і мотиваційної сторін діяльності, а також за рахунок зміни самої позиції дитини, яка, нагромаджуючи досвід, стає активнішою і самостійнішою» [4, с. 81].

Багато уваги саме загальному розвитку молодших учнів приділяв В. Сухомлинський. Розумове виховання, за переконанням Василя Олександровича, необхідне людині не тільки для праці, а й для

повноти духовного життя. У працях «Серце віддаю дітям», «Павлівська середня школа» є блискучі приклади використання розвивальної спрямованості матеріалу, вміння індивідуально підійти до розвитку особистості дитини. «Повноцінне навчання, тобто навчання, яке розвиває розумові сили і здібності, було б немислимим, якби не спеціальна спрямованість, скерованість навчання – розвивати розум, виховувати розумну людину навіть за умови відносної незалежності розумового розвитку, творчих сил розуму від обсягу знань» [1, с. 97].

За нашим переконанням, працюючи в Павлівській школі, учений справді створив оригінальну систему розвивального навчання молодших школярів. Змістом цієї системи В.О. Сухомлинський вважав:

- 1) постановку вчителями з поступовим ускладненням перспективних цілей розвитку творчих здібностей учнів;
- 2) досягнення тісного взаємозв'язку мовленнєвої, розумової і трудової діяльності молодших школярів;
- 3) проведення уроків мислення в природі;
- 4) систему творчих робіт із розвитку мовлення;
- 5) стимулювання інтелектуальних і естетичних почуттів дитини [6, с. 236].

Ось тому вчитель, який прагне керувати розвитком учнів, має замислитися над «надзавданням» уроку – як реалізувати навчальну мету з найбільшою користю для розвитку кожної дитини.

Над цим б'ється сучасна методична думка, цього прагнуть найкращі вчителі. «Для мене, – пише педагог, – пошук і вибір способу ведення уроку пов'язаний з роботою формування в учнів умінь спостерігати, аналізувати, узагальнювати, конкретизувати, будувати гіпотези, робити висновки, ставити запитання, заперечувати, відстоювати свій погляд, оперувати не тільки маленькими порціями матеріалу, а й знаннями, здобутими під час вивчення теми загалом» [6, с. 88].

Таким чином, знання по-різному засвоюються і по-різному впливають на розвиток дітей залежно від способів керівництва навчальною діяльністю. Звідси висновок: розвивальний вплив на-

вчання найбільше визначається його процесуальною стороною, тобто тим, як саме воно організоване. Тому в перебудові організаційних форм, важливо, щоб високий навчальний результат досягався не будь-якою ціною, а поєднувався з розвитком пізнавальних можливостей і потреб дитини, щоб виконавська діяльність підпорядковувалася творчій.

Характеризуючи конкретні форми організації навчання, відзначимо, що вони залишаються найслабкішою ланкою системи. Для розвивального навчання характерні такі ж організаційні форми навчання, як і для традиційного. Проте в системі розвивального навчання ці форми дещо відходять від класно-урочного стереотипу, тобто вони стають гнучкішими, як за тривалістю занять, так і за структурою. Наприклад, трохи змінюється структура уроку в системі Л. Занкова. Відсутнє чітке розмежування між такими етапами уроку, як: вивчення нового і повторення пройденого матеріалів. Ці етапи зливаються в один [3, с. 65].

Система розвивального навчання, розроблена Л. Занковим, відрізняється від традиційної системи, перш за все, формулюванням мети навчання. У цій системі висувається мета загального розвитку особистості школяра, а засвоєння ж знань, умінь і навичок здійснюється на основі просування дітей у загальному розвитку, тобто є засобом досягнення основної мети. Під загальним розвитком Л. Занков і його послідовники розуміють розвиток розуму, волі та відчуттів, які, на їх думку, є фундаментальними сторонами психіки, тобто, йдеться про різносторонній психічний розвиток школярів [3, с. 39].

Принципи навчання за системою Л. Занкова:

- принцип навчання на високому рівні складності;
- принцип провідної ролі теоретичних знань;
- принцип вивчення матеріалу швидким темпом;
- принцип усвідомлення школярами процесу навчання;
- принцип роботи над загальним розвитком усіх учнів класу, як сильних, так і слабких [3, с. 72].

Завданням розвивального навчання є формування особистості з гнучким розумом, розвиненими потребами до подальшого пізнання та самостійних дій, з певними навичками і творчими здібностями. Аналіз реалізації різноманітних систем розвивального навчання на практиці дозволяє знайти спільність в їх технологіях.

Одним із компонентів системи є учіння (діяльність учня). Перш за все, необхідно підкреслити, що учень в системі розвивального навчання існує не як об'єкт зусиль учителя (як це часто трапляється у традиційній системі), а як активний суб'єкт процесу навчання, тобто самостійною та самодіяльною особистістю, яка співпрацює з учителем у процесі навчання. Така роль учня забезпечується спеціальними прийомами: по-перше, налаштування дітей на усвідомлення мети виконуваних дій, а пізніше й до самостійного формулювання пізнавального завдання; по-друге, залучення учнів до співавторства з учителем на уроці (наприклад, за завданням учителя підібрати матеріал до уроку, «провести» урок замість учителя) тощо [2, с. 41].

Суть технології розвивального навчання полягає в тому, що учень самостійно обирає рівень опрацювання навчального матеріалу; завдання вчителя – визначити «зону найближчого розвитку» дитини та допомогти їй перейти на більш високий рівень розумових операцій, тобто забезпечити цей розвиток.

Повноцінне засвоєння матеріалу, на думку О. Савченко, передбачає:

- формування в учнів не будь-яких, а саме раціональних способів дій;
- урахування дітьми всіх умов правильного застосування того чи іншого способу дії;
- прагнення до навчального діалогу з учителем й учнями на уроці;
- доказове обстоювання самостійності думки й особистісного ставлення;
- перенесення засвоєного в нову навчальну ситуацію [5, с. 108].

Шлях до такого рівня навчання складний і тривалий, потребує системності й наполегливості в роботі вчителя, починаючи із самого початку навчання дитини, уміння поєднувати прямі та опосередковані засоби впливу на розвиток особистості.

Винятково важливу роль для усвідомлення процесу навчання відіграє використання всіляких схем й опор, особливо тих, що створюються в співпраці з учителем як результат самостійних міркувань учнів. У цьому випадку учень від конкретних дій швидше переходить до узагальнення способу дії.

Висновки. Вдалих уроках – це творчість учителя не лише на ґрунті професійної підготовки, але й вияв його особистісних якостей, гуманності, культурного та педагогічного кругозору, постійної турботи про вихованість і розвиток усього класу в цілому, й кожної дитини зокрема. Завданням учителя є урізноманітнення уроків, структур їх побудови та методики організації навчальної взаємодії, що зумовлено широким діапазоном цілей уроку, необхідністю врахування вимог навчальних досягнень, особливостей конкретного уроку в поєднанні з рівнем готовності дітей та їх пізнавальних потреб.

ЛІТЕРАТУРА

1. Безлюдна Н.В. Ідеї розвивального навчання молодших школярів у творчій спадщині В.О. Сухомлинського: дис... канд. пед. наук: 13.00.01. Інститут педагогіки АПН України. Київ, 1998. 210 с.
2. Замашкіна О. Ідеї розвивального навчання молодших школярів у педагогічних дослідженнях 70-80-х років. *Початкова школа*. 2004. №7. С. 34-41.
3. Занков Л.В. Обучение и развитие (экспериментально-педагогическое исследование): избранные педагогические труды. Москва, 1990. 301 с.
4. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. Санкт-Петербург, 2015. 705 с.
5. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи: підручник для студентів педагогічних факультетів. Київ, 2002. 368 с.
6. Сухомлинський В.О. Павлицька середня школа; Розмова з молодим директором. Київ, 1977. Т. 4. 638 с.

О. О. Мельник,
студентки психолого-педагогічного факультету КДПУ
І. М. Шимко,
кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри соціальної педагогіки
і соціальної роботи КДПУ

ТЕХНОЛОГІЇ ВОЛОНТЕРСЬКОГО РУХУ ТОВАРИСТВА ЧЕРВОНОГО ХРЕСТА УКРАЇНИ

У статті викладено технології, що використовуються у волонтерському русі Товариства Червоного Хреста. Проаналізовано теоретичні та практичні аспекти волонтерського руху та технологій. Розроблено програму для волонтерів на основі тренінгів і технологій, що використовуються в Товаристві Червоного Хреста.

Ключові слова: волонтерство, волонтерський рух, технології, програма.

Постановка проблеми. Сьогодні волонтерство з кожним днем займає все більш важливу та високо оцінювану позицію. Волонтери допомагають у різних сферах та породжують нові напрямки взаємодії з суспільством.

Щодня кількість усвідомлених волонтерів лише зростає і це свідчить про соціальний та духовний ріст громадян, які розуміють важливість волонтерської діяльності та не можуть залишитися осторонь.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання волонтерства розглядали такі науковці, як: А. Аніщенко, О. Беспалько, З. Бондаренко, І. Зверєва, Є. Ільїн, А. Капська, Г. Крапівіна, О. Кузьменко, Г. Лактіонова, Т. Лях, В. Петрович, Ю. Семенова, І. Тохтарова, С. Харченко, М. Чухрай, І. Юрченко та ін.

Товариство Червоного Хреста – перша волонтерська організація в Україні, з більше ніж 100-річною історією в країні, та 145-річною історією в світі. Товариство першочергово займалося домедичною допомогою людям, що постраждали під час бойових дій. На сьогодні коло діяльності організації значно розширилося, тепер існує 10 напрямків, за якими воно діє, окрім цього, Товариство Чер-

воного Хреста України є постійним учасником та автором багатьох гуманітарних проєктів та ініціатив.

Саме тому питання розгляду технологій волонтерського руху в Товаристві Червоного Хреста України є особливо цікавим та важливим питанням для суспільства, зокрема молоді, в умовах сьогодення.

Мета статті: визначити особливості поняття «волонтерський рух», використання соціально-педагогічних технологій, що використовуються у Товаристві Червоного Хреста України, та розробити програму для волонтерів.

Виклад основного матеріалу. У «Положенні про волонтерську діяльність у сфері надання соціальних послуг» визначено, що волонтерська діяльність у сфері надання соціальних послуг – це добровільна неприбуткова діяльність фізичних осіб – волонтерів, яка спрямована на надання допомоги особам, що перебувають у складних життєвих обставинах та потребують сторонньої допомоги, і сприяє самореалізації волонтера [1].

Міжнародний Рух Червоного Хреста і Червоного Півмісяця – це найбільша гуманітарна мережа в світі. Керуючись принципами нейтральності й нероздільності, Рух надає допомогу постраждалим від надзвичайних ситуацій і збройних конфліктів [3].

Товариство Червоного Хреста України керується сімома основоположними принципами Міжнародного Руху Червоного Хреста і Червоного Півмісяця.

Розвиток волонтерства – це незмінне стратегічне завдання та пріоритетний напрям Товариства Червоного Хреста України. Адже саме волонтери є рушійною силою Товариства, забезпечують виконання місії та цілей Міжнародного Руху, його розвиток, та існування.

Волонтерський рух у Товаристві Червоного Хреста України є різнобічним та багатопрофільним, що говорить про можливість залучення до волонтерства людей з абсолютно різною віковою категорією та інтересами.

Отримати допомогу в Товаристві Червоного Хреста України може будь-яка людина, яка досягла 18-річного віку, або дитина, в разі звернення батьків/опікунів/прийомних батьків.

Для отримання допомоги треба зібрати пакет документів, які підтверджують особу та обґрунтовують важкі життєві обставини/стан здоров'я, після чого звернутися до міської чи районної організації за місцем реєстрації або місцем проживання [2].

Волонтери та співробітники Товариства Червоного Хреста України найчастіше можуть користуватися такими технологіями:

- вікові; через те, що бенефіціари Товариства – це люди абсолютно різних вікових категорій, які потребують як натуральної, так і психосоціальної допомоги;

- групові технології одні з найпопулярніших; у Товаристві згідно спрямувань роботи є розроблені тренінгові та інші групові заняття, що спрямовані на вирішення різних видів питань, проблем та ситуацій;

- соціально-орієнтовані; цей вид технологій актуальний за рахунок спрямування саме на ті категорії людей, які найчастіше стають отримувачами допомоги.

Програма тренінгових занять

«Волонтерство у Товаристві Червоного Хреста України»

Актуальність та доцільність програми. У нових волонтерів часто виникає велика кількість труднощів та питань на початку діяльності. Це спровоковано відсутністю досвіду в цій справі та поверхневому розумінню роботи волонтерів. Ці фактори провокують зменшенню кількості волонтерів, їх швидке емоційне вигорання, втрачається мотивація, викривлюється розуміння діяльності волонтерів у суспільстві та зростає скептицизм до цієї справи.

Мета програми: висвітлення цілей діяльності Товариства Червоного Хреста України та Міжнародного руху, актуалізація волонтерства в сучасному світі, підвищення рівня поінформованості щодо роботи волонтерів у суспільстві.

Завдання програми:

- ознайомлення з поняттям волонтерства в цілому та в рамках діяльності Товариства Червоного Хреста України;
- сприяння підвищенню мотивації до волонтерської діяльності;
- формування знань, умінь та навичок з основ тайм-менеджменту, основ ораторського мистецтва, активного слухання, саморегуляції, стресостійкості роботи в команді, групової динаміки, роботи з бенефіціарами;
- налагодження міжособистісних стосунків учасників тренінгової програми.

Вік учасників: від 14 до 35 років.

Кількість учасників: 10-12 осіб.

Організація занять: програма включає 4 дні занять (9 тренінгів), тривалість занять різна, від 1 години 30 хвилин до 2 годин, розбиті на тренінги.

Висновки. Під час дослідження було розглянуто такі питання: поняття волонтерського руху в Україні; волонтерський рух в межах діяльності Товариства Червоного Хреста України; технології, що використовуються у роботі з волонтерами.

Ми звернули увагу на те, що волонтерство з кожним днем актуалізується все більше, тому слід звертати увагу на нових, ініціативних волонтерів, проводити інформаційні зустрічі з молоддю та залучати населення до волонтерської діяльності. Збільшення кількості волонтерів підвищує рівень самосвідомості громадян та безпосередньо впливає на суспільство. Також була запропонована програма тренінгових занять для волонтерів Товариства Червоного Хреста України.

Технології, які використовуються в роботі соціального працівника та соціального педагога, так само використовуються в роботі волонтерів та з волонтерами, і на те, що спільна співпраця може вплинути на покращення використовуваних технологій та застосування інноваційних підходів у роботі обох структур.

Отже, розглянувши питання використання технологій у волонтерському русі, ми дійшли висновку про безпосередню дотич-

ність їх з технологіями соціального педагога. Майбутні дослідження можуть бути спрямовані на розробку інноваційних технологій та методів роботи, що зможуть використовуватися як у волонтерстві, так і в роботі соціальних служб, а також на розробку спільних проєктів, у рамках яких здійснювалась безпосередня співпраця волонтерів громадських організацій, фондів, товариств, об'єднань та соціальних структур.

Література

1. Постанова Кабінету Міністрів України від 10 грудня 2003 р. № 1895 «Про затвердження Положення про волонтерську діяльність у сфері надання соціальних послуг». Верховна Рада України. (Прийнята та набула чинності 10.12.2003, втратила чинність 16.07.2011)
2. <https://redcross.org.ua/faq/> Процитовано:05.03.2021р.
3. <https://redcross.org.ua/principles/> Звернення:05.03.202

В. Ю. Мельниченко,

студентка психолого-педагогічного факультету КДПУ

І. В. Размолодчикова,

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри соціальної педагогіки

і соціальної роботи КДПУ

ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ ТА ЇХ РОЛЬ У ЗМІСТІ ОСВІТИ

У статті розглянуто теоретичний аспект формування ціннісних орієнтацій у молодших школярів та впливу їх ролі у змісті освіти.

Ключові слова: ціннісні орієнтації, молодший школяр, демократичне суспільство.

Постановка проблеми. Сучасні процеси відродження нації зумовляють актуальність проблеми формування ціннісних орієнтацій підростаючого покоління. Становлення демократичного суспільства в Україні визначає розвиток та формування ціннісних орієнтацій під час навчання та виховання особистості. Формування особистісних рис громадянина України, гуманістичного світогляду є головною метою громадянського виховання, що зазначається в Конституції

України, Національній доктрині розвитку освіти, Законі України «Про освіту», програмі «Основні орієнтири виховання учнів 1-12 класів загальноосвітніх навчальних закладів», Концепції громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності та інших нормативно-правових документах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У психологічно-педагогічній літературі проблема ціннісних орієнтацій особистості висвітлюється в працях відомих вітчизняних психологів: Б. Г. Ананьєва, А. А. Бодалева, Л. С. Виготського, О. М. Леонтьєва, В. М. Мясіщева, С. Л. Рубінштейна, Д. Н. Узнадзе. Ряд важливих висновків з проблеми розкривається в роботах К. А. Абульханової-Славської, Г. М. Андрєєвої, Л. І. Божович, Б. С. Братуся, А. Г. Кова-льова, В. А. Крутецького, І. С. Кона, А. М. Матюшкіна, В. С. Мерліна, Б. Ф. Ломова, В. М. Асєєва, В. К. Вилюнаса, Б. І. Додонова, К. М. Волкова, Л. М. Фрідмана та ін.

Мета статті. Дослідити погляди та підходи педагогів і психологів на формування ціннісних орієнтацій молодших школярів у процесі навчальної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Молодший шкільний вік психологи називають найсприятливішим для засвоєння моральних норм і правил поведінки. Саме на цьому етапі в особистості закладаються підвалини моральності. Передумови морального розвитку більше не повторяться, і те, що буде упущене тут, надолжити в наступних вікових періодах і мікроперіодах виявиться важчим чи зовсім неможливим [4, с. 21].

Насамперед з'ясуємо зміст поняття «цінність», оскільки зважаючи на його багатофункціональність існує безліч тлумачень. Наприклад, Д. Пантич подає 400 різних визначень поняття «цінності» [7, с. 24].

Окрім цього, дослідники часто використовують одні й ті самі терміни для позначення різних за характером і сутністю явищ, або ж, навпаки, використовують різні терміни для визначення одного поняття, маючи на увазі власне ту саму сутність наприклад: «цінності» (М.С. Каган), «система особистісних смислів» (О.М. Леонтьєв),

«визнані цінності» (В.І. Додонов), «внутрішня позиція і спрямованість особистості» (Л.І. Божович). Часто поняття «цінності» ототожнюється з поняттям «інтерес», «потреба», «ідеал».

Г. Головних виокремлює три концепції, які по-різному трактують поняття «цінність»: 1) функціональна – розглядає цінність як здатність предметів і явищ обслуговувати потреби людей (цінність зближається з поняттям «благо»); 2) оціночна – розглядає цінність як ідеал та зводить його до пізнавального, духовно-практичного відношення суб'єкта до об'єкта (що призводить до втрати власне аксіологічного об'єктивного змісту); 3) сигніфікативна – розглядає цінність для позначення всіх форм людської значущості, тобто таким чином цінність ототожнюється зі значущістю (відбувається перейменування всього значущого в цінне) [3, с. 85-86].

Більш фундаментальну класифікацію цінностей подає П.Р. Ігнатченко [6, с. 118-123]. Він класифікує цінності залежно від виду потреб, які вони задовольняють, ролі і сфери застосування:

- за об'єктом засвоєння: матеріальні, морально-духовні;
- за метою засвоєння: егоїстичні, альтруїстичні;
- за рівнем узагальнення: конкретні, абстрактні;
- за способом вияву: ситуативні, стійкі;
- за роллю в діяльності людини: термінальні, інструментальні;
- за змістом діяльності: пізнавальні, предметно-перетворювальні (творчі, естетичні, наукові, релігійні тощо);
- за належністю: особистісні (індивідуальні), групові, колективні, суспільні, загальнонародні (загальнонаціональні) та загальнолюдські [6, с. 126].

Є цінності, які важко віднести до якоїсь групи або вони належать до декількох груп: умовні, ідеальні, інтелектуальні, неперехідні, вічні, глобальні та інші.

М.Й. Боришевський пропонує поділ цінностей на: моральні, естетичні, інтелектуальні, валеологічні [8, с. 21-25].

О.І. Вишневський акцентує увагу на кодексі цінностей сучасного українського виховання, він поділяє цінності на абсолютні (вічні), національні, громадянські, сімейного та особистого життя [8].

Цікаву класифікацію цінностей пропонує В. Франкл, поділяючи їх на цінності творчості, цінності переживання та цінності відношення [8, с. 21-25].

А ось у психології категорія «цінності» вважається однією з найскладніших, оскільки вона є одночасно мотиваційним і когнітивним утворенням. Цінності організують пізнання і мотивують поведінку. Таким чином, вони надають смислу людській життєдіяльності. До того ж у психології більш прийнятним є вживання поняття «ціннісні орієнтації», яке використовується поряд з поняттям «цінності». Окрім цього, як зауважує О.М. Леонтьєв, «психологи й досі не можуть дійти згоди про те, що таке цінності і чи потрібно психології це поняття взагалі» [9, с. 35].

До загальних потреб, що розв'язуються в межах кожної культури на основі її цінностей, К. Клакхон і Ф. Стродбек відносять такі: ставлення до людини; до природи і надприродного світу; до інших людей; спрямованість людської діяльності [9, с. 100].

Ціннісні орієнтації формуються у ході соціалізації шляхом проникнення інформації в індивідуально-психологічний світ індивіда. При первинній соціалізації набувається колективний досвід попередніх поколінь, передаються соціально схвалені стереотипи поведінки, дії, орієнтовані на певні історично зумовлені соціокультурні цінності. При вторинній соціалізації набувається власний соціальний досвід, який допомагає індивіду адаптуватися в конкретному мікросередовищі, групі, колективі.

Система ціннісних орієнтацій існує для позначення результату індивідуального відображення особистістю систем цінностей, які обрані шляхом спілкування. Сукупність ціннісних орієнтацій створює «вись свідомості, стійкість особистості, спадкоємність певного типу поведінки і діяльності» [5, с. 22].

Проблема виховання моральних цінностей у школярів – одна з фундаментальних проблем етики, філософії, педагогіки та психології.

В.О. Сухомлинський був переконаний, що зміст, форми і методи виховання моральних цінностей учнів звичайно змінюється залежно від вікових та індивідуальних особливостей дітей.

Педагоги в молодших класах виступають у ролі безпосередніх організаторів, і саме вони в процесі повсякденного життя та діяльності підводять дітей до розуміння норм і правил поведінки. Адже чим менший вік дитини, тим безпосереднішим має бути моральне виховання, її необхідно не навчати, а привчати до добрих вчинків, нахилів, манер, навичок і звичок культурної поведінки. «Майстерність і мистецтво морального виховання особистості полягають у тому, щоб моральні цінності розкривалися перед юними серцями в яскравих образах, які захоплюють думки і хвилюють душу, пробуджують прагнення до ідеалу» [10, с. 121].

Важливим елементом формування культури особистості В.О. Сухомлинський вважав засвоєння вимог, правил, норм поведінки, в яких розкривається «азбука моральної культури».

1. «Ти живеш серед людей. Кожний твій вчинок, кожне бажання відбивається на людях, які тебе оточують. Є чітка межа між тим, що тобі хочеться, і тим, що можна...

2. Ти користуєшся благами, створеними іншими людьми. Люди дають тобі щастя дитинства. Плати їм за це добром.

3. Всі блага і радість життя створюються працею... своєю працьовитістю ти примножуєш честь сім'ї, роду, створюєш своє ім'я...

4. Будь добрим і чуйним до людей. Допмагай слабким і беззахисним. Безсердечність породжує байдужість, байдужість породжує себелюбство, а себелюбство – джерело жорстокості.

5. Не будь байдужим до зла. Борись проти зла, обману, несправедливості... Найбільше зло – відступництво, зрада високих ідеалів» [10, с. 120-121].

В.О. Сухомлинський зазначав, що моральне виховання здійснюється під впливом різноманітних факторів та умов. Організована виховна діяльність вступає у взаємодію з впливом на особистість інших факторів і перш за все – соціального середовища [1, с. 45].

Висновки. Отже, із раннього віку вчинки дітей підлягають моральній оцінці з боку дорослих. Оцінка стримує від небажаних вчинків, стимулює моральну поведінку. Вона допомагає засвоювати правильні судження про моральні явища, відкидати хибні. Оцінка вчителя викликає у дитини позитивне або негативне емоційне хвилювання. У 8-13 років учень виробляє основи своєї етики. Критеріями для моральної оцінки є ті моральні норми, правила, які педагог висуває до учнів.

Література

1. Бондар Л. Виховання моральних цінностей у школярів. *Початкова школа*. 2000. №12. С. 45.
2. Вишневський О. Сучасне українське виховання. Педагогічні нариси. Львів, 1996. 210 с.
3. Головных Г. Ценностные ориентации и перестройка общественного сознания. *Философские науки*. 1989. №6. С. 85-89.
4. Державна програма «Вчитель». *Нормативно правове забезпечення освіти*: у 4 ч. Харків: Основа, 2004. Ч. 2. С. 3-34.
5. Здравомыслов А.Г. Потребности. Интересы. Ценности. Москва: Политиздат, 1986. 223 с.
6. Ігнатченко П. Аксиологія виховання: від термінології до постановки проблем. *Педагогіка і психологія*. 1997. №1. С. 118-123.
7. Український радянський енциклопедичний словник: у 3 т. / упоряд. Ф.С. Бабичев та ін. Київ: Головна редакція української радянської енциклопедії, 1968. Т.3. 854 с.
8. Лебідь І. Цінність як категорія педагогічного дослідження. *Радянська школа*. 2006. №2. С. 21-25.
9. Леонтьев О. От социальных ценностей к личностным: социогенез и феноменология ценностей регуляции деятельности. *Психология*. 1996. №4. С. 35-44.
10. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям. Вибрані твори: у 5 т. Київ, 1976. Т.2. 454 с.

Д. С. Меркулов,
студент психолого-педагогічного факультету КДПУ,
Т. Г. Василюк,
кандидат педагогічних наук, старший викладач
кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи,
соціальный педагог КДПУ

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА РОБОТА З ДІТЬМИ, ЯКІ ЗАЗНАЛИ СІМЕЙНОГО НАСИЛЛЯ

У статті зроблено спробу розкрити поняття «сімейне насильство», визначити типи насильства, його ознаки та наслідки, до яких призводить насильство, зокрема сімейне. Проаналізовано основні форми соціально-педагогічної роботи з дітьми, які зазнали сімейного насилля.

Ключові слова: насильство, сімейне насильство, кривдник, жертва.

Постановка проблеми. В Україні проблема насильства над жінкою та дитиною в сім'ї тривалий час не була предметом спеціальних досліджень соціологів, психологів і соціальних працівників. Нею займалися, в основному, криміналісти при вивченні злочинів, які здійснювалися в сімейно-побутовій сфері. Однак, практика останніх років доводить концептуальне осмислення цього питання на державному рівні. Свідченням цього є приведення у відповідність законодавчої бази і створення кризових центрів роботи з тими, хто потерпає від насильства в родині [1, с. 47].

Однією з актуальних проблем, яка стоїть перед сучасним українським суспільством, є подолання і профілактика будь-яких проявів насильства щодо дітей та молоді. Слід відзначити, що дана проблема лише стає предметом широкого громадського та наукового обговорення в Україні. Сімейне насильство є однією з найбільших проблем, які важко встановити через страх жертви перед кривдником.

Мета статті: теоретичний аналіз проблеми домашнього насильства та визначення форм соціально-педагогічної роботи з дітьми, які стали жертвами домашнього насильства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Оскільки у випадках насильства у сім'ї в офіційних статистичних джерелах, зазвичай, не

виділяються в окрему категорію і складають вагому долю латентної (або прихованої) злочинності, то скласти уявлення про справжні масштаби різноманітних видів насильства в сім'ї дуже важко.

Пошук соціально-педагогічних умов, причин і факторів виникнення, виявлення та подолання сімейного насильства досліджують такі вчені, як: Т. Гончарова, О. Коломієць, О. Кочемировська та інші. Правові, соціальні, психологічні та медичні аспекти попередження насильства в сім'ї представлені в роботах В. Бондаровської, Г. Лактіонової, Ю. Онишко, Р. Хаар та інших. Розробляють методичні рекомендації та корекційні програми для працівників соціальної сфери, використовуючи вітчизняний і світовий досвід, такі науковці, як: С. Буров, І. Дубиніна, В. Міленко, С. Мосієнко, Ю. Онишко, Л. Смилова, М. Ясиновська та інші.

Виклад основного матеріалу. За визначенням, що містить Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» (2018), насильство в сім'ї – це «будь-які умисні дії фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування одного члена сім'ї по відношенню до іншого члена сім'ї, якщо ці дії порушують конституційні права і свободи члена сім'ї як людини та громадянина і наносять йому моральну шкоду, шкоду його фізичному чи психічному здоров'ю» [4]. Також у Законі дано визначення основним видам насилля: фізичному, психологічному, економічному та сексуальному. Кожен із видів має свої особливі риси та наслідки.

У законодавчій базі України є чітке розмежування кривдника та жертви. Кривдником називають особу, яка скоює насильство стосовно інших, а жертвою – особу, над якою здійснюється насилля, або хто став свідком цих подій. За даними Інституту соціологічних досліджень НАН України, 68% жінок зазнають знущання в сім'ї, із них чверть часто потерпає від побоїв [2].

Насильство над дітьми – це широке поняття, яке включає різні види поведінки батьків та опікунів, інших родичів, учителів, вихователів, будь-яких осіб, які старші або сильніші.

У практиці соціально-педагогічної роботи часто використовують поняття «жорстоке ставлення щодо дитини», що включає фізичне насильство, інцест і сексуальне насильство, а також психологічно негативне ставлення, що може виявлятися, наприклад, в ігноруванні дитини або залученні до насильства між батьками чи іншими членами сім'ї.

Аналіз наукової літератури, особливо опис практичних досліджень з проблеми сімейного насилля, дали змогу визначити основні причини сімейного насильства щодо дітей. Стисло опишемо кожен з причин.

Скрутний матеріальний стан родини. Батьки не працюють, це спричинює скандали, незадоволеність життям і дорослі, тобто батьки, зривають цю незадоволеність на дітях.

Адиктивна поведінка батьків (алкоголізм, наркоманія, токсикоманія). Порушується діяльність центральної нервової системи і людина перестає себе контролювати. Батьки б'ють дітей, навіть не усвідомлюючи, якої шкоди їм завдають.

Інвалідність дитини. Батькам важко прийняти особливості такої дитини, постійна опіка за такими дітьми виснажує батьків, через що виникають конфлікти, в наслідок яких батьки зриваються на дитині.

Спадкова агресія у дорослих. Якщо когось із батьків у дитинстві били, то, скоріше за все, це негативне явище проявиться і відносно своїх дітей.

Жорстоке виховання. Якщо дитина часто бешкетує, не завжди реагує на зауваження батьків, то вони вдаються до фізичного покарання з «педагогічною» метою.

Для дітей, які зазнали сімейного насилля, потрібен специфічний психолого-педагогічний підхід, тому що, незважаючи на вид насильства, у дитини залишається психологічна травма. У закладах загальної середньої освіти з дітьми, що зазнали сімейного насилля, працюють соціальні педагоги та практичні психологи, вчителі. Обов'язковою умовою для ефективного вирішення складної ситуації, є залучення до комплексної роботи батьків.

Соціально-педагогічна робота з дітьми – жертвами насилля має відбуватися своєчасно, комплексно та ефективно. Для цього пропонуємо такі форми роботи соціального педагога школи з учнями, які постраждали від домашнього насильства:

1) систематичний моніторинг учнівського колективу задля вчасного виявлення дітей, які страждають від домашнього насильства (проведення анкетувань, методик на предмет виявлення психологічних симптомів жертви тощо);

2) організація батьківських лекторіїв, під час яких доводити до відома батьків про посилення відповідальності за вчинення насильства; надання рекомендацій батькам щодо педагогічних і психологічних особливостей виховання дітей «групи ризику»;

3) індивідуальні бесіди з дитиною, що зазнала насилля, залучення практичного психолога з метою проведення тестів та діагностик психологічного стану дитини. Регулярні бесіди з учнем мають бути спрямовані на підвищення самооцінки дитини, покращення психоемоційного стану, тощо;

4) проведення виховних профілактичних заходів задля інформування учнів про наслідки насильства, про відповідальність за булінг (систематичні цькування учнів у закладі освіти); інформування учнів про шляхи та способи запобігання домашньому насильству: телефони довіри, тимчасові притулки для жінок і дітей, які стали жертвами домашнього насильства тощо.

Висновки. Теоретичний аналіз наукових праць з проблеми насильства над дітьми, зокрема домашнього, дав змогу зробити такі висновки. Домашнє насильство є системою жорстокої та небезпечної поведінки, яке може включати акти залякування, ізолювання і примуси. На сьогоднішній день існує досить ґрунтовна законодавча база з означеного питання. Проблема полягає в тому, що жертви насильства через страх перед кривдником та суспільством (а часто ще й через елементарну необізнаність) не звертаються до відповідних органів та установ за допомогою.

Запропоновані форми соціально-педагогічної роботи з дітьми, які постраждали від домашнього насильства, не є вичерпними,

адже кожна дитина – це неповторне поєднання внутрішнього світу та соціальних проявів. Саме тому єдиного, умовно правильного переліку соціально-педагогічних заходів із запобігання і протидії, а тим більше реабілітації дитини, яка зазнала домашнього насильства, не існує.

Література

1. Зливков В.Л., Лукомська С.О., Федан О.В. Психодіагностика особистості у кризових життєвих ситуаціях. *Педагогічна думка*, 2016. 219 с. URL: <http://chito.in.ua/v-l-zlivkov-s-o-lukomseka-o-v-fedan.html?page>
2. Мінакова К. Основні соціально-педагогічні та психологічні характеристики жінки – жертви сімейного насилля. *Соціальна педагогіка*. 2005. №2. С.43-47
3. Онищенко Ю. В. Насильство в сім'ї: стан та проблеми. *Педагогіка толерантності*. 2001. №3-4, С. 39-47.
4. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07 грудня 2017 року (зі змінами). URL: <http://www.rada.gov.ua>

В. Р. Нікуліна,

студентка психолого-педагогічного факультету КДПУ

І. М. Шимко,

кандидат педагогічних наук, доцент,

завідувач кафедри соціальної педагогіки

і соціальної роботи КДПУ

ТЕХНОЛОГІЇ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ З ДЕЗАДАПТОВАНИМИ ДІТЬМИ ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ

У статті розкрито сутність понять «соціальна адаптація», «соціальна дезадаптація», описано особливості підліткового віку та технології соціальної роботи з дезадаптованими підлітками.

Ключові слова: *соціальна адаптація, соціальна дезадаптація, підлітковий вік, технології соціальної роботи.*

Проблема підліткового віку ніколи не втрачає своєї актуальності, а тим більше зараз, у сучасному світі, який зазнає постійних змін через вплив різних явищ, об'єктів, суб'єктів (політичних, економіч-

них, екологічних, сімейних, культурних тощо). Незалежно від цих змін, проблема підліткового розвитку завжди носитиме злободенний і важливий характер для нашого суспільства, адже підлітки – це майбутнє будь-якої країни, це рушійна сила розвитку громади.

Підлітковий вік – це вік всепереможного прагнення до індивідуалізації та заперечення типового соціального досвіду. Але підліток ще не готовий до повної особистісної автономізації, його душить сильний емоційний протест, на тлі потужних душевних переживань ще немає місця аналізу, осмислення, пошуку власних ціннісних орієнтирів [2, с. 215].

Особливостям підліткового віку присвячено найбільшу кількість робіт і публікацій у галузі медицини, психології, педагогіки. Серед них роботи Л.С. Виготського «Педагогіка підлітка», А.П. Краковського «Про підлітків», Д.Б. Ельконіна «Питання психології навчальної діяльності молодших школярів». Не можна не відзначити й зарубіжних дослідників цього періоду – це Е. Шпрангер «Психологія юнацького віку» і багатьох інших учених [3, с.20].

Соціальна адаптація є невід'ємною частиною життя кожної людини у світі (пристосування до нового середовища життя, нових норм і правил, суспільства, в якому проведеш своє буття). Але якщо цей процес не відбувається, людина починає почувати себе чужою та непотрібною в соціумі – це є наслідками соціальної дезадаптації.

У перекладі з латинської «адаптація» – це «пристосування», тобто пристосування організму, особистості до характеру окремих впливів або до змінених умов життя в цілому [1, с. 445].

Інколи інтеграція особистості в нове оточення або засвоєння соціальних норм не відбувається, що призводить до відчуття дезадаптованості, що, в свою чергу, є протилежним значенням адаптації та соціалізації. У випадку, коли індивід не проходить стадії адаптації або в нього виникають певні проблеми на одній із них, через ряд інших причин він не може соціально адаптуватися у зміненому середовищі, це призводить до дезадаптованості.

Соціальна дезадаптація як частина системного процесу вказує на пониження адаптаційних показників і можливостей особистості у сферах життєдіяльності та їх умовах, як в цілому, так і в певних умовах (в колективі, класі, групі, садку).

У нас є достатньо теоретичних знань для праці з дезадаптованими підлітками, тому що це питання вивчало багато вчених та присвятили багато своїх робіт саме темі дезадаптації підлітків, а саме: В.А. Балцевіч, С.А. Белігева, Г.П. Гаврилова, І.С. Кон, А.П. Краповський, В.А. Крутецький, В.Ф. Лелюх, А.С. Макаренко, Л.Ф. Обухова, Р.В. Овчарова, А.М. Пріхотан, Б.А. Титова, М.В. Цилуйко, Д.Б. Ельконін, М.Г. Ярошевський та багато інших.

Підліток є одним із головних клієнтів соціального педагога або соціального працівника, через ряд його вікових та індивідуальних особливостей. Цей ряд особливостей може створювати комплекс проблем, які можуть заважати підлітку досягти соціальної адаптації, через що він починає відчувати дезадаптованість у соціальному середовищі. Завданням спеціаліста допомогти підлітку подолати дезадаптивний стан та девіантну поведунку за допомогою своїх знань, умінь, навичок у соціальній сфері та технологій соціальної роботи саме з цією категорією клієнтів.

Технологія соціальної роботи визначається як спосіб наукової організації соціальної роботи; система науково обґрунтованих послідовних і координованих прийомів, методів і дій, що використовуються соціальними службами та соціальними працівниками для досягнення мети і реалізації завдань соціальної роботи [4].

Соціальний педагог або соціальний працівник може використовувати такі форми роботи з проблемними підлітками, а саме :

- соціальна профілактика (первинна, вторинна, третинна);
- соціальна діагностика;
- соціальна корекція (корекційні програми, тренінги);
- соціальна підтримка – це діяльність, спрямована на компенсацію ресурсів індивіда або групи, втрачених під впливом проблем;
- соціальна реабілітація.

Вибір форми роботи з проблемними підлітками залежить від причин виникнення даної ситуації, віку, наявності ресурсів для подолання проблеми, вмінь і навичок як підлітка, так і соціального педагога, залученості батьків та іншого.

Профілактика та корекція соціальної поведінки, яка відхиляється від загальних норм, та вирішення проблеми дезадаптації, буде мати найбільшу ефективність, якщо форми та методи роботи будуть використовуватися в комплексному варіанті; поєднання методів соціально-педагогічних, соціальної роботи та інших, зацікавлення підлітка, врахування його особистісних характеристик і взагалі вікових особливостей; включивши роботу із навколишнім середовищем підлітка (батьками, друзями, вчителями та іншими) – усе це разом зможе допомогти вирішити цю соціальну проблему.

Для розробки та впровадження програми необхідний етап діагностики, для визначення стану особистості, рівня дезадаптації та в подальшому при повторній діагностиці зіставлення старих результатів з новими для встановлення прогресу або регресу. Для проведення діагностики дезадаптованості у підлітків можна використовувати такі методики: 1) методика оцінки соціально-психологічної адаптованості (К. Роджерс і Р. Даймонд, в адаптації Т. В. Снегірьової); 2) Методика визначення особистісної адаптованості школярів (А.В. Фурман); 3) Методика «Дерево, люди, життя» (П. Вілсон). На основі результатів діагностики можна спрямувати наступні дії на вирішення актуальної проблеми.

При розробці програми профілактики враховувались індивідуальні особливості дітей даної вікової категорії та проблематика, на яку потрібно спрямувати превентивні форми роботи. Заняття, які будуть використовуватися в даній програмі, підібрані з урахуванням вікових особливостей даної категорії клієнтів, матимуть спрямованість на вирішення проблем особистого характеру та проблем міжособистісного, підвищення самооцінки, допомога у розкритті лідерської позиції, здобуття нового досвіду тощо.

Розроблена корекційна програма спрямована на подолання дезадаптації та всіх недоліків даного стану (подолання тривожності, нормалізація самооцінки та прийняття себе, подолання девіантної поведінки в різних проявах, вирішення проблеми з комунікацією, зняття агресивності тощо). Кількість занять – 10, один раз на тиж-

день. Таку програму було розроблено для роботи з дезадаптованими підлітками та їх батьками. Відбір підлітків до групи відбувається на основі результатів діагностичного дослідження, також з підлітками додатково проводиться індивідуальна робота. Програма соціальної корекції дезадаптованості у дітей підліткового віку подано в таблиці.

**Програма соціальної корекції дезадаптованості
у дітей підліткового віку**

Тема заняття, (форма проведення заняття)	Мета і завдання заняття	З ким прово- диться заняття
Заняття 1 «Знайомство з підлітками» (тренінг, групова)	Мета: встановлення контакту з підлітками. Завдання: – створення умов для формування позитивного клімату; – зняття тривожності; – роз’яснення правил поведінки у групі.	підлітки
Заняття 2 «Я герой» (тренінг, групова)	Мета: допомогти дітям підняти свою самооцінку. Завдання: – навчити дітей сприймати себе як особистість; – допомогти дійти порозуміння з власними думками та тілом; – допомогти знайти ціннісну середину в свої емоціях та почуттях.	підлітки
Заняття 3 «Діти-квіти» (тренінг, лекція-діалог, групова)	Мета: ознайомити батьків із поняттям дезадаптації. Завдання: – пояснити почуття їх дітей, які вони переживають у даному стані; – ознайомити з наслідками дезадаптації; – навчити методам регуляції виникнення конфліктів, – розвинути у батьків відчуття відповідальності за покращення стану їх дітей.	батьки
Заняття 4 «Співпраця» (тренінг)	Мета: завоювання довіри; досягнення взаєморозуміння між батьками та дітьми. Завдання: – навчитися співпрацювати з батьками; – навчитися сприймати думки один одного; – покращити зв’язок в системі «батьки – дитина».	підлітки і батьки

<p>Заняття 5 «Мої негативні емоції». (тренінг, групова)</p>	<p>Мета: допомогти зрозуміти свої негативні емоції. Завдання: – відреагувати негативні емоції; – скорегувати агресивність; – навчити підлітків елементів ауторелаксації; – зниження рівня агресії.</p>	<p>підлітки</p>
<p>Заняття 6 «Ефективна комунікація» (тренінг, групова)</p>	<p>Мета: налагодити порушені навички спілкування з іншими людьми. Завдання: – навчити техніці ефективного спілкування та ефективного слухання; – допомогти зняти тривожність при встановленні комунікації; – активізувати самопізнання та самореалізацію.</p>	<p>підлітки</p>
<p>Заняття 7 «Посміхнись» (тренінг, групова)</p>	<p>Мета: надати підтримку та знання підліткам, які мають агресивність . Завдання: – навчити підлітків керувати своєю агресією; – відпрацювати дані навички на практиці; – навчити, як виходити з конфліктної ситуації.</p>	<p>підлітки</p>
<p>Заняття 8 «Я це Ти» (тренінг, групова)</p>	<p>Мета: пояснити батькам та підліткам, що спільною роботою вони можуть досягти більшого. Завдання: – налагодити контакт між батьками та підлітками; – навчити батьків сприймати перемоги та поразки їх дітей.</p>	<p>підлітки і батьки</p>
<p>Заняття 9 «Моє майбутнє» (тренінг групова)</p>	<p>Мета: привернути увагу до важливості вибору та його вплив на майбутнє. Завдання: – навчити правильно ставити цілі на майбутнє; – допомогти у визначенні професії та розкриті таланту; – навчити бачити реальні можливості та перспективи.</p>	<p>підлітки</p>
<p>Заняття 10 «Наші результати» (лекція-діалог, групова)</p>	<p>Мета: оцінити результати та закріпити набуті навички. Завдання: – активізувати сили дітей для того, щоб вони надалі продовжували себе вдосконалювати та рухалися вперед; – підбити підсумки; – звернути увагу дітей на їх досягнення.</p>	<p>підлітки</p>

Отже, ми можемо дійти до висновку, що в будь-який час тема підліткового віку завжди буде актуальною, а особливо актуальними будуть проблеми цього віку, адже підлітки – це велика та важлива частина нашого населення. Найбільше страждають від соціальної дезадаптації саме підлітки, які мають ряд вікових особливостей та новоутворень, через які у підлітка може виникнути відчуття соціальної дезадаптації. Дуже тяжким періодом цього віку є криза, яка також може формувати відчуття дезадаптації. Допомогти підлітку з цією проблемою може соціальний педагог (працівник, психолог). Використовуючи ряд технологій соціальної роботи, форм, методів, свої вміння та навички спеціаліст соціальної сфери спрямує свою діяльність на подолання соціальної дезадаптації у підлітка.

Літератури

1. Краковський А.П. Про подростков. Москва: Просвещение, 2003. С. 20.
2. Лютий В.П. Загальні технології соціальної роботи. *Технологія соціальної роботи: Конспект лекцій*. Київ: Академія праці і соціальних відносин, 2003. 75 с.
3. Психология: пособ. для студ. виш. учеб. заведений / под ред. В.М. Дружинина. СПб: Питер Ком, 2001. 534с.;
4. Формирование личности в переходный возраст: от подросткового до юношеского возраста / под ред. И.В. Дубровина. Москва: Педагогика, 1987. 432 с.

О. О. Осіпова,

студентка психолого-педагогічного факультету КДПУ,

І. М. Шимко,

кандидат педагогічних наук, доцент

завідувач кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи КДПУ

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ У ПІДГОТОВЦІ МОЛОДІ ДО СТВОРЕННЯ СІМ'Ї

У статті розкрито поняття «сім'ї», «молодої сім'ї», «шлюбу», зазначені соціально-психологічні особливості молоді віком від 16 до 25 років, особливості соціально-педагогічної роботи з молоддю, що планує вступити до сімейного життя.

Ключові слова: сім'я, молода сім'я, шлюб, соціально-педагогічна робота.

Постановка проблеми. У наш час існує велика кількість розірваних шлюбів, і на жаль, вони відбуваються саме між молодими сім'ями. Сім'я – це один із найголовніших соціальних інститутів у житті людини. Велика кількість педагогів, психологів, соціологів говорять про те, що здорова та міцна родина, може бути створена при обізнаності та готовності молодих людей до сімейного життя. Стабільна, благополучна сім'я може функціонувати тільки при певній підготовці молодих людей до сімейного життя, на що і спрямовані дані дослідження.

Мета статті: визначити соціально-педагогічні та соціально-психологічні умови роботи соціального педагога щодо підготовки молоді до створення міцної сім'ї.

Виклад основного матеріалу. Визначення поняття «сім'я» існує дуже багато. Найпопулярніше у світі джерело «Академічний тлумачний словник української мови» трактує його так: «Сім'я – це група людей, що складається з чоловіка, жінки, дітей та інших близьких родичів, які живуть разом».

Проте кожне джерело тлумачить це поняття по-своєму. Наприклад, як розуміє його О.В. Безпалько: «Сім'я є першоосновою духовного, економічного та соціального розвитку суспільства. Протягом усього життєвого шляху особистості сім'я є тим найближчим мікросоціальним оточенням, яке опосередковує та визначає своєрідність її життєдіяльності». За А.Й. Капською: «Сім'я – це соціальний інститут, який протягом всього життя особистості є найближчим соціальним середовищем та виступає провідним фактором соціалізації особистості. Сім'я виступає першоджерелом духовного, економічного та суспільного розвитку дитини».

Щодо поняття «молода сім'я», загалом воно визначається як: «Подружжя, в якому вік дружини та чоловіка не перевищує 35 років або як неповна сім'я, в якій мати (батько) віком до 35 років».

Створення сім'ї – це дуже відповідальний і важливий крок у житті людей. У нашій країні питання стосовно створення, життєдіяльності, розвитку сім'ї регулюються такими законами: Кодекс про

шлюб та сім'ю України; Сімейний кодекс України; Закон України «Про внесення змін до Сімейного та Цивільного кодексів України»; Деякі питання призначення і виплати допомоги сім'ям з дітьми; Закон України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми»; ЗУ «Про підтримку сімей при народженні дитини» та ін.

Шлюб – це «сімейний союз жінки та чоловіка, зареєстрований у органі державної реєстрації актів цивільного стану». Перед тим, як вступати до шлюбу, молодята повинні ознайомитися з умовами його створення, до яких відносяться: шлюбний вік – 18 років для чоловіків та 17 років для жінок; якщо жінка або чоловік через поважні причини не мають здатності самотійно подати заяву до державного органу реєстрації, таку заяву, нотаріально посвідчену, можуть подати їх представники; якщо реєстрація шлюбу в призначений день не відбулася, заява втрачає чинність після спливу 3 місяців від дня її подання; реєстрація шлюбу відбувається в приміщенні державного органу реєстрації.

Можна зробити висновок, що «сім'я – це соціальна група, соціальний інститут який складається із людей, які зазвичай перебувають у шлюбі, їхніх дітей та виступає першоджерелом духовного, економічного, та суспільного розвитку особистості та є її основою своїх уявлень про себе і своє життя», а якщо це подружжя, в якому вік чоловіка чи жінки не перевищує 35 років, то це – «молода сім'я».

Вік, коли люди вступають у шлюб, є дуже важливим. У 16-20 років суттєвою особливістю молоді є зміна характеру потреб, які з безпосередніх перетворюються на усвідомленні та довільні. Під час даного вікового етапу відбувається формування механізмів цілентворення, тобто наявність в особистості плану життя, мети, певного задуму свого подальшого буття. У цьому віці молодь ще не розуміє, як складно самотійно себе забезпечувати, і не тільки фінансово, тепер, після одруження, потрібно буде постійно займатися побутовими справами: готувати, прати, робити ремонти, прибирати. Не вся молодь даного віку може з цим погодитися і часто, саме через такі нібито дрібниці, можуть розпадатися молоді шлюби. У 20-24

роки особистість також орієнтується на свою професійну діяльність, але вже створює чи починає задумуватися про створення сім'ї та виховання дітей. Також люди даного вікового періоду прагнуть до незалежності та самостійності. На даному етапі життя людини вже буде доцільніше створювати шлюб, а ніж на попередньому. Тут подружнє життя допомагає психологічно подорослішати і стати більш самостійним, з'являється відповідальність не тільки за своє життя, але й за життя та благополуччя дружини, а потім і дітей. У 25-річному віці на перше місце виходить не професійна діяльність, а сім'я, яка в минулому стояла далеко від головного в житті. Саме в цьому віці створюється більшість молодих сімей. Подружжя уже вміє узгоджувати один з одним різні питання, добре знають звички та особливості поведінки партнера й уміють регулювати всі розбіжності, що виникають у процесі їх життєдіяльності. Також не варто забувати і про міцність нервової системи в даному віці, молодята легше справляються з труднощами, стресами, неприємностями, які іноді трапляються.

Отже, найбільш сприятливим віком для створення шлюбу та міцної родини буде період від 22 до 25 років. У цей час у молодих людей починають формуватися або уже повністю сформовані правильні уявлення про подружнє життя, сімейні цінності, молодята вже мають стабільне матеріальне становище та володіють достатнім рівнем інформації про народження та виховання дітей.

Основними напрямками соціально-педагогічної роботи з молоддю, що хоче створити сім'ю є: 1) соціальна профілактика; 2) соціальна реабілітація; 3) соціальна допомога; 4) допомога та підтримка з метою вдосконалення її життя.

Соціальна профілактична робота з молоддю сім'єю полягає в системі соціально-психологічних, медико-соціальних і правових заходів, які спрямованні виникнення різного роду проблем, а також системі заходів з профілактики сімейного неблагополуччя, конфліктів; у формуванні відповідального батьківства; в організації роботи щодо запобігання помилок у сімейному вихованні.

Соціальна реабілітація спрямовується на допомогу молодій сім'ї в подоланні сімейних кризових станів, конфліктів у взаємостосунках, труднощів у житті та діяльності сім'ї, які з'являються внаслідок різних негативних чинників.

Соціальна допомога полягає в наданні різних соціальних послуг молодій сім'ї в конкретному суспільстві, конкретній ситуації. Ці послуги повинні сприяти формуванню у сім'ї здорової життєдіяльності.

Корисними та якісними в роботі з молодю сім'єю будуть різні соціально-педагогічні форми роботи та програми, які спеціалізуються саме на вирішенні проблем і питань, які можуть виникати у молодят. Також, ефективною формою роботи з молодю сім'єю є культурно-масові розважальні, конкурсні форми роботи. Це не лише найбільш раціональна на даному етапі форма організації дозвілля молодих сімей, а й пропаганда кращих сімейних традицій українського народу, звичаїв, обрядів, пошук сімейних талантів, розвиток пізнавальних інтересів членів сім'ї, творчої ініціативи, обмін досвідом у сімейному вихованні, зміцнення взаємостосунків у сім'ї, відродження родинно-побутової культури українського народу тощо.

Висновки. Для досягнення мети соціально-педагогічна робота з молодими сім'ями повинна бути ретельно виважена, обґрунтована, в ній мають бути враховані всі спеціальні умови, мають використовуватися форми і методи соціально-педагогічної роботи.

Література

1. Білодід І. Академічний тлумачний словник. Київ, 1970-1980: Наукова думка.
2. Безпалько О.В. Соціальна педагогіка: схеми, таблиці, коментарі: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів. Київ, 2009. С. 85.
3. Капська А.Й. Інтегровані соціальні служби: теорія, практика, інновації: навч.-метод. комплекс. Київ, 2007. 526 с.; с. 187.
4. Костровець Л.Б. Значення молодих сімей у процесі формування повноцінного українського суспільства. *Науково-технічний збірник*. 2012. №102. С. 452-459.
5. Мошко Ж.В. Психологічна готовність до шлюбу. Херсон, 2010.
6. Резничук Г.О., Василенко О.М. Підготовка сучасної молоді до сімейного життя. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. Вип. 37. С. 150-152.

С. І. Савченко,
учитель початкових класів КГ №91 КМР ДО,
спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії, учитель-методист

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА В ОСВІТНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті висвітлено проблему інтелектуального розвитку молодших школярів в умовах реформування сучасної початкової освіти.

Ключові слова: критичне мислення, спілкування, інтелектуальний розвиток, розумовий розвиток, здібності.

Постановка проблеми. Учителі Нової української школи мають бути готові до розвитку інтелекту та його складових в учнів молодшого шкільного віку. Оскільки вчителям початкової школи необхідно здійснювати розвиток інтелектуальних якостей та їх складових у молодших школярів, вони мають володіти сучасними ефективними розвивальними методиками, які будуть актуальними та доречними в початковій школі, яка знаходиться на етапі реформування. Практична реалізація цих завдань багато в чому залежить від самої особистості, її здатності вільно орієнтуватися в соціальному просторі, розуміти особливості розвитку й самореалізації, оволодівати науковою інформацією. Різномісність функціонування сучасного суспільства як динамічного соціального організму, зростання його системних змін зумовлюють гостру потребу потенціалу інтелектуального розвитку людини задля її ефективної соціальної адаптації та успішної самореалізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У теоретичній науковій думці на проблему інтелектуального розвитку мали великий вплив положення Л. Виготського, Д. Ельконіна та В. Давидова. Окремі аспекти формування критичного мислення в учнів розглядались в роботах О. Бодальова, Л. Божович, О. Васильєвої, С. Векслера, Г. Ковальова, А. Липкіної, Л. Рибак, В. Сінельнікова та інших дослідників. Аналіз цих досліджень свідчить, що особливої значущості й актуальності розвиток інтелекту набуває в дошкільному та молод-

шому шкільному віці, оскільки саме в ці періоди відбувається активне формування особистості, вдосконалення її самосвідомості, здатності до рефлексії та децентрації.

Мета статті – розкрити проблему інтелектуального розвитку молодших школярів в умовах реформування сучасної початкової освіти.

Виклад основного матеріалу. Глибокі соціально-економічні та духовні зрушення, що відбуваються в Україні, сприяють утвердженню особистості як найвищої соціальної цінності, за мету ставлять найповніший розвиток її здібностей, задоволення широких потреб, забезпечення гармонізації міжособистісних стосунків.

Необхідно брати до уваги, що інтелектуальний розвиток є психологічним підґрунтям творчого розвитку особистості, інакше кажучи, творчість виступає особистісним дериватом інтелекту. Важливим аспектом творчого розвитку особистості є саморозвиток, у якому й формується нове поле цілей і задач, які є проявом нових суспільних освітніх потреб. На відміну від процесів розвитку, саморозвиток особистості є більш цілеспрямований, керований і усвідомлюваний процес. Зміни особистості відбуваються відповідно до поставленої (усвідомленої) цілі, завдяки власним вольовим зусиллям, самоконтролю, систематичній праці.

Розумовий розвиток учнів початкових класів має суттєві індивідуальні відмінності, які виявляються в удосконаленні загальних і спеціальних здібностей, прискоренні темпу роботи. В одних дітей краще розвинуті мислительні, в інших – мнемічні чи перцептивні компоненти інтелекту.

У свою чергу, інтелектуальне виховання передбачає зацікавлену участь як учителів, так і батьків у розвитку пізнавальних інтересів, здібностей, нахилів і талантів дітей; формуванні свідомого ставлення до знань і постійного їх оновлення, прагненні до освіти й творчого самовдосконалення.

На сучасному етапі розвитку освіти в Україні чільне місце посідає проблема збереження та збагачення інтелектуального фонду нації. Це яскраво відображено в документах про освіту, в сучасній психолого-педагогічній літературі та періодиці.

Концепція Нової української школи визначає основні методи та завдання національного виховання, серед яких чільне місце посідає інтелектуальний розвиток дитини на всіх її вікових етапах, з урахуванням її природних здібностей і нахилів. Кожна дитина – неповторна, наділена від природи унікальними здібностями та можливостями. Місія Нової української школи – допомогти розкрити та розвинути здібності та можливості кожної дитини на основі партнерства між учителем, учнем і батьками [4].

Під розумовим розвитком М. Касьяненко розуміє – сукупність як знань, умінь, так і розумових дій, що сформувалися в процесі набуття цих умінь і знань. Найбільш загальною характеристикою рівня розумового розвитку є підготовленість функціонування мислення в межах вікового соціально-психологічного нормативу [1, с. 59]. Тобто рівень розумового розвитку повинен відображати найбільш типові, загальні, характерні для даного соціуму особливості розумової діяльності, що стосуються як обсягу і якості знань та вмінь, так і запасу визначених розумових дій.

Б. Ананьєв та його учні довели, що кожна інтелектуальна функція актуалізується в психічному процесі разом з іншими інтелектуальними функціями, пов'язаними з нею. Більше того, її робота забезпечується спряженими з нею глибинними функціями організму. Ефективність інтелектуальної діяльності залежить не тільки від самого інтелекту, але й від енергетичного забезпечення його діяльності з боку глибинних органічних функцій індивіда.

О. Чуба визначає критичне мислення як системне утворення, що є і якісною характеристикою особистості, і процесом мислительної діяльності, і здатністю людини до осмислення навколишніх подій, й одним із чинників інтелектуального розвитку особистості. Таке мислення спирається на інформацію, яка сприяє розвитку такої особистісної риси як креативність, і формує творче мислення, а отже, інтелектуальну особистість [5, с. 205].

На основі пізнавальних можливостей індивіда формується не тільки поінформованість, обізнаність, але і якості різнобічної ком-

петентності як форми загального ментального досвіду. Таким чином, високий рівень розвитку інтелекту сприяє розвитку цілісних і системних форм саморегуляції, а низький обумовлює випадкове пристосування до ситуації, яке за своєю суттю має компенсаторний характер.

Отже, інтелект – відносно стійка структура здібностей, в основі яких лежать процеси, що забезпечують переробку різноякісної інформації і усвідомлену оцінку її. Інтелектуальні якості – якості особистості, що зумовлюють особливості функціонування інтелекту.

Інтелект як здатність звичайно реалізується за допомогою інших здібностей, а саме: здібності пізнавати, навчатися, мислити логічно, систематизувати інформацію шляхом її аналізу, визначати її застосовність (класифікувати), знаходити в ній зв'язки, закономірності та відмінності, асоціювати її з подібною тощо.

С. Максименко визначає інтелектуальний розвиток, як процес розвитку інтелектуальних сил, пізнавальних здібностей мислення учнів. Основним джерелом інтелектуального розвитку є створення відповідного навчального середовища, яке вчені називають інтелектуально-насиченим [2, с. 67]. В інтелектуально-насиченому освітньому середовищі з такими характеристиками, як: проблемність і невизначеність, інтелектуальна потенційність тощо, – виникають умови для розгортання спроектованої інтелектуальної діяльності, і, відповідно, для розвитку інтелекту.

Отже, ми можемо виокремити визначені основні напрями цілісного розвитку інтелекту в молодшому шкільному віці. По-перше, це засвоєння й активне використання мови як засобу мислення. Цей напрям пов'язаний із розвитком мовлення дітей, активним його використанням під час розв'язування різноманітних завдань. По-друге, поєднання та взаємозбагачення всіх видів мислення: наочно-дійового, наочно-образного, словесно-логічного. З цією метою дітям пропонують завдання, для розв'язування яких необхідні одночасно й практичні дії, й уміння оперувати образами, поняттями, висловлювати судження на рівні логічних абстракцій.

С. Мартиненко наголошує, що «Проблема забезпечення інтелектуального розвитку – це проблема вибудовування системи освітніх умов максимального здійснення індивідуальної діяльності всіх учасників освітнього процесу» [3, с. 72].

Школа вже зараз може узяти на себе хоча б частину відповідальності за розвиток інтелектуальних можливостей дітей. Про це свідчить той факт, що останніми роками в початковій школі почався активний пошук інноваційних форм і методів навчання, які могли б розкріпачити та стимулювати зростання інтелектуальних сил дитини.

Поза сумнівом, знання, уміння, навички – важлива сторона тих змін, які відбуваються з учнями протягом шкільного навчання, але їх недостатньо для реалізації задач інтелектуального розвитку учнів.

Якщо людина інтелектуально розвинена та вихована, у неї змінюється характер пізнавального відношення до світу: те, як людина сприймає, розуміє і пояснює те, що відбувається. Таким чином, інтелектуальний розвиток полягає не тільки у формуванні системи ЗУН або розвитку теоретичного мислення, але й у збагаченні індивідуального досвіду дитини, який і виступає як психологічна основа інтелектуального зростання особистості.

В освітньому процесі на перший план – разом із ЗУН – виходить проблема формування базових інтелектуальних якостей особистості таких, як: компетентність, ініціатива, творчість, саморегуляція й унікальність; складу розуму. Таким чином – це певна система показників інтелектуального розвитку особистості, в яких «знімаються» особливості індивідуального досвіду і які характеризують рівень розвитку індивідуальних інтелектуальних можливостей, тобто їх критерії.

Висновки. Ми визначили ті характеристики інтелектуальної сфери особистості, за наявності яких «на виході» шкільної освіти можна судити про ступінь її ефективності. Безумовно, компетентність, ініціатива, творчість, саморегуляція й унікальність; складу розуму не відмінняє ЗУН. Отже, формування знань, умінь і навичок слід розглядати як складовий елемент в ширшому контексті задач інтелектуального розвитку та виховання особистості. Отже, чим вищий

рівень інтелектуального розвитку людини, тим більше суб'єктивно збагаченою є її індивідуальна «картина світу».

Література

1. Касьяненко М.Д. Педагогіка співробітництва: навчальний посібник. Київ, 1993. 320 с.
2. Максименко С.Д. Загальна психологія: навчальний посібник. Київ, 2004. 272 с.
3. Мартиненко С.М. Вивчення особистості молодшого школяра засобами педагогічної діагностики: навчально-методичний посібник. Київ, 2013. 144 с.
4. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkolacompressed.pdf> (дата звернення: 03.03.2021).
5. Чуба О. Формування критичного мислення як психологічно-педагогічна проблема сучасності. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. №3, 2013. С. 202-208.

І. А. Семюк,

*учитель початкових класів Криворізької гімназії №46 КМР,
спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії*

ВПЛИВ МІКРОКЛІМАТУ КОЛЕКТИВУ НА ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ СПІЛКУВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У статті розкривається проблема створення сприятливого соціально-психологічного клімату в колективі здобувачів освіти як засобу формування в школярів культури спілкування.

Ключові слова: міжособистісні стосунки, молодші школярі, культура спілкування, класний колектив.

Постановка проблеми. Створення сприятливого психологічного мікроклімату в колективі здобувачів освіти є одним із головних завдань закладу загальної середньої освіти. Це пояснюється його впливом як на формування міжособистісних стосунків, так й на ефективність освітнього процесу в цілому.

Формування в школярів культури спілкування можливе лише тоді, коли в колективі встановлений певний тип відносин, який

сприяє цьому. Соціально-психологічний клімат групи як якісний аспект міжособистісних стосунків, сукупність внутрішніх психологічних умов, що сприяють або перешкоджають продуктивній спільній діяльності особистості в групі, виступає умовою формування культури спілкування учнів у класному колективі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні засади формування культури міжособистісного спілкування молодших школярів висвітлюються в працях вітчизняних і зарубіжних учених: І. Дубровіної, Я. Коломинського, М. Лісіної, В. Мухіної, А. Прихожан, Г. Рокова та ін.

Вивченням міжособистісних стосунків як основного фактору, що сприяє формуванню особистості, займалися відомі психологи: К. Альбуханова-Славська, М. Боришевський, І. Кон, О. Леонтьєв, Л. Смірнов, – та педагоги: І. Бех, Г. Ващенко, В. Караковський, О. Сухомлинська, О. Рудницька та інші. Учені зазначають, що в молодшому шкільному віці все більшого значення для розвитку дитини набуває її спілкування з однолітками. У цьому спілкуванні не тільки краще здійснюється пізнавально-предметна діяльність, але й формуються найважливіші навички міжособистісного спілкування та моральної поведінки.

Мета статті – обґрунтувати проблеми міжособистісних стосунків молодших школярів у колективі.

Виклад основного матеріалу. Протягом свого життя людина вступає у різні за змістом і рівнем стосунки: соціальні, суспільні, міжособистісні тощо. Соціальні відносини відображають взаємодію соціальних груп та індивідів як їх представників. Суспільні відносини характеризують взаємодію особи через соціальні спільноти з суспільством. Міжособистісні стосунки визначаються як безпосередня чи опосередкована взаємодія людей, яка має зворотній зв'язок, вони наявні в усіх видах суспільних відносин, що виступають їх змістом та мають емоційну основу, тобто виникають на основі певних почуттів людей і пов'язані з особистим ставленням партнерів один до одного. Таким чином, міжособистісні стосунки мають соціально-психологічну природу.

Багато ознак соціалізованої поведінки інтенсивно формується саме в молодшому шкільному віці.

Молодший школяр – це людина, яка активно опановує навичками спілкування. У цей період відбувається інтенсивне встановлення дружніх контактів. Набуття навичок соціальної взаємодії з групою однолітків і вміння дружити є одним із важливих завдань розвитку на цьому віковому етапі. Найважливішою інстанцією соціалізації є школа. Шкільний клас – найзначніша група первинної соціальної належності учня. Школяр вступає в систему унікальних особистісних стосунків з однолітками. Ці стосунки ґрунтуються на відчутті симпатії й антипатії. Крім того, наголошують Г. Моченоє та А. Ночевник, особистісні стосунки можуть ґрунтуватися на спільності інтересів, думок, поглядів. Статус учня в системі особистісних стосунків є для нього дуже значущим і здійснює важливий вплив на його поведінку та самосвідомість надалі [1, с. 132].

На думку С. Рубінштейна, молодший шкільний вік є періодом становлення особистості, сприятливим для формування оптимальної системи базового рівня психіки дитини, періодом інтенсивного морального розвитку, зміни егоцентричної позиції та формування об'єктивних поглядів. Саме в цей період формується система взаємовідносин, яка носить складний, мінливий характер [5, с. 35].

Формування особистості розпочинається в дитячому віці під впливом соціальних зв'язків з оточуючими. Важливе значення в цьому процесі належить соціально-психологічним чинникам, які зумовлені різноманітними аспектами соціального життя дитини в оточенні однолітків. Групи ровесників досить рано починають відігравати істотну роль у формуванні самосвідомості дитини. Міжособистісні стосунки, які виникають у цих групах, ставлення дітей один до одного, їхні взаємні оцінки й очікування – все це вагомі моменти особистісного розвитку кожної дитини. Формування гуманно спрямованої, відповідальної, впевненої у собі, з достатньо високою самооцінкою, успішної особистості значною мірою залежить від статусу, який вона посідає в дитячому колективі.

Молодший шкільний вік – це вік досить помітного формування особистості. «Початок навчальної діяльності, – підкреслює В. Мухіна, – по-новому визначає взаємини дитини із дорослими і однолітками. Існують дві сфери соціальних відносин «дитина – дорослий, і «дитина – діти». Ці сфери взаємодіють одна з одною через ієрархічні зв'язки» [2, с. 255].

Важливим механізмом, що впливає на формування сприятливого для розвитку культури спілкування психологічного мікроклімату в групі, на думку І. Цимбалюка, є групова ідентифікація, яка є формою гуманних стосунків у групі, виникає в процесі спільної діяльності та виражається у визнанні за іншими, як і за самим собою, рівних прав й обов'язків, в наданні підтримки та допомоги, а також у вимогливому ставленні як до себе, так і до товаришів у групі [6, с. 304].

Р. Немов наголошує, що в малочисельних групах (діадах і триадах), які формуються в межах класного колективу, міжособистісні стосунки, що впливають на індивіда та його спілкування з оточуючими, можуть бути трьох типів: гармонійні, суперечливі, конфліктні та полісуб'єктивні. Найбільш сприятливими для формування особистості, на думку автора, є полісуб'єктивні стосунки в колективі. В їх основі лежить високоморальна поведінка членів колективу, відповідальність кожного за все, що в ньому відбувається, вимогливість до інших, співробітництво та взаємодопомога, об'єктивна оцінка дій членів колективу, інформованість про всі його справи, спільне рішення всіх питань, відкрите обговорення успіхів і недоліків у діяльності колективу. У такому колективі особистість, відчувачи доброзичливе ставлення, стає вільною та незалежною, отримує можливість виявити свої найкращі якості, використати свій творчий потенціал, самовдосконалювати свою особистість [3, с. 247]. Такі стосунки сприяють формуванню сприятливого психологічного клімату в колективі та є показником його розвитку.

Важливим для колективу є рівень його інтегрованості, згуртованості членів колективу, задоволення їхніх потреб та інтересів у навчальній діяльності, фізичному, психічному та моральному розвитку. Колектив є ланкою, що зв'язує особистість з усім суспільством.

Б. Паригін виокремлює найважливіші ознаки сприятливого психологічного клімату:

- довіра та висока вимогливість членів групи один до одного;
- доброзичлива та ділова критика;
- вільне вираження власної думки при обговоренні питань, що стосуються всього колективу;
- задоволеність належністю до колективу;
- високий ступінь емоційної включеності та взаємодопомоги в ситуаціях, що викликають фрустрацію в кого-небудь з членів колективу;
- прийняття на себе відповідальності за стан справ в групі кожним її членом [4, с. 95].

Визначаючи статус кожної дитини в колективі, треба прагнути знайти способи поліпшення цього статусу, виявляючи причини, від яких він залежить. На нашу думку, необхідно визначати статус кожної дитини в групі та зайнятися корекцією поведінки ізольованих дітей, корекцією ставлення до них однолітків – це зменшить кількість дітей з асоціальною поведінкою та допоможе дітям відчувати позитивні емоції в колективі, мати високий статус серед однолітків.

Формування системи взаємовідносин молодших школярів має суттєве значення у вихованні учнів, тому що взаєморозуміння при спілкуванні є однією з найважливіших сфер духовної сторони життєдіяльності людини.

Отже, міжособистісні стосунки, що складаються в колективі, безпосередньо впливають на його мікроклімат. Важливо, щоб між учнями склалися дружні стосунки. Дружба – це особлива форма міжособистісної взаємодії, яка характеризується індивідуально-вибірковими стосунками, взаємною прихильністю учасників спілкування, високим рівнем задоволеності міжособистісними контактами, взаємними очікуваннями позитивних почуттів.

Висновки. Соціально-психологічний клімат у дитячому колективі закладу освіти визначається низкою соціальних, соціально-психологічних, особистісних чинників. Особливе значення має фактор особистісної орієнтованості всього різнобарв'я навчальної дія-

льності: реалізація демократичних принципів спілкування, гуманізація міжособистісних взаємин, врахування інтересів і потреб всього колективу й окремих його членів, підвищення психологічної культури здобувачів освіти, створення творчої атмосфери, запобігання психотравмуючим конфліктним ситуаціям і надання психологічної допомоги та підтримки членам колективу учнів.

Достатній рівень розвитку групи, її соціально-психологічного простору, а саме сприятливий мікроклімат класного колективу впливає на культуру міжособистісного спілкування учнів, є однією з умов її формування.

Література

1. Моченое Г.В., Ночевник А.М. Конфліктні ситуації й організаційні структури колективу. Тернопіль: Збруч, 2013. 165 с.
2. Мухина В.С. Возрастная психология: Феноменология развития, детство, отрочество: учебник для ВУЗов. Москва: Академия, 2000. 454 с.
3. Немов Р.С. Психология: учеб. для студ. высш. пед. учеб. заведений: В 3 т. Москва: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2007. Т. 1. 516 с.
4. Парыгин Б.Д. Социально-психологический климат коллектива. Пути и методы изучения. Ленинград: Наука, Ленинградское отделение, 1981. 192 с.
5. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. СПб: Издательство «Питер», 2000. 712 с.
6. Цимбалюк І.М. Психологія спілкування: навч. посіб. Київ: ВД «Професіонал», 2004. 464 с.

Л. В. Степашко,

заступник директора з навчально-виховної роботи

КЗШ №32 КМР

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ УПРАВЛІННЯ ЗАКЛАДОМ ОСВІТИ

У статті розкривається проблема впровадження в практику управління закладом освіти інноваційних управлінських технологій, узагальнюються принципи та напрями управлінської діяльності керівника освітньої установи.

Ключові слова: *інновації, управлінські технології, заклад освіти, керівник закладу освіти.*

Постановка проблеми. Модернізація системи управління освітою є одним з основних напрямів у стратегії розвитку освіти України. Важливою ознакою сучасного управління є розвиток управлінських технологій. Практика управління закладами освіти поставила ряд проблем, які обумовлюють теоретичний та методичний пошук оптимальних для сучасних умов управлінських технологій. Обґрунтування необхідності використання управлінських технологій у діяльності закладу освіти є актуальним завданням сьогодення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок в розробку концепції управління закладами освіти зробили повідні науковці Л. Даниленко, Л. Калініна, В. Пікельна, Г. Сиротинко, предметом наукового інтересу яких є розкриття пріоритетних принципів управління, дослідження модернізованих управлінських функцій керівництва закладу освіти, методологічні основи сучасних форм і методів управління, стилів управління.

Серед наукових досліджень останнього часу, що мають стосунк до проблеми освітньої інноватики в сучасній теорії і практиці, можна виділити роботи Л. Ващенко, Л. Даниленко, І. Дичківської, О. Дусавицького, О. Козлової, І. Пригожина, А. Підласого, С. Подмазіна. У цих роботах проводяться дослідження питання проблем і перспектив управління інноваційною діяльністю в закладах освіти, обґрунтовано та класифіковано освітні інновації.

Мета статті – здійснити аналіз процесу впровадження сучасних управлінських інноваційних технологій у закладі освіти.

Виклад основного матеріалу. Управління є тією рушійною силою, яка націлена на активізацію людини через створення оптимальних умов для прояву та розвитку її творчого потенціалу. Тому керівникам закладів освіти слід орієнтуватися в різноманітності сучасних управлінських ідей, вивчати й успішно застосовувати досягнення науки та перспективного педагогічного досвіду, організувати творчу діяльність. У зв'язку з цим, питання управління освітніми процесами є актуальним, оскільки шкільна практика свідчить про необхідність підготовленості адміністрації закладу освіти до професійної управлінської діяльності.

Інноваційність є однією з домінуючих тенденцій розвитку сфери освіти. Перехід на нові освітні стандарти, інтеграція в європейський і світовий освітній простір актуалізували проблему інноваційного управління освітнім процесом у закладах загальної середньої освіти. Інноваційність як здатність до оновлення, відкритість до нового розглядається педагогічною та іншими соціальними науками як провідна характеристика не тільки вчителя, а й управлінця.

Пріоритетними напрямками реформування освіти було визначено: розбудову національної системи освіти з урахуванням кардинальних змін у всіх сферах суспільного життя України; забезпечення моральної, інтелектуальної та психологічної готовності всіх громадян до здобуття освіти; досягнення якісно нового рівня у вивченні базових навчальних дисциплін і надання можливостей кожному постійно вдосконалювати освіту, опановувати нові професії, зазначається у Державній національній програмі «Освіта» (Україна XXI століття) [3].

Інноваційний підхід до управління закладом освіти забезпечує умови для внесення системних змін в управління закладом, які спрямовані на його розвиток і покращення роботи, сприяють запровадженню нового змісту та форм управлінської діяльності на рівні закладу загальної середньої освіти, удосконалюють організаційну і професійну культуру закладу освіти. Це дозволяє проводити психолого-педагогічні експериментальні дослідження змісту управлінського процесу, технологій навчання та виховання учнів, наслідком яких є суттєве підвищення результативності діяльності навчального закладу [2, с. 7].

Управління освітнім процесом у закладі освіти вимагає спільності мети щодо забезпечення сучасного рівня організації освітнього процесу та досягнення максимально можливого ступеня якості освіти учнів і на основі такої спільності – вироблення єдності дій на кожному напрямі, етапі всіх учасників освітнього процесу.

Як наголошує Г. Сиротинко, педагогічні інновації – це загальна назва нового педагогічного продукту (теоретичного, практичного), що втілюється в навчально-виховний процес – концепції, теорії, системи, моделі, методики, технології, прийоми тощо [6, с. 22].

Таким чином, на сьогодні завдання освітян є постійний пошук якісно нових форм, засобів інноваційних технологій управління закладом освіти, тому, що «упровадження в процес управління сучасною школою інновацій буде ефективним, якщо:

- виявлені та теоретично обґрунтовані інновації в управлінні;
- визначені сутність і зміст інновацій в управлінні;
- специфіка та зміст інновацій в управлінській діяльності забезпечують позитивні зміни в навчально-виховному процесі: роботу навчального закладу в режимі розвитку та підвищення якості освіти учнів;

- визначені критерії ефективності інновацій в управлінні» [6, с. 53].

Основними принципами відбору інноваційних технологій у початковій школі є перспективність, демократичність, гуманістичність, інтегративність, реалістичність, цілісність, керованість, економічність, актуальність.

В основі процесу управління закладом освіти знаходиться інформація про процеси та явища, що склалися. Інформаційна база є результатом здійснення функції аналізу. Ефективним засобом створення інформаційно-аналітичної бази управління в сучасному закладі загальної середньої освіти є технології моніторингу.

На думку Л. Даниленко, у загальноосвітніх навчальних закладах моніторингова функція забезпечує постійні локальні та загальні спостереження з метою їх подальшої корекції та приведення всіх видів діяльності у відповідність до визначених цілей.

Технологічність моніторингу досягається внаслідок використання циклу операцій, процедур. Розроблення технологічного циклу моніторингу передбачає обов'язкові операції, до яких належать:

- визначення мети та завдань; визначення об'єкту;
- визначення процедур та їх термінів;
- підбір і навчання виконавців;
- вибір методів дослідження;
- визначення критеріїв та показників оцінювання [2, с. 4].

Управління інноваційною діяльністю в закладі освіти має свою специфіку та забезпечується знаннями керівника теоретичних основ менеджменту освітніх інновацій і вміннями забезпечити умови для здійснення системного психолого-педагогічного експерименту змісту освіти, його науково-методичного й організаційного забезпечення. Крім того, важливо розвивати власні можливості керівника, відтворюючи управлінську діяльність на творчому рівні, професійно володіти управлінськими функціями, формами та методами.

У науковій літературі виокремлюють такі основні напрями інновації управлінської діяльності керівника-менеджера закладу освіти:

- 1) концептуальність в управлінні закладом;
- 2) цільовий підхід до управління;
- 3) психологізацію управління;
- 4) моделювання структури управління, створення швидкодіючих технологій і механізмів управлінської діяльності;
- 5) побудову рухливої структури горизонтальних зв'язків;
- 6) приведення функцій управління у відповідність до завдань освітнього закладу;
- 7) рефлексивність діяльності керівника [2, с. 4].

Стратегія сучасної освіти містить положення підняти рівень освіти до міжнародних стандартів, яке можливо лише за умови поєднання досягнень науки й технологій з сучасними педагогічними інноваціями і творчими зусиллями всіх працівників закладу освіти.

Оскільки керівник закладу освіти здійснює безпосереднє управління ним, забезпечує організацію освітнього процесу, здійснює контроль за виконанням освітніх програм, організовує діяльність закладу освіти, він несе відповідальність за освітню, фінансово-господарську та іншу діяльність закладу [4].

Науково-методичний супровід, зазначає І. Возний, – є провідною технологією розвитку професіоналізму керівників загальноосвітніх навчальних закладів [2, с. 28].

Найбільш ефективно реалізованим напрямом управлінської діяльності адміністрації закладу освіти є мотиваційно-цільова й організаційно-розпорядча діяльність.

Управління є тією рушійною силою, яка націлена на активізацію людини через створення оптимальних умов для прояву та розвитку її творчого потенціалу. Тому керівникам закладів освіти слід орієнтуватися в різноманітності сучасних управлінських ідей, вивчати й успішно застосовувати досягнення науки та перспективного педагогічного досвіду, організувати творчу діяльність.

Висновки. Якість діяльності закладу освіти залежить від ефективного управління ним, що забезпечується через процеси мотивації, комунікації, управління конфліктами, проведенням змін та використанням інноваційних стратегій.

Сучасний керівник-освітянин повинен уміти кваліфіковано здійснювати аналіз і самоаналіз управлінської діяльності, визначати перспективи розвитку закладу, передбачати стратегію подальшого розвитку.

Література

1. Сиротенко Г.О. Методичні рекомендації з планування розвитку школи. Полтава: ПОІППО, 2010. С. 22.
2. Возний І.В. Оновлення управління навчальним закладом. *Управління школою*. Харків: Основа. 2009. №4. С. 28.
3. Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI століття). *Освіта*. 1993. №44-46. 15 с.
4. Освітній менеджмент: навчальний посібник / за ред. Л. Даниленко, Л. Карамушки. Київ: Шкільний світ, 2003. 400 с.
5. Даниленко Л. Особливості лідерства в управлінській діяльності. *Упр. освітою: часопис для кер. освіт. галузі*. 2014. №4. С. 3-5.

С. М. Сушко,

*учитель початкових класів КГ №46 КМР ДО,
спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії, старший учитель*

ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК КОМПЕТЕНЦІЙ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ В УМОВАХ НУШ

У статті розглядаються основні тенденції впливу компетентнісного підходу на формування в молодшого школяра вміння вчитися відповідно до вимог Нової української школи.

Ключові слова: компетентнісний підхід, компетенції, Нова українська школа.

Постановка проблеми. Відповідно до концепції та завдань Нової української школи, усе, що відбувається з дітьми в закладах освіти, має допомогти їм стати конкурентоспроможними. Простіше кажучи, діти повинні отримувати в школі ті знання та розвивати ті уміння, які знадобляться їм у майбутньому.

Щоб цього досягти, Міністерство освіти і науки розробило десять ключових компетентностей НУШ, які ґрунтуються на «Рекомендаціях Європейського парламенту та Ради Європи щодо формування ключових компетентностей освіти впродовж життя». Серед них виокремлюємо: спілкування державною та рідною мовами, іноземними мовами, уміння вчитися впродовж життя, ініціативність і підприємливість, обізнаність і самовираження у сфері культури, екологічна грамотність і здорове життя, соціальна, математична, інформаційно-цифрова компетентності, а також розуміння природничих наук і технологій [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останнім часом у педагогічній теорії й практиці йде активний пошук розв'язання проблем компетентнісного підходу в системі загальної середньої освіти. Серед наукових робіт, що мають відношення до даної проблеми можна виділити дослідження вітчизняних науковців у галузі початкової освіти такі, як: Т. Байбара, Н. Бібік, І. Родигіна, О. Савченко, О. Хорошковська. У цих працях зазначається доцільність розгляду компетентності саморозвитку та самоосвіти, як головної, якою повинні оволодіти учні початкової школи.

Дані розробки є основою для подальшого вивчення та розкриття проблеми, формування і розвитку компетенцій учнів початкових класів.

Мета нашої статті – розкрити вплив компетентнісного підходу на формування в молодшого школяра вміння вчитися відповідно до вимог НУШ.

Виклад основного матеріалу. Інтеграція сучасної системи освіти України у європейський освітній простір вимагає не лише високоякісної фахової освіти, а й підготовки творчої особистості майбутнього громадянина України.

У цьому зв'язку великого значення набуває Концепція «компетентності», яка останнім часом є популярною в європейській педагогіці і, звичайно, в Україні. В її основі лежить ідея виховання компетентної людини, яка не лише має необхідні знання, професіоналізм, високі моральні якості, але й уміє діяти адекватно у відповідних ситуаціях, застосовуючи ці знання та беручи на себе відповідальність за певну діяльність.

Саме тому найважливішим для держави є виховання людини інноваційного типу мислення з урахуванням запитів особистості та потреб суспільства і держави. А організація якісного освітнього процесу в закладах освіти є необхідною умовою забезпечення сталого розвитку як всього суспільства, так і формування нових життєвих орієнтирів окремої особистості. А отже, великого значення набуває процес переорієнтації парадигми освіти зі знаннєвої на компетентнісну.

Ми виходили з того, що компетентність – набута в процесі навчання інтегрована здатність особистості, яка складається зі знань, досвіду, цінностей і ставлення, що можуть цілісно реалізовуватися на практиці.

Ключова компетентність – спеціально структурований комплекс якостей особистості, що дає можливість ефективно брати участь у різних життєвих сферах діяльності та належить до загальногалузевого змісту освітніх стандартів [3].

У концептуальних засадах реформування середньої школи зазначається, що «Сучасний світ складний. Дитині недостатньо дати лише знання. Ще важливо навчити користуватися ними. Знання та вміння, взаємопов'язані з ціннісними орієнтирами учня, формують його життєві компетентності, потрібні для успішної самореалізації у житті, навчанні та праці» [2].

Нова українська школа працює на засадах особистісно-орієнтованої моделі освіти, в межах якої максимально враховуються здібності, потреби та інтереси кожної дитини.

Сьогодні потрібні спільні зусилля педагогів та психологів для того, щоб змінити ситуацію на краще, адже молодший шкільний вік – початок шкільного життя. Коли дитина вступає в нього, вона здобу-

ває внутрішню позицію школяра, навчальну мотивацію. Навчальна діяльність стає для неї провідною.

Протягом цього періоду в дитини розвивається теоретичне мислення; вона одержує нові знання, вміння, навички, тим самим створює необхідну базу для всього свого подальшого навчання.

Одна з найважливіших педагогічних закономірностей є та, що в процесі формування особистості значення навчальної діяльності цим не обмежується, адже від її результативності залежить розвиток особистості молодшого школяра.

Сучасна відкритість суспільства новим знанням і концепціям дозволяє стверджувати, що успішна робота, усвідомлення своїх здібностей і вмінь якісно виконувати різноманітні завдання обумовлюють становлення почуття компетентності – нового аспекту самосвідомості, що, поряд з теоретичним мисленням, є центральним новоутворенням молодшого шкільного віку [5, с. 86].

З цього виходить, що в цілому компетентнісний підхід передбачає оволодіння кожним учнем навчальним матеріалом на високому інтелектуальному рівні, набуті учнем знання, вміння та навички мають стати універсальними й дати змогу дитині вчитися далі.

У цьому зв'язку великого значення набуває актуальності впровадження компетентнісного підходу, бо це найважливіша умова, що працює на підвищення якості освіти.

В умовах, що склалися, значну роль відіграє роль учителя, якому необхідно не тільки дати учням певний обсяг знань і вмінь, але й сформувати людину, здатну приймати рішення, мати свою позицію, брати на себе відповідальність, творчо мислити, вміти займатися самоосвітою, критично оцінювати інформацію, співпрацювати в колективі, вміти братися за справу, вміти домовлятися, адаптуватися до умов життя, здатну до мобільності, швидкої зміни соціальних ролей, тобто бути особистістю компетентною, людиною, яка ставить мету й досягає успіху.

Якщо раніше стандарти не дозволяли вчителям та учням сильно відхилитися від програми, то тепер головне – не знання заради

знань, а знання заради життя. Такі вміння можна розвинути із завданнями будь-якого типу. Якщо учень, наприклад, розв'язує задачу на уроці математики не тим способом, який передбачений підручником, то це креативність, а не помилка.

Те саме, скажімо, з літературою: заучування віршів напам'ять беззмислово, якщо учень не розуміє, про що в них йдеться. Не боятися помилитися, шукати виходи з нестандартних ситуацій, креативно й критично мислити, співпрацювати та спілкуватися зі здобувачами освіти – це те, чого вчитель нової української школи вчить дітей на своїх уроках.

Результати навчальної діяльності розглядають як особисті досягнення учня.

Важливим стає не наявність у нього внутрішньої організації знань, а здатність застосовувати компетентності в навчанні та житті.

Особливу увагу формуванню компетентностей учнів приділяла О. Савченко, вона підкреслює, що учень сьогодення працює в команді; приймає самостійні рішення; мобільно перебудовується; ставить і вирішує нові завдання; займається пошуковою діяльністю [4, с. 7].

Вкрай актуальним є те, що інтерактивні технології відіграють важливу роль у сучасній освіті. Їхня перевага полягає в тому, що учні засвоюють різні пізнання (знання, розуміння, застосування, оцінювання), у класах збільшується кількість учнів, які свідомо засвоюють навчальний матеріал. Учні займають активну позицію в засвоєнні знань, зростає їхній інтерес у сприйманні знань. Значно підвищується особистісна роль учителя – він є лідером, організатором. Але необхідно зазначити, що проектування та проведення уроків за інтерактивними технологіями потребують, перш за все, компетентності в цих технологіях учителя, його вміння переглянути та перебудувати свою роботу з учнями.

Отже, з'ясувавши актуальність проблеми компетентнісного підходу до навчання й особливості його впровадження в початковій школі; проаналізувавши методи, форми і засоби навчання, використання яких дозволяє формувати в учнів основні ключові компетен-

тності, було встановлено ефективність застосування інтерактивних педагогічних технологій щодо формування в учнів основних ключових компетентностей.

Висновки. Проведене дослідження дозволяє зробити ряд висновків. Формування життєвих компетентностей Нової української школи сприятиме розвитку суспільства освіченого загалу, високої культури та рівних можливостей. Саме таке суспільство забезпечує європейську якість життя, у якому освічена людина може бути справді вільною, вміти навчатися впродовж життя, критично мислити, ставити цілі та досягати їх, бути здатною до участі в міжкультурному спілкуванні. Сформованість у дитини ключової компетентності «уміння вчитися» дає можливість почувати себе компетентним у процесі своєї навчальної діяльності, бути активним її учасником, відчувати значимість своєї діяльності та бачити користь результатів своєї розумової праці.

Література

1. 11 ключових компетентностей НУШ для початкової школи URL: [https://www.pedrada.com.ua/article/2108-11-kompetentnostey-uchnyarochatkovo-shkoli-chek-lst-dlya-vchitelya_\(дата звернення: 23.11. 2020\)](https://www.pedrada.com.ua/article/2108-11-kompetentnostey-uchnyarochatkovo-shkoli-chek-lst-dlya-vchitelya_(дата звернення: 23.11. 2020))
2. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи. URL : <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkolacompressed.pdf> (дата звернення: 7.02. 2021)
3. Про основні компетенції для навчання протягом усього життя: Рекомендація № 2006/962/ЄС Європейського Парламенту та Ради (ЄС) 18.12.2006. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_975 (дата звернення: 10.03. 2021).
4. Савченко О. Ключові компетентності – інноваційний результат шкільної освіти. *Рідна школа*. 2011. №8-9. С. 4-8.
5. Формування ключових компетентностей молодших школярів: самоосвіта, самооцінка, самоконтроль. Запоріжжя, 2009. 120 с.

Л. М. Хоменко,
учитель початкових класів КЗШ I-III ст. №32 КМР ДО,
учитель вищої кваліфікаційної категорії, учитель-методист

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЛІДЕРСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті розглядаються проблеми феномену лідерства у межах стратегії розвитку формування особистості молодшого школяра.

Ключові слова: лідер, імпульсивні діти, діти-екстраверти, психологічний розвиток.

Постановка проблеми. Сучасний період духовного відродження й оновлення суспільства в цілому висуває комплекс нових вимог до розвитку лідерського потенціалу дітей молодшого шкільного віку. Для виходу з кризової ситуації, яка склалася, і подальшого сприятливого розвитку нашого суспільства необхідні активні, цілеспрямовані, ініціативні сильні та вольові особистості – люди, які вміють приймати неординарні рішення та нести за них відповідальність, здібні повести за собою народ в умовах жорсткої ринкової конкуренції, спрямовуючи його зусилля на досягнення спільних, соціально-значущих цілей. Розвиток соціальної активності, суспільної небайдужості необхідно починати в молодшому шкільному віці, який є сенситивним для закладки фундаменту особистості. Саме на цьому етапі розвитку дитини формуються такі основні складові її структури, як: характер, спрямованість, особливості поведінки, воля, відчуття. Тому для максимального використання можливостей даного періоду життя дитини необхідно створювати умови, щоб вона могла повною мірою проявити себе, усвідомити свої можливості та реалізувати свій лідерський потенціал, який закладений природою в кожну людину від народження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми вивчення феномену лідерства приділяли досить багато уваги як зарубіжні, так і вітчизняні вчені. В. Давидов визначає, що «лідер є членом групи, який у значущих ситуаціях здатний чинити істотний вплив на поведінку інших учасників» [2, с. 176].

Д. Алфімов визначає лідера як авторитетну особистість, яка впливає на думку та поведінку членів групи та організує їх з метою розв'язання поставлених завдань, допомагаючи їм адаптуватися до нового [1, с. 28].

В. Ягоднікова в своєму дослідженні зазначає, що лідер – це член групи, за яким група визнає перевагу в статусі та надає йому право приймати рішення в значущих для неї ситуаціях; індивід, здатний виконувати центральну роль в організації спільної діяльності й регулювання взаємостосунків у групі; людина, яка завдяки своїм особистісним якостям має переважний вплив на членів соціальної групи [8, с. 101].

Мета статті полягає у дослідженні проблеми феномену лідерства у межах стратегії розвитку формування особистості молодшого школяра.

Виклад основного матеріалу. Проблема лідерства є складна та багатогранна. Її досліджують соціологи, філософи, історики, політики, психологи, бо вивчити її більш повно можливо тільки за умови дослідження всіх її складових. Інтерес до феномену лідерства виник ще в глибокій давнині і не ослаб до нашого часу.

Внаслідок існування різних підходів до вивчення понять «лідер» та «лідерство» виникла велика кількість визначень цих понять.

Вихованню лідерських якостей у молодших школярів приділяли увагу в своїх працях такі сучасні науковці: Л. Божович, Т. Вежевич Т. Залевська, Я. Коломийський, В. Котирло, В. Мухіна, Л. Уманський та інші.

На думку В. Котирло, дитина розвивається завдяки різним видам діяльності, при цьому вирішальним є правильна організація цієї діяльності дорослими. Вплив дорослих на розвиток особистості молодшого школяра є визначальним [4, с. 31].

Вчинки дітей у молодшому шкільному віці вже більш усвідомлені, і їх поведінка залежить від мотивів, якими вони керуються. У розвитку особистості молодшого школяра найважливішим новоутворюванням є супідрядність мотивів, що надає певну спрямованість усій поведінці дитини. Дитина стає здатна прийняти рішення в ситуації вибору, тоді як раніше для неї це було важко. Як зазначає

В. Мухіна, «Між різними видами мотивів складається супідрядність, ієрархія мотивів: одні з них набувають найбільш важливе значення для дитини, ніж інші» [5, с. 176].

Одним з найважливіших мотивів соціального розвитку дитини є прагнення встановити позитивні стосунки з дорослими та однолітками.

Похвала й заохочення стимулюють розвиток активності дитини. Чим частіше молодший школяр відчуває гордість за свої досягнення і чим різноманітніші сфери застосування його здібностей, тим більш інтенсивно йде процес його взаємодії з оточуючим світом та розвиток саме лідерської поведінки.

Бажання догодити дорослому, самоствердитися не сприяє розвитку почуття спільності з однолітками. Психологи підкреслюють важливість відмови від оцінки дитини, бо будь-яка оцінка (позитивна чи негативна) фокусує увагу дитини на своїх і чужих достоїнствах і недоліках, провокує порівняння себе з іншими, породжує демонстративність і конкурентність, тобто веде до роз'єднаності з однолітками. На думку Т. Титової, головною причиною конфліктів дитини з собою та іншими є домінанта особистісної цінності, яка стає головним змістом її життєдіяльності і закриває від неї інших людей. Тому важливо допомогти учню зняти фіксацію на самому собі за рахунок розвитку уваги до іншого, почуття спільності та єдності з ними, які сприяють високому положенню дитини в групі [7, с. 105].

У молодших школярів розвивається дитяче самолюбство – прагнення до переваги над іншими дітьми, до реалізації свого потенціалу, що в підсумку і є прагнення до лідерства. Внаслідок бажання бути краще за інших виникає нова форма мотивів, що спонукає до самоствердження: прагнення виграти, бути першим, мати головні ролі в навчальній діяльності. Це прагнення створює мотиви успіху та сприяє розвитку рефлексії, яка дозволяє дитині усвідомлювати свої переваги й недоліки, підкреслює В. Мухіна [5, с. 36]. Від того, наскільки дитині вдається самоствердитися, залежить ставлення до неї однолітків і, відповідно, її статус у групі, тобто соціальний статус, що в свою чергу впливає на активність дитини та можливість прояву нею в своїй поведінці лідерських якостей.

Л. Коробко та О. Коробко вважають, що основою розвитку особистісних якостей є психодинамічні якості особистості такі, як: імпульсивність-рефлексивність, пластичність-регідність, екстравертність-інтравертність, екстрапунітивність-інтрапунітивність [3, с. 218].

Нестримані, імпульсивні діти, які не прагнуть дотримуватися правил, не приймаються однолітками в гру, відкидаються дітьми.

Діти, наділені від природи такою якістю як пластичність, легко спілкуються з усіма людьми, володіють різними комунікативними вміннями та навичкам. Ригідні ж діти мають труднощі у спілкуванні з однолітками, тому що «схильні фіксуватися на негативних переживаннях, довго пам'ятають образи, їх важко заспокоїти, відволікти» [3, с. 219].

Діти-екстраверти – відкриті, контактні, довірливі, мають багато друзів, стресостійкі, легко переносять насмішку та критику, швидко реагують та діють. У таких дітей достатньо шансів бути популярними в групі. Інтровертовані діти вибагливі в спілкуванні, важко звикають до людей, сором'язливі, невпевнені в собі, тому часто граються на самоті [3, с. 219].

Екстрапунітивні діти звинувачують в своїх невдачах обставини й у випадку неприйняття їх групою можуть виявляти агресію до однолітків. Інтропунітивні молодші школярі в усьому звинувачують тільки себе і при негативному відношенні до них однолітків сприйматимуть себе нікчемними, нікому не потрібними. У групі однолітків такі діти популярністю не користуються. Прагнення уникнути невдачі знижує їх рівень домагань і самооцінку й, відповідно, – статус в групі [3, с. 220].

Таким чином ми бачимо, що більше шансів стати лідером мають діти-екстраверти з пластичною нервовою системою.

Популярні діти виділяються серед інших тим, що вміють організовувати гру, розподіляти ролі, навчають інших правильно діяти в грі. І. Сайтарли зазначає: «Організатори ігор зазвичай користуються авторитетом серед однолітків, їх індивідуально-психологічні якості, методи керівництва іграми можуть мати серйозний вплив на реальний стиль спілкування дітей» [6, с. 79]. Такі діти є лідерами групи, вони ведуть за собою однолітків та визначають психологічну атмосферу в колективі.

Отже, справжнього лідера відрізняють від інших сукупність фізіологічних, психологічних, інтелектуальних та особистісних якостей, які дозволяють їм висунутися, зайняти ведучу позицію та утримати владу саме завдяки наявності цих рис. Однак, дитина може стати лідером, перевершуючи інших принаймні в одній якійсь якості. А оскільки ця якість і є необхідною в даній ситуації, то дитина, яка нею володіє, стає лідером.

Висновки. Таким чином, специфіка психологічного розвитку дитини молодшого шкільного віку полягає в тому, що в цьому віці починають формуватися нові психологічні механізми діяльності й поведінки. Закладаються основи формування Я-концепції особистості. Завдяки новій соціальній ситуації розвитку з'являються нові психологічні новоутворення такі, як: ієрархія мотивів, довільність поведінки, первинні етичні інстанції, самосвідомість. Для дитини цього віку стає важливим, що вона значить для інших, і тому всі свої дитячі зусилля вона спрямовує на задоволення потреби у визнанні. Однією з особливостей молодшого школяра є дитяче самолюбство – прагнення бути краще за інших, яке мотивує її до самоствердження. Наскільки дитині вдається самоствердитися, залежить її соціальний статус в групі, отже, і ступінь її впливу на інших дітей. Значний вплив на формування у дитини певних якостей також мають і психодинамічні особливості дитини, які впливають на індивідуальний стиль спілкування, а отже, і можливість виховання лідерських якостей.

Література

1. Алфімов Д.В. Виховання лідерських якостей учнів у сучасній загальноосвітній школі: монографія. Донецьк, 2011. 352 с.
2. Давыдов В.В. Проблемы развивающего обучения: опыт теоретического и экспериментального психологического исследования. Москва, 1986. 239 с.
3. Коробко Л.С., Коробко О.І. Работа психолога з молодшими школярами: методичний посібник. Київ, 2008. 416 с.
4. Котырло В.К. Растет гражданин: библиотека для родителей. Киев, 1980. 80 с.
5. Мухина В.С. Детская психология: учебник для студентов педагогических ин-тов. Москва, 1985. 272 с.
6. Сайтарли І.А. Культура міжособистісних стосунків: навчальний посібник. Київ, 2007. 240 с.

7. Тітова Г.В. Феномен лідерства і лідерські якості в навчальному колективі. *Наука і освіта*. 2008. №1-2. С. 105-107.
8. Ягоднікова В.В. Формування лідерських якостей старшокласників в особистісно-орієнтованому виховному процесі загальноосвітньої школи: дис. канд. пед. наук: 13.00.07 – теорія і методика виховання. Східноукраїнський національний університет ім. Володимира Даля, Луганськ, 2005. 182 с.

Л. О. Черевична,

*учитель початкових класів КЗШ I-III ст. №32 КМР ДО,
спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії, учитель-методист*

ЗАСТОСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В КОНТЕКСТІ НУШ

У статті розглядаються дидактичні можливості застосування інноваційних технологій в освітньому процесі початкової школи в контексті НУШ.

Ключові слова: *інновація, інноваційні технології, освітні моделі.*

Постановка проблеми. Традиційно прогрес будь-якого суспільства залежить від кількості розумних й освічених людей. Інтелектуальний потенціал країни і народу, накопичений за багато століть, розглядається як «інструмент» прогресу суспільства, розвитку його культури. Відтак, особлива увага педагогів приділяється проблемі вдосконаленню освітнього процесу в початковій школі.

Зважаючи на це, українська шкільна освіта повинна керуватись сьогодні новими інноваційними технологіями та новими освітніми моделями, тому що на основі них здійснюється освітня реформа загалом та Концепція Нової української школи як одна з найважливіших [3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Психолого-педагогічні дослідження стосовно застосування інноваційних технологій в освітньому процесі початкової школи висвітлено в роботах В. Андрущенко, Л. Даниленко, А. Іваницької, С. Калашнікової, О. Пехоти, О. Пометун, К. Селевка, О. Савченко, С. Сисоєвої.

Питанням готовності педагогів до здійснення інноваційної діяльності присвятили власні наукові розробки І. Гавриш, І. Дичківська, Н. Клокар, М. Севастюк та інших.

Метою статті – визначення ролі інноваційних технологій та виявлення проблеми їх реалізації в сучасній початковій школі.

Виклад основного матеріалу. Стан системи освіти сьогодні зумовлюється інформаційною революцією та зростанням обсягу знань, ускладненням і розширенням навчального матеріалу. Традиційні методики поступово втрачають свою ефективність, тому необхідно впроваджувати в освітній процес сучасні педагогічні технології. В інноваційних технологіях закладені величезні можливості для підготовки компетентних і мобільних учнів, здатних успішно функціонувати в різних соціально-професійних спільнотах.

І. Дичківська поняття «інновація» тлумачить як «нововведення, що поліпшує хід і результат освітнього процесу. Інновація – це процес створення та реалізації нових засобів для розв’язання тих педагогічних проблем, які досі розв’язували по-іншому; відкриття нових форм, методів, способів діяльності учнів і вчителів» [2, с. 73].

Концептуальне осмислення провідних проблем національної освіти та виховання переконує в тому, що готовність до інноваційної діяльності є внутрішньою силою, що формує інноваційну позицію педагога. За структурою це складне інтегративне утворення, яке охоплює різноманітні якості, властивості, знання, навички особистості. Як один із важливих компонентів професійної готовності, вона є передумовою ефективної діяльності педагога, максимальної реалізації його можливостей, розкриття творчого потенціалу.

У «Пораднику для вчителя» записано, що провідною метою кожної освітньої реформи, в тому числі нинішньої, є підвищення якості освіти. Чинники, які забезпечують якість початкової ланки загальної середньої освіти: осучаснення та оздоровлення освітнього середовища; впровадження методик особистісно і компетентісно зорієнтованого навчання, виховання та розвитку молодших учнів; технологічність методик навчання; моніторинговий супровід освітнього процесу; адекватна підготовка педагогічних кадрів тощо [6, с. 73].

Освіта XXI століття вимагає від учителя постійно удосконалювати свої професійні знання. Однією з важливих якостей педагога, умовою успішності його як професіонала є готовність до інноваційної діяльності.

Особливе місце в контексті розвитку теорії та методики інноваційної діяльності посідає постать учителя, важливо, щоб він спрямовував освітній процес на особистість вихованця, вибудовував свою професійну діяльність так, щоб кожен учень мав необмежені можливості для самостійного та високоефективного розвитку.

Дослідник Л. Коваль зазначає, що інноваційність як принцип педагогіки забезпечує умови розвитку особистості, здійснення її права на індивідуальний творчий внесок, на особистісну ініціативу, на свободу саморозвитку та досягнення власної і суспільної мети [4, с. 50].

Останнім часом в педагогічній теорії і практиці йде активний пошук шляхів удосконалення методів і форм навчання, проводяться інтенсивні дослідження з питань застосування інноваційних технологій в освітньому процесі початкової школи.

Виходячи з цього, педагог інноваційного спрямування під час освітнього процесу, на думку О. Мариновської, повинен вміти реалізовувати:

- педагогічний гуманізм (довіра до вихованців, повага до їх особистості, гідності, впевненість у своїх здібностях і можливостях);
- емпатійне розуміння вихованців (прагнення й уміння відчувати іншого як себе, розуміти внутрішній світ вихованців, сприймати їх позиції);
- співробітництво (поступове перетворення вихованців на співторців педагогічного процесу);
- діалогізм (уміння слухати дитину, цікавитися її думкою, розвивати міжособистісний діалог на основі рівності, взаємного розуміння та співтворчості);
- особистісна позиція (творче самовираження, за якого педагог постає перед вихованцями не як позбавлений індивідуальності функціонер, а як особистість, яка має свою думку, відкрита у вираженні своїх почуттів, емоцій) [5, с. 89].

Але кожен учитель Нової української школи, перш за все, повинен розуміти, що корінні зміни мають відбуватися в його власній професійній діяльності, в роботі його учнів, знати яким чином можна забезпечувати високу якість освіти в сучасній школі. А для цього вчителю, насамперед, потрібні ерудиція й палке бажання позбутися всього застарілого, всього, що гальмує підготовку школярів до життя. Отже, для реалізації цих змін учитель повинен застосовувати активні або інтерактивні моделі навчання. Завдяки інтерактивним технологіям засвоєння матеріалу є наслідком спілкування між тими, хто вчить і хто вчиться, тобто між тими, хто має певні знання й досвід, та тими, хто їх здобуває.

Значна кількість основних методичних інновацій пов'язана сьогодні із застосуванням інтерактивних методів навчання.

Готовність педагога до інноваційної діяльності, за О. Маринівською, визначають за такими показниками:

- 1) усвідомлення потреби запровадження педагогічних інновацій у власній педагогічній практиці;
- 2) інформованість про новітні педагогічні технології, знання новаторських методик роботи;
- 3) зорієнтованість на створення власних творчих завдань, методик, налаштованість на експериментальну діяльність;
- 4) готовність до подолання труднощів, пов'язаних зі змістом та організацією інноваційної діяльності;
- 5) володіння практичними навичками освоєння педагогічних інновацій та розроблення нових [5, с. 67].

Практика, а також дослідження свідчать про те, що ці показники виявляють себе не ізольовано, а в різноманітних поєднаннях і взаємозв'язках. Зокрема, потреба в нововведеннях активізує інтерес до найновіших знань у конкретній галузі, а успішність власної педагогічної інноваційної діяльності допомагає долати труднощі, шукати нові способи діяльності, відстоювати новаторські підходи у взаємодії з тими, хто їх не сприймає.

Сьогодні в початковій школі впроваджується багато інноваційних технологій, серед яких виділяють такі групи: технології особистісно-орієнтованого навчання й виховання; традиційні педагогічні технології на основі активізації та інтенсифікації діяльності учнів; педагогічні технології на основі підвищення ефективності управління й організації освітнього процесу; педагогічні технології на основі дидактичного вдосконалення та реконструювання матеріалу.

Різноманітність і велика кількість сучасних інноваційних педагогічних технологій вимагає від учителів пильної уваги та відповідної підготовки до їх вибору та впровадження в освітній процес початкової школи. О. Белкіна наголошує, що інноваційна діяльність передбачає сформованість у вчителя найвищого ступеня педагогічної творчості, оскільки суть такої діяльності передбачає оновлення педагогічного процесу, внесення прогресивного в традиційну систему навчання й виховання [1, с. 83].

Отже, оскільки вчитель є організатором освітнього процесу, то його основною метою є пробудити та підтримати прагнення дітей до пізнання, що спонукає педагогічний колектив шукати шляхи підвищення інтересу учнів до навчання, урізноманітнюючи його зміст, форми та прийоми через використання інновацій.

Для того, щоб системно впроваджувати інноваційні технології в освітній процес початкової школи, педагог повинен бути креативною, гнучкою, готовою до динамічних змін у суспільстві особистістю, бути спроможним застосовувати засвоєні знання й набуті вміння в нестандартних ситуаціях, здатним до саморозвитку. Технологічна грамотність педагога дає йому змогу глибше усвідомити своє істинне покликання, реальніше оцінити потенційні можливості, глянути на педагогічний процес із позицій його кінцевого результату.

Висновки. Активне використання інноваційних технологій у початковій школі підвищує ефективність навчання й виховання, формує та розвиває інтелектуальну, творчу, компетентну особистість, здатну навчатися протягом життя. Сучасна педагогічна наука вказує напрями освітніх перебудов у теоретичній площині відповідно до

державних стандартів та шляхом практичного впровадження інноваційних моделей навчання, що визначаються як основи використання інноваційних технологій навчання в початковій школі.

Література

1. Белкіна О.В. Критичне мислення вчителя як передумова його розвитку в учнів. Формування гуманістичного світогляду вчителя. *Вісник Уманського державного педагогічного університету ім. П.Тичини*. 2001. №1. С. 80-84.
2. Дичковська І.М. Актуальні проблеми педагогічної інноватики: навчальний посібник. Рівне. 2001. 231 с.
3. Інноваційні технології для Нової української школи. URL : <https://www.pedrada.com.ua/article/2251-nush-ta-nnovatsyn-tehnolog-v-rochatkovy-shkol> (дата звернення: 23.03.2021).
4. Коваль Л.В. Сучасні навчальні технології в початковій школі: навчально-методичний посібник. Донецьк, 2006. 226 с.
5. Мариновська О. Науково-методичний супровід освітніх інновацій. *Освітні інновації та передовий педагогічний досвід в закладах освіти Івано-Франківської області: наук.-метод. зб.* Івано-Франківськ, 2007. С. 58-125.
6. Нова українська школа: порадник для вчителя. Київ, 2017. 206 с.

Н. І. Штобе,

*заступник директора з навчально-виховної роботи
КЗШ I-III ст. №32 КМР ДО*

РОЛЬ АДМІНІСТРАЦІЇ ЗАКЛАДУ ОСВІТИ У СТВОРЕННІ СПРИЯТЛИВОГО ПСИХОЛОГІЧНОГО КЛІМАТУ В КОЛЕКТИВІ

У статті розкриваються можливості адміністрації закладу освіти у формуванні сприятливого психологічного клімату в колективі.

Ключові слова: педагогічний колектив, адміністрація, психологічний клімат, стиль керівництва.

Постановка проблеми. Поряд із навчальними задачами формування у здобувачів освіти системи знань, умінь і навичок заклад загальної середньої освіти повинен вирішувати виховну задачу формування всебічно розвиненої та творчої особистості. Ефективний

освітній менеджер поряд із формуванням якісної організації системи освітньої роботи повинен дбати про формування особливого соціально-психологічного клімату, результатом діяльності якого повинні стати не тільки підвищення результатів засвоєння навчального матеріалу, а й розвиток творчої уяви, ініціативності, моральності тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У психологічній і педагогічній науці налічується велика кількість досліджень з вивчення проблем, з якими стикається адміністрація закладу освіти при створенні сприятливого психологічного клімату в колективі.

Г. Андрєєва, Г. Балл, О. Бодальов, Б. Ломов, С. Максименко та ін. розкривають теоретичні питання сутності особистості, спілкування та спільної діяльності. Загальні положення теорії управління в соціальній психології досліджуються в працях В. Казміренко, Л. Орбан-Лембрик, В. Третьяченко та ін.; Л. Карамушка, Н. Коломінський, В. Крисько, М. Пірен та ін. обґрунтовують соціально-психологічні підходи в управлінні освітою.

Мета статті – визначення ролі адміністрації закладу освіти у формуванні психологічного клімату.

Виклад основного матеріалу. На сьогоднішній день існує багато досліджень, які визначають, яким має бути добрий керівник. Високий рівень управлінської культури адміністрації закладу освіти характеризується застосуванням демократичного стилю керівництва, створеним у колективі сприятливим соціально-психологічним кліматом, добре розвиненою мережею комунікацій, розвитком творчих здібностей і зростанням професійної майстерності вчителів закладу освіти, колегіальним підходом до управління закладом, широким спектром застосування проектних технологій, використанням сучасних технологій управління та формування стратегії розвитку закладу, що ґрунтується на глибокому аналізі кадрового, навчально-методичного й матеріально-технічного забезпечення освітнього процесу та потреб населення в освітніх послугах.

Л. Карамушка, розкриваючи зміст психологічного клімату зазначає, що це емоційне забарвлення психологічних зв'язків членів

колективу, що виникає на основі їх симпатій, збігів характерів, інтересів, схильностей. На її думку, клімат стосунків між людьми в організації складається з трьох складових.

Перша складова – це соціальний клімат, який визначається усвідомленням спільних цілей і завдань організації.

Друга складова – моральний клімат, який визначається прийнятими моральними цінностями організації.

Третя складова – це психологічний клімат, тобто ті неофіційні відносини, які складаються між працівниками [2, с. 44].

У цілому цей феномен прийнято називати соціально-психологічним кліматом колективу організації.

Яскравим прикладом гарного керівника був директор Павльської школи Василь Олександрович Сухомлинський. У своїй роботі «Розмова з молодим директором школи» він писав, що «учителем учителів – а тільки вчитель учителів і є справжнім керівником, якому вірять і якого поважають, – можна стати лише тоді, коли з кожним днем усе більше заглиблюєшся в деталі, в тонкощі педагогічного процесу, коли перед тобою відкриваються все нові й нові грані того, що можна назвати мистецтвом впливу на душу людини» [5, с. 355].

Педагогічний колектив – досить складна соціальна система, в якій співпрацюють люди з різними індивідуальними рисами, темпераментом, характером. У ході роботи неминуче виникають складні проблеми, а часом і конфлікти, з яких потрібно вміти гідно виходити. Для вирішення цих завдань керівництву необхідно знати найважливіші принципи педагогічної етики. Поведінка адміністрації в системах відносин «адміністрація – учитель», «адміністрація – педагогічний колектив», «педагог – батьки» стає предметом особливого розгляду.

Для нас важливими стали сформульовані А. Лутошкіним положення про функції, від особливостей вияву яких залежить соціально-психологічний клімат в колективі:

- консолідуюча, яка полягає в згуртуванні колективу, об'єднанні зусиль для вирішення навчально-виховних завдань;
- стимулююча, яка виявляється в реалізації «емоційних потенціалів колективу», та є постачальником його життєвої енергії;

– стабілізуюча – забезпечує стійкість внутрішньокolleктивних відносин, створює необхідні передумови для успішної адаптації нових членів колективу;

– регулююча, вона виявляється в утвердженні норм взаємин, прогресивно-етичного оцінювання поведінки членів колективу [3, с. 62].

На даний час важливість створення системи ефективного формування та регулювання соціально-психологічного клімату колективу усвідомлюється більшістю керівників закладів освіти.

Саме ставлення до формування того чи іншого соціально-психологічного клімату відрізняє керівників, які ставляться до підлеглих виключно як до засобу досягнення належної мети, й керівників, які також дбають про виховання творчих працівників, надають їм для цього можливості, що сприяє досягненню злагодженості колективу та підвищенню продуктивності праці.

Р. Безпальча наголошує, що основними факторами, що впливають на формування соціально-психологічного клімату в закладі освіти є:

- взаємини з колегами по роботі й адміністрацією;
- рівень конфліктності стосунків;
- професійна підготовка персоналу;
- зміст праці та ступінь задоволення нею;
- умови праці й побуту та задоволеність ними;
- ступінь задоволення характером міжособистісних стосунків педагогів з дітьми;
- особистість керівника, стиль керівництва та задоволеність ними [1, с. 23].

Багато в чому формування педагогічного клімату залежить від індивідуального стилю керівництва адміністрацією закладу освіти.

Стиль відображає найхарактернішу систему методів, прийомів, засобів діяльності. В управлінській діяльності він виявляється в плануванні, організуванні та контролюванні, прийнятті управлінських рішень, здійсненні комунікації, використанні мотивації. У ньому, за С. Ніколаєнко, втілюються унікальність комунікативних можливос-

тей, творча індивідуальність керівника, специфіка колективу, характер стосунків із співробітниками [4, с. 14].

Для того, щоб впливати сучасними методами, способами і прийомами на формування особистості, В. Чугаєвський виокремлює основні суб'єктивні ознаки сприятливого соціально-психологічного клімату в колективі, які є індикатором успішності, а саме:

- можливість для членів колективу вільно висловлювати власні думки під час обговорення питань;
- відсутність тиску керівника на підлеглих і визнання за ними права приймати відповідальні для колективу рішення;
- достатня інформованість для членів колективу про його завдання та стан справ під час їхнього виконання;
- задоволеність належністю до колективу;
- прийняття на себе відповідальності за стан справ у колективі кожним його членом[6, с. 223].

Звичайно, базою для формування здорового позитивного клімату є діяльність, увесь освітній процес, розвивальне середовище як удома, так і в закладі освіти.

Здоровий психологічний клімат означає, що людина перебуває в стані духовного комфорту: рівноваги, спокою, захищеності; вона задоволена своїм буттям, оптимістична. У стані емоційного комфорту особистість характеризується оптимістичним світосприйняттям, вона вірить у прихильність до неї оточуючих, відкрита для контактів. Це позитивно позначається на всіх сферах життєдіяльності, підвищує працездатність, посилює активність, упевненість, віру в свої можливості, сили.

Отже, інтегрованим показником стану сприятливого клімату в педагогічному колективі є ставлення його членів до себе й колективу закладу освіти, до педагогічної діяльності та системи виховання, до відносин керівництва та колег, до виконання професійно-посадових обов'язків.

Висновки. Саме для закладів освіти актуальною є постійна та системна виховна робота з усіма суб'єктами освітнього процесу,

проведення соціальних заходів, спрямованих на налагодження взаємодії між учителями та учнями, вчителями та адміністрацією, учнями та допоміжним персоналом тощо. І така робота вимагає до себе не тільки відповідального ставлення, а й творчого підходу, використання спеціальних знань з психології, уміння вирішувати конфліктні ситуації та попереджати їх, а найголовніше – така робота повинна носити перманентний характер, адже здоровий психологічний мікроклімат – основа успішного освітнього процесу.

Соціально-психологічний клімат формується в колективі поступово, але, одержавши достатню визначеність і виразність, стає відносно самостійним фактором життя колективу та впливає на продуктивність праці групи й окремих працівників, на самопочуття кожного члена колективу, ступінь прихильності його до колективу, стабільність кадрів.

Література

1. Безпальча Р. Шляхи мирного розв'язання конфліктів у школі. Тернопіль, 2001. 96 с.
2. Карамушка Л.М. Психологія управління: навчальний посібник. Київ, 2003. 344 с.
3. Лутошкин А.Н. Эмоциональные потенциалы коллектива. Москва, 1988. 128 с.
4. Ніколаєнко С.М. Керівник закладу освіти (організаційно-педагогічні та правові основи управлінської діяльності): підручник. Київ, 2019. 408 с.
5. Сухомлинський В.О. Павлівська середня школа. Розмова з молодим директором. Вибрані твори. В 5 т. Київ, 1977. Т. 4. 640 с.
6. Чугаєвський В.Г. Керівник навчального закладу: проблеми підготовки. *Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент*. 2010. Вип. 2. С. 222-233.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

- Альохін Михайло Михайлович** – здобувач лабораторії соціальної педагогіки та соціальної роботи Інституту проблем виховання НАПН України; заступник директора з навчально-методичної роботи Приватного закладу освіти «КМДШ» Осокорки».
- Бенько Валерія Валеріївна** – студентка психолого-педагогічного факультету КДПУ.
- Борзьонко Анна Вікторівна** – учитель початкових класів КЗШ І-ІІІ ст. №32 Криворізької міської ради Дніпропетровської області, спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії.
- Вакуленко Ольга Сергіївна** – студентка КЗ «Нікопольський фаховий педагогічний коледж» ДОР».
- Василюк Тамара Григорівна** – кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи, соціальний педагог КДПУ.
- Владика Світлана Володимирівна** – учитель початкових класів КЗШ І-ІІІ ст. №62 Криворізької міської ради Дніпропетровської області, спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії, вчитель-методист.
- Войтенко Олена Володимирівна** – учитель початкових класів КЗШ І-ІІІ ст. №32 Криворізької міської ради Дніпропетровської області, спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії, старший вчитель.
- Волохіна Ірина Сергіївна** – студентка психолого-педагогічного факультету КДПУ.
- Горбенко Валентина Василівна** – вихователь комунального закладу «Центр соціально-психологічної реабілітації дітей №1» Криворізької міської ради Дніпропетровської області, спеціаліст першої кваліфікаційної категорії.
- Желязкова Лариса Іванівна** – учитель початкових класів КЗШ №32 І-ІІІ ст. Криворізької міської ради Дніпропетровської області, спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії, вчитель-методист.
- Щенко Олена Анатоліївна** – учитель початкових класів КЗШ №125 І-ІІІ ст. Криворізької міської ради Дніпропетровської області, спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії.
- Кустова Наталія Дмитрівна** – учитель початкових класів КЗШ №22 І-ІІІ ст. Криворізької міської ради Дніпропетровської області, спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії, старший вчитель.
- Лисяк Тамара Петрівна** – учитель початкових класів КЗШ №32 І-ІІІ ст. Криворізької міської ради Дніпропетровської області, спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії. вчитель-методист.

- Литовченко Анжела Іванівна** – учитель математики КЗШ №125 I-III ст. Криворізької міської ради Дніпропетровської області, спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії.
- Лозовська Тетяна Миколаївна** – учитель початкових класів Криворізької гімназії №91 Криворізької міської ради Дніпропетровської області, спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії, вчитель-методист.
- Мельник Олена Олегівна** – студентка психолого-педагогічного факультету КДПУ.
- Мельниченко Вікторія Юріївна** – студентка психолого-педагогічного факультету КДПУ.
- Меркулов Дмитро Сергійович** – студент психолого-педагогічного факультету КДПУ.
- Нікуліна Владислава Романівна** – студентка психолого-педагогічного факультету КДПУ.
- Осіпова Ольга Олексіївна** – студентка психолого-педагогічного факультету КДПУ.
- Размолодчикова Іванна Вікторівна** – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи КДПУ.
- Савченко Світлана Іванівна** – учитель початкових класів Криворізької гімназії №91 Криворізької міської ради Дніпропетровської області, спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії, вчитель-методист.
- Семюк Інна Артемівна** – учитель початкових класів Криворізької гімназії №46 Криворізької міської ради Дніпропетровської області, спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії.
- Степашко Людмила Володимирівна** заступник директора з навчально-виховної роботи КЗШ I-III ст. №32 Криворізької міської ради Дніпропетровської області.
- Сушко Світлана Миколаївна** – учитель початкових класів Криворізької гімназії №46 Криворізької міської ради Дніпропетровської області, спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії, старший вчитель.
- Хоменко Людмила Михайлівна** – учитель початкових класів КЗШ I-III ст. №32 Криворізької міської ради Дніпропетровської області, спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії, вчитель-методист.
- Черевична Людмила Олексіївна** – учитель початкових класів КЗШ I-III ст. №32 Криворізької міської ради Дніпропетровської області, спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії, вчитель-методист.
- Шимко Ія Миколаївна** – кандидат педагогічних наук, завідувач кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи КДПУ.
- Штобе Наталія Іванівна** – заступник директора з навчально-виховної роботи КЗШ I-III ст. №32 Криворізької міської ради Дніпропетровської області.

УДК 372.3+373.3

А 43

Актуальні питання соціально-педагогічної та початкової освіти:
A43 збірник наукових і науково-методичних праць / Редкол. І. М. Шимко, І. О. Талаш. – Вип. 7. – Кривий Ріг: КДПУ, 2021. – 148 с.

У збірнику наукових та науково-методичних праць висвітлено теоретичні та методичні аспекти проблем сучасної педагогіки та психології, розглянуто актуальні питання соціально-педагогічної та початкової освіти, розкрито традиційні й нетрадиційні підходи до різних педагогічних і психологічних явищ, відображено результати наукових досліджень та методичних розробок викладачів, аспірантів, магістрантів, студентів університету, провідних учителів міста та країни.

Матеріали збірника можуть викликати інтерес у широкого кола наукових працівників.

УДК 372.3+373.3

Наукове видання

**Актуальні питання соціально-педагогічної
та початкової освіти**

*Збірник наукових і науково-методичних праць
Випуск 7*

Підписано до друку 18.06.2021.

Формат 60x84/16. Ум. др. арк. – 8,63. Обл.-вид. арк. – 6,83.

Друкарня С. Г. Щербенка «Літерія»

Свідоцтво ДК № 4561 від 13.06.2013.

вул. Рокоссовського, 5/3, м. Кривий Ріг, 50027
+38 (097) 192-20-77